

Marián Čižmár

Štefan Onderčo kňaz, rodolub a politik

Marián Čižmár
Štefan Onderčo kňaz, rodolub a politik

Séria: Annales dioecesis cassoviensis
Zostavil: Marián Čižmár
schválenie: Rímskokatolícky biskupský úrad v Košiciach
pod č. 260/1995 zo dňa 27.2.1995
Vydalo: Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov 1995

ISBN: 80-7165-020-X

Na úvod

Ladislav Hanus v úvodnom slove k druhému vydaniu svojej knihy „*Rozprava o kultúrnosti*“ našu slovenskú realitu vyjadril takto: „*To najťažšie v tomto našom čase je nedostatok osôb, nedostatok vedúcich osobností. Nie konflikty, akokoľvek ťažké, sú tu najväčšie pohromy. Ale to, že nemáme osobnosti veľkého formátu, ktoré by sa s tým pozápasili svojím ingénuom...*“ (1).

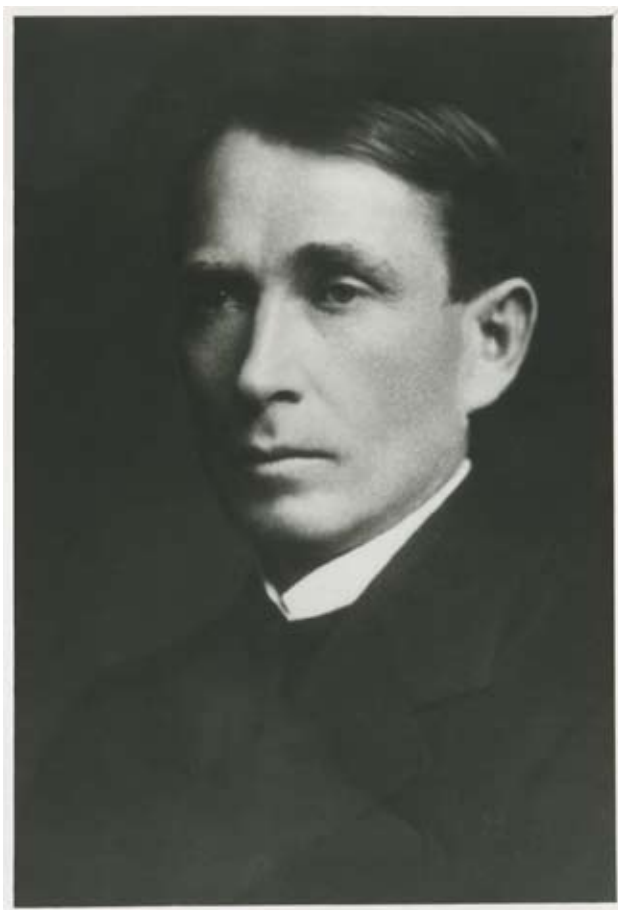
Jednu takúto osobnosť z kňazských radov, Štefana Onderču, chceme priblížiť verejnosti.

Zaiste, veľa dlhujeme tejto vynikajúcej osobnosti slovenských - tak národných ako i cirkevných dejín. Nateraz nám ostáva dúfať, že v najbližšom období sa na požadovanej úrovni zhodnotí život a dielo tohto kňaza z radov košického presbytéria. Kým sa tak stane, nech nám k základnej informácii o Štefanovi Onderčovi, farárovi, kanonikovi a politikovi medzi-vojnového obdobia, posluží táto publikácia, ktorej obsah tvoria príspevky viacerých autorov. V úvodnej časti sa oboznámime v základných rysoch so životom a dielom kňaza a politika Štefana Onderču (ThLic Marián Čizmár). Cenné zhodnotenie jeho života a práce ako kňaza a národovca podáva aj jeho priateľ a biskup Mons. Jozef Čársky. Lásku Štefana Onderču k slovenskému národu môžeme sledovať aj v jeho zápase o slovenskú reč. Túto stránku jeho života a činnosti výstižne približuje vo svojom príspevku Mons. Prof. ThDr. Anton Harčar, pápežský prelát, ktorého k Štefanovi Onderčovi viaže aj príbuzenský vzťah, veď jeho matka Mária Harčarová rod. Onderčová bola sestrou Štefana Onderču. Známý slovenský historik JUDr. Michal Potemra, CSc predstavuje Štefana Onderču ako politika. Zameriava sa zvlášť na jeho zahraničnopolitickú orientáciu.

Druhá časť tejto publikácie obsahuje krátky výber z diela Štefana Onderču.

Veríme, že táto práca pomôže verejnosti spoznať jednu z významných osobností slovenských -tak národných ako aj cirkevných dejín, a podnieti záujem o dôkladnejšie spoznanie a zhodnotenie jeho života a diela.

Napokon sa chcem poďakovať pochopeniu a obetavosti veriacich farnosti Ražňany, ktorí s vďačnou spomienkou na svojho duchovného otca Štefana Onderču finančne prispeli jednak na vydanie tejto publikácie ako aj na pamätnú tabuľu, ktorá je na priečelí farskej budovy v Ražňanoch.

Štefan Onderčo (1884 – 1937)

*farár v Ražňanoch, kanonik katedrálnej kapituly v Košiciach,
poslanec a podpredseda poslaneckej snemovne
Národného zhromaždenia v parlamente ČSR*

I. Kapitola

Štefan Onderčo kňaz, rodoľub a politik

1. Syn roľníka Močidl'an

Rodnou obcou Štefana Onderču sú Močidl'any. Dnes súčasť obce Jarovnice. Tu sa narodil dňa 19. augusta 1884. Jeho rodičia Ján Onderčo a Mária rod. Lukáčová-Kubová, okrem neho mali ešte dve dcéry, Máriu a Alžbetu a syna Františka.

Tak ako to vo všeobecnosti býva v našich kresťanských rodinách, základný a prvý kontakt s Bohom vstúpajú do srdca svojich detí matky, tak to bolo aj v prípade Štefana Onderču. Biskup Mons. Jozef Čársky konštatuje, že po svojej matke zdedil Štefan Onderčo „*ušľachtilé srdce a milú l'onciliantnú povahu*“ (2). Matka Štefana Onderču Mária rod. Lukáčová-Kubová sa narodila v Močidl'anoch dňa 19. apríla 1843. Tu aj zomrela dňa 28. októbra 1912.

Otec Štefana Onderču – Ján Onderčo – sa narodil v Očidl'anoch dňa 20. septembra 1843. Je treba zvlášť sa pri ňom pristaviť.

Bola to svojrázna postava, známa na okolí svojou živou vierou v Boha, láskou k Cirkvi a zánietením za slovenskú vec. Štefan Onderčo ho hodnotí ako laického apoštola (3). Neprešla popri ňom bez povšimnutia ani taká osobnosť ako bol Karol Sidor, ktorý vo svojich „*Rozpomienkach z východného Slovenska*“ ho charakterizuje ako „*živý plagát*“, ktorý zháňal po dedinách ľud na pamättné ražňanské zhromaždenie v decembri roku 1918 (4), a ktorý na ňom aj sám prehovoril k prítomným (5). Tí, ktorí ho poznali osobne, charakterizujú Jána Onderču ako človeka s vynikajúcou inteligenciou a národne uvedomelého zánietenca za slovenskú vec (6). Preto neprekvapuje, že keď 5. apríla 1933 zomrel vo veku 89 rokov, na jeho pohrebe sa zúčastnil 1. košický biskup Jozef Čársky a pohrebné obrady vykonal veľprepošť katedrálnej kapituly v Košiciach Mons. Štefan Hartsár, ktorý bol k nebohému v príbuzenskom vzťahu (7).

Obec Močidlňany, dnes súčasť obce Jarovnice, je situovaná do údolia riečky Malá Svinka a Šarišskej vrchoviny. Prvé stopy osídlenia pochádzajú z neolitu. Našli sa tu aj stopy hradiska bukovskohorskej kultúry a sídlisko z mladšej doby bronzovej a hallštattskej (8).

Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1286. V nej sa spomína obec ako majetok magistra Tomáša zvaného Talpáš (9).

V listine jasovského opáta Michala zo 6. augusta 1307 sa Močidlňany spomínajú v súvislosti s menom istého Kethlena, spoločníka Michala, zvaného Zeurus z Močidlňan (10).

Ďalšie historické dokumenty, pochádzajúce z rokov 1317 až 1320 spomínajú obec Močidlňany v súvislosti so súdnym sporom o vlastnícke práva na majetky obce (11).

Názov obce Močidlňany sa spomína v roku 1773, a to ako Močidlňany. V stredoveku mal názov obce inú podobu. Tak napr. v roku 1286 je názov obce uvedený ako Wesverus, Vezveres. V roku 1338 ako Machala (12).

V priebehu stáročí obec patrila pod správu rozličných zemepánov. Až do druhej polovice 15. storočia boli vlastníkami Močidlňan tamojší zemaní. Zemanský rod Tekulovcov z Uzoviec ich však vystriedal vo vlastníckom práve na Močidlňany. Tomuto rodu patrili Močidlňany ešte aj koncom 16. storočia (13). Bornemissovci boli pánmi nad obcou v druhej polovici 18. storočia. V 19. storočí sa obec stala majetkom Szinyeiovcov (14).

V roku 1880, teda štyri roky pred narodením Štefana Onderču, obec mala asi 40 domov, v ktorých žilo 258 ľudí (15).

Dnes obec Močidlňany patrí do farnosti Jarovnice. V stredoveku však, do tridsiatich rokov 14. storočia, boli Močidlňany súčasťou ražňanskej farnosti (16). V 16. storočí boli Močidlňany samostatnou farnosťou. Mali svoj vlastný kostol zasvätený sv. Krížu, ktorý bol postavený z iniciatívy tamojších zemanov (17).

V období reformácie však táto farnosť zanikla, a po rekatolizácii sa Močidlňany stali filiálnou obcou farnosti Jarovnice.

Obec v čase narodenia Štefana Onderču mala svoj kostol. Je zasvätený Povýšeniu sv. Kríža a o jeho postavenie v neskorobarokovom štýle sa vo veľkej miere zaslúžila grófkva Kristína Usz, rod. Dessewffy, a to v roku 1760. V roku 1895 kostol bol poškodený požiarom, no v krátkom čase ho znovu obnovili (18).

V tomto kostole počúvaním Božieho slova a prijímaním sviatostí sa formovala duša budúceho kňaza Štefana Onderču. Rovnako i príkladný kresťanský život rodičov udržiaval a rozvíjal v duši mladého Štefana semenko kňazského povolania. Tu, v tomto kostole, ktorý bol a je zasvätený tajomstvu Kristovho kríža zosilnievali duchovné ramená mladého nadšenca za Boha a slovenský národ, aby až príde čas, i on nastúpil na trnistú cestu kríža vo vedomí, že niet inej cesty, ktorá vedie cez Golgotu. Nasledujúce roky ukázali, akú podobu mala krížová cesta Štefana Onderču.

Okrem Štefana Onderču obec Močidlňany dala Cirkvi v minulom i tomto storočí viacerých kňazov. Schematizmy kňazov košickej diecézy uvádzajú týchto:

1. Peter Hartsár, nar. 3. júla 1845 v Močidlňanoch, farár a dekan v Sabinove, prepošt de Bew.
2. Mons. Štefan Hartsár, nar. 16. augusta 1866 v Močidlňanoch, veľprepošt košickej katedrálnej kapituly, pápežský protonotár.
3. Gabriel Hartsár, nar. 24. marca 1887 v Močidlňanoch, farár v Skrabskom, adm. v Kecerovských Pekľanoch.
4. Mons. Anton Lukáč Jacko, nar. 20. apríla 1887 v Močidlňanoch, dekan a farár v Pavlovciach nad Uhom.
5. Mons. Michal Adam, nar. 28. septembra 1899 v Močidlňanoch, vicerektor kňazského seminára v Košiciach.

6. Ján Harčar, nar. 17. mája 1901 v Močidlňanoch, farár v Ruskove.
7. Ján Kostráb, nar. 19. apríla 1913, farár v Lipanoch.
8. Mons. Prof. ThDr. Anton Harčar, nar. 8. januára 1914 v Močidlňanoch, pápežský prelát.
9. Stanislav Novotný, nar. 8. augusta 1968, kaplán v Lipanoch.

Na tomto mieste treba zaiste spomenúť aj svojráznu postavu katolíckeho laika Jána Straku, ktorý svojou národnobuditeľskou činnosťou na východnom Slovensku sa zaradil medzi významné osobnosti tak náboženského ako aj národného života koncom 19. storočia a v prvej polovici 20. storočia (19).

Ak by sme chceli hodnotiť túto obec, najsprávnejšie ju môžeme ohodnotiť, keď to urobíme pod zorným uhlom slov samého Krista: Strom poznať po ovoci (porov. Lk 6, 43-44). A ovocie duchovného stromu maličkého obce je bohaté. Ním obohacovala a ešte i dnes obohacuje Cirkev i národ. A práve z tejto obce pochádza Štefan Onderčo.

2. Na ceste k oltáru

Každý mladý človek sa jedného dňa ocitne na križovatke svojho života a musí sa rozhodnúť, ktorou cestou vykročí k naplneniu túžob svojho srdca. Nie vždy toto rozhodovanie je ľahké. Je šťastím pre mladého človeka, ak mu pre toto rozhodnutie vytvoria dobré predpoklady rodinnou výchovou vlastní rodičia. Štefan Onderčo mal to šťastie, že ho vychovávali zbožní slovenskí rodičia, ktorí mu od detstva vštepovali do srdca lásku k Pánu Bohu a k blížnemu a pritom nezabúdali zdôrazňovať spolupatričnosť k slovenskému národu.

Toto duchovné bohatstvo mladý Štefan Onderčo ďalej zve-

ľadoval v rokoch štúdia. Základné vzdelanie dostal v ľudovej škole v Jarovniciach. V rodných Močidlňanoch totiž nebola ľudová škola, preto deti z Močidlňan chodili do školy v Jarovniciach. Do konca 19. storočia tu bola jednotriedna rímskokatolícka ľudová škola so 130 deťmi, ktoré učil jeden učiteľ. Na prelome 19. a 20. storočia ním bol Ján Kočan, ktorý zároveň vykonával aj funkciu organistu. Na okolí mal dobrú povesť a aktívne sa zapájal do kultúrneho povznesenia svojho okolia (20).

Tento učiteľ kľádol prvé stupne vzdelanosti mladého Štefana Onderču.

V štúdiu ďalej pokračuje v Sabinove na tamojšom gymnáziu, ktoré viedli otcovia piaristi. Tu absolvoval prvé štyri triedy gymnázia. V štúdiu pokračoval na gymnáziu v Košiciach. Gymnaziálne štúdium ukončil maturitou v košickom gymnáziu, ktoré ukončil už ako alumnus malého seminára.

Mladý maturant stojí pred vážnym rozhodnutím, ktoré má dať smer celému budúcemu životu. Znova sa opakuje príbeh z pobrežia Galilejského jazera. Kristus znovu oslovuje mladého muža: Pod' za mnou! (porov. Mt4, 18-22).

Aj mladý Štefan Onderčo zanechal všetko, a vykročil za svojim Majstrom.

Do kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Košiciach vstúpil v roku 1903. Začala sa ďalšia etapa prípravy na kňazstvo.

Sídelným biskupom košickej diecézy v tom čase bol Mons. Žigmund Bubics. Bol známy ako veľký znalec umenia. Nemal pochopenie pre národné cítenie Slovákov. No i napriek tomu na pôde kňazského seminára seminarista Štefan Onderčo našiel si priestor pre rozvíjanie aj národného cítenia nielen svojho, ale i svojich spolu-

bratov – budúcich kňazov. Spolu podnikali púte na cyrilometodské slávnosti na posvätnom Velehrade (21).

Pri tejto príležitosti treba podotknúť, že po celý svoj kňazský život si zachoval vreľý vzťah k našim slovenským vierozvestcom sv. Cyrilovi a Metodovi. Neskôr ako farár v Ražňanoch pri generálnej renovácii filiálneho kostola v Uzovských Pekľanoch zadovážil a umiestnil na hlavný oltár sochy týchto slovenských patrónov a odvtedy na liturgickú slávnosť sv. Cyrila a Metoda veriaci tejto obce si zvlášť uctieujú týchto nebeských patrónov (22).

No vráťme sa znovu k bohosloveckým aktivitám seminaristu Štefana Onderču. Jeho výbehy na posvätný Velehrad spolu s podobne zmýšľajúcimi seminaristami neostali bez odozvy u maďarsky orientovaných predstavených i bohoslovcov. Našli sa i takí, ktorí protestovali proti kňazskej vysviacke Štefana Onderču pre jeho provokatívny panslavizmus. Ešte šťastie, že biskupom košickej diecézy v tom čase bol už biskup svätého života Dr. Augustín Fischer-Colbrie, ktorý bol priaznivo naklonený aj Slovákom a teda i Štefanovi Onderčovi (23).

Kde treba hľadať počiatky rázneho postoja Štefana Onderču vo veciach národných? Kto najviac vplýval na jeho národné uvedomovanie? Zaiste v prvom rade to bol jeho otec Ján Onderčo. Ako seminarista košického diecézneho seminára navštevoval národné cítiaceho farára v Chraști na Spiši L. Moyša a zdokonaľoval sa v slovenčine. Aj to bola súčasť jeho kňazskej formácie. Chcel sa čo najlepšie pripraviť na svoje budúce kňazské povolanie medzi ľuďom, z ktorého vyšiel a ku ktorému bude poslaný ako Kristov kňaz (24).

No veľa pozitívnej práce v tomto smere aj v prípade národného uvedomovania Štefana Onderču zohral jeho spolurodák z Močidlán

Ján Straka, známy ako nekompromisný zástanca práv Slovákov a katolíckej Cirkvi na východnom Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Prácu Jána Straku – ako to konštatuje historik Michal Potemra – „treba zaradiť do širších súvislostí jeho snáh zapojiť slovenských teológov v Košiciach do národného hnutia s tým, že organizoval ich návštevy u národne uvedomelých kňazov a po ich čiastočnom národnom uvedomení zaraďoval ich do putí slovenských katolíkov z Košíc a východného Slovenska na Velehrad. Takto priviedol k národnej práci teológov Jána Liščinského zo Sabinova (neskoršie významný národný pracovník v USA) a Štefana Onderču z Močidlán (neskorší národný a politický pracovník na východnom Slovensku) (25).

Roky seminárskej formácie sa skončili, a tak dňa 21. júna 1907 bol Štefan Onderčo v kaplnke sv. Michala v Košiciach, vysvätený na kňaza pre službu košickej diecézy. Vysvätil ho biskup Dr. Augustín Fischer-Colbrie. V tom istom roku pre košickú diecézu boli vysvätení aj Jozef Répaszky, Štefan Aradi, Karol Haraszi, Pavol Takáč, Alexander Stumpf a Jozef Lukáč (26).

Po kňazskej vysviacke a po primíciách Štefan Onderčo nastúpil na svoje prvé kaplánske miesto do Hernádnémeti. V menovacom dekréte z dňa 21. júna 1907, sídelný biskup dr. Augustín Fischer-Colbrie, o ktorom je známe, že bol biskupom svätého života a záležalo mu na tom, aby aj jeho kňazi sa usilovali o osobnú svätosť, mladému novokňazovi Štefanovi Onderčovi na cestu kňazského života dáva tieto otcovské rady:

„Najmilší synu! Po celý svoj život pamätaj na svätý úrad, ktorý si prijal, a tiež na sľub, ktorý si pred Najvyšším zložil do mojich rúk. Kňaz Pánov, uchovávaj si svedomite milosť Ducha Svätého. Pamätaj na vážnosť

povinnosti, ktoré si vzal na seba a na to, že pred Bohom budeš sa za ich vykonávanie zodpovedať. Zachovaj si neporušenosť mravov a svätosť života. Uvedomuj si, čo robíš, nasleduj to, čo kážeš. Konajúc tajomstvo Pánovej smrti, umrťuj v sebe telesnú žiadostivosť. Tvoja náuka nech je duchovným liekom Božiemu ľudu a tvoj príkladný život potešením Kristovej Cirkvi...“

(27). No už po mesiaci bol preložený za kaplána do Hanušoviec nad Topľou, kde jeho princípálom bol jeden z hlavných predstaviteľov Maďarskej ľudovej strany na Šariši Ján Telekessy (28). Ďalšie jeho kaplánske stanice boli: Sečovce, Vranov nad Topľou, Lastovce. V roku 1910 bol ustanovený za slovenského kaplána v Košiciach. Spomínam si na slová Antona Székelya, dnes už nebohého kňaza a dekana nášho košického biskupstva, ktorý tvrdil, že v čase, keď on bol kaplánom (dvadsiate roky 20. storočia), byť kaplánom v Košiciach znamenalo viac, ako byť farárom i na väčšej vidieckej fare, a zo strany pána biskupa to bol prejav dôvery a uznanie mimoriadnych kvalít toho, ktorý bol menovaný za kaplána do Košíc.

Biskup Dr. Augustín Fischer-Colbrie mu zveril v Košiciach vydávanie zošitov katolíckej ľudovej jednoty v slovenskej reči pre potreby Slovákov nielen v Košiciach, ale aj v iných častiach diecézy (29).

Túto svoju činnosť slovenského kaplána vykonával spolu s Jozefom Čárskym, ktorý bol v Košiciach nemeckým kaplánom, a stal sa po celý ďalší kňazský život najlepším priateľom Štefana Onderču z radov kňazov. Práve tu, v Košiciach, sa ukulo ich vzájomné celoživotné priateľstvo a spoločné zaniehanie za Boha i slovenský národ. Spolu aj s Jánom Strakom, laickým zaniehancom za práva Cirkvi a Slovákov, často sa radili a navzájom povzbudzovali k práci pre dobro Cirkvi a slovenského národa (30). V Košiciach Štefan Onderčo pôsobil veľmi dobre. Po mnohých rokoch biskup Jozef Čársky

spomína na to, že Slováci v Košiciach ešte aj v roku 1940 spomínajú na „*jeho úchvatné a hlboké ľudové kázne*“ (31).

Nielen v Košiciach, ale aj na predchádzajúcich kaplánskych miestach Štefan Onderčo pracoval aj na poli národnom. Jeho práca bola o to ťažšia, že zo strany úradov sa pokladala priam za protištátnu, diverznú činnosť. Za vlastenca sa pokladal ten, kto presadzoval maďarské záujmy. No na druhej strane také aktivity zo strany Slovákov, ako bolo napr. šírenie náboženských časopisov (Sv. Rodina, Posol Božského Srdca Ježišovho, Kráľovná Sv. ruženca) v slovenskom jazyku sa pokladalo za protivlastenecké (32). V takejto atmosfére Štefan Onderčo ako mladý kaplán vedel si získať priazeň niekoľkých mladých kňazov, s ktorými sa podujal šíriť náboženskú literatúru v slovenskom jazyku medzi slovenským ľudom a pobádal ku členstvu v Spolku sv. Vojtecha. Táto jeho činnosť bola s nevôľou prijímaná vo vyšších kruhoch a všeobecne bol Štefan Onderčo pokladaný za nebezpečného pansláva (33).

Svoju kaplánsku činnosť v Košiciach ukončil Štefan Onderčo v roku 1913, kedy bol ustanovený za farára do Ražňan.

3. Farnosť Ražňany a jej kňazi

Cirkev definuje farnosť ako „*určité spoločenstvo veriacich, trvalo ustanovené v partikulárnej cirkvi (diecéze), pastoračná starostlivosť oň pod autoritou diecézneho biskupa je zverená farárovi ako vlastnému pastierovi tohto spoločenstva* „ (CIC 515, par. 1).

Súčasťou partikulárnej cirkvi, ktorou je košická diecéza, je aj farnosť Ražňany, ktorej súčasťou v čase príchodu Štefana Onderču za farára, boli filiálne obce Uzovský Šalgov, Uzovské Peklány,

Ostrovany. Dnes filiálna obec Ostrovany patrí do farnosti Šarišské Michalany.

Obec i farnosť Ražňany má pomerne dávnu históriu. Archeológia tvrdí, že miesto, na ktorom sa dnes rozprestierajú Ražňany bolo osídlené už v neolite. Našli sa tu stopy osídlenia s kanelovanou keramikou z doby hallštattskej, laténskej a rímskej (34). Prvá písomná zmienka o Ražňanoch pochádza z roku 1248. V nej je názov obce uvedený ako Ardounyars a obec vtedy bola súčasťou panstva hradu Šariš (35).

O farnosti Ražňany schematizmy košickej diecézy tvrdia, že v roku 1334 ražňanská farnosť „*iam floruit*“ – už prekvitala (36).

Farský kostol v Ražňanoch

V Ražňanoch bol kostol už v roku 1334. Cirkevné dokumenty ako sú napr. schematizmy košického biskupstva konštatujú, že v roku 1334 boli Ražňany ako samostatná farnosť. Av dôsledku toho môžeme usudzovať na jestvovanie farského kostola, bez ktorého by nemohla byť erigovaná farnosť.

V súvislosti s históriou kostola v Ražňanoch je treba sa zmieniť o nápis, ktorý je na portále bočného vchodu do kostola. Pre mnohých, ktorí prechádzajú cez tento vchod do kostola tento latinský nápis je až príliš tajomný. Je tam totiž napísané: ***HOC AEDIFICIUM FECIT HARMINDUS MIVO.***

V protokolárnej knihe rímskokatolíckeho farského úradu v Ražňanoch z rokov 1781 až 1793 vtedajší ražňanský farár Ladislav Miškolcy za tento latinský nápis a najmä za letopočet, ktorý je vyjadrený znakmi MIVO v zátvorke uvádza rok 1140 (millesimo

centesimo quadragesimo). Nie je to azda rok, v ktorom bol postavený v Ražňanoch murovaný kostol? To netvrdím, iba vyslovujem túto domnienku, vychádzajúc z vysvetlenia tajomného nápisu nad portálom vchodu do ražňanského kostola.

Ďalšou pozoruhodnou skutočnosťou je patrocínium ražňanského kostola. Je zasvätený sv. Demetrovi mučeníkovi, ktorého rodom bol Solún. Teda mesto, z ktorého pochádzali naši slovenskí vierozvestci sv. Cyril a Metod. Obaja si sv. Demetra mučeníka uctievali. Jeho úctu šírili aj medzi našimi predkami. Preto môžeme vysloviť aj takú domnienku, že patrocínium ražňanského kostola, totiž sv. Demeter mučeník, má korene v dobe veľkomoravskej. Ktovie, či by archeologický prieskum kopca, na ktorom dnes stojí farský kostol, nám neodhalil veľmi zaujímavé skutočnosti o šírení kresťanstva na východnom Slovensku, a konkrétne na Šariši.

V roku 1510 bol v Ražňanoch postavený nový kostol na základoch pôvodného staršieho kostola (37), ktorý pravdepodobne tak ako v Sabinove, spustošili husitské vojská v polovici

15. storočia (38). Stavbu nového kostola financoval Demeter de Nyárs, ostrihomský kanonik a vikár arcidiecézy (39). Na stavbe kostola sa pravdepodobne zúčastnil stavitel' Ján z Prešova a na stvárnení pastofória vo svätyni kostola majster kamenár z okruhu Vincenta z Dubrovníka (40).

V období reformácie kostol viackrát zaujali protestanti. Definitívne kostol zaujali katolíci okolo roku 1724, kedy sa už spomína stály ražňanský farár Ján Sihelszký a kedy v Ražňanoch bola ustanovená duchovná správa farnosti (41).

V 20. storočí, konkrétne v roku 1908, bol kostol v Ražňanoch zrenovovaný zvnútra. Vtedy v Ražňanoch bol farárom Jozef Antolik.

Nasledujúce opravy kostola sa udiali v čase, keď farárom v Ražňanoch bol Štefan Onderčo.

Ražňanskí farári

V protokolárnej knihe rímskokatolíckeho farského úradu v Ražňanoch je uvedený záznam o tom, že jágerský biskup Štefan prijal v roku 1398 delegáciu mužov zo Sabinova, ktorí mu predložili žiadosť o postavenie kamennej kaplnky na cintoríne sv. Jána Krstiteľa. Túto žiadosť podporil i Albertus de Nyárs, ražňanský farár (42). V tomto dokumente, ktorý doslovne prepísal ražňanský farár Ladislav Miškolczy v roku 1781 od otcov piaristov zo Sabinova, sa uvádza meno druhého známeho farára v Ražňanoch. Prvý známy ražňanský farár sa volal Marek, ktorý pôsobil v Ražňanoch v tridsiatych rokoch 14. storočia (43).

O Jurajovi Gyeorgyffym – ražňanskom farárovi – sa dozvedáme z dokumentu jágerského biskupa Ladislava. 1. novembra 1466 biskup Ladislav vystavil menovací dekrét pre nového sabinovského farára. Stal sa ním doterajší farár z Ražňan Juraj Gyeorgyffy (44).

Toto sú najstaršie zmienky o ražňanských farároch. Presnejšie poradie ražňanských farárov možno uviesť až po rekatolizácii, keď aj v Ražňanoch sa znovu duchovná správa farnosti i kostola dostala do rúk katolíkov. Definitívne sa to stalo v roku 1724, kedy sa už uvádza meno ražňanského farára v osobe Jána Sihelszkého. Bartolomej Szokolszky vo svojej publikácii, ktorú vydal k storočnici erigovania košického biskupstva, uvádza toto poradie ražňanských farárov:

Ján Sihelszký	1724 – 1737
Matej Sartoris	1737 – 1757

Ladislav Miškolczy	1757 – 1783
Jozef Paldián	1783 – 1789
Jozef Forgács	1789 – 1807
Jozef Punday	1807 – 1824
Štefan Duka	1824 – 1845
Jozef Salovič	1845 – 1885
Jozef Antolik	1885 – 1911(45)

Jozef Antolik zomrel v Ražňanoch 24. októbra 1911. Koncom toho istého roku farárom v Ražňanoch sa stal Gejza Žebrácky, ktorý však už v roku 1913 odchádza za farára do Bardejova a na jeho miesto za farára do Ražňan prichádza košický kaplán Štefan Onderčo.

Kvôli úplnosti a lepšiemu prehľadu uvedieme všetkých ražňanských farárov, ktorí účinkovali v tejto farnosti v priebehu 20. storočia až po dnešné časy. Sú to títo farári:

Gejza Žebrácky	1911 – 1913
Štefan Onderčo	1913 – 1937
Vendelín Bižák	1937 – 1949
Michal Jacko	1949 – 1952
Ján Zbojovský	1952 – 1957
Štefan Jusko	1957 – 1993
Marián Čižmár	1994 –

Ražňanskí kapláni

O erigovaní kaplánskeho miesta hovorí Kmeňová kniha rímskokatolíckeho farského úradu v Ražňanoch. Kaplánske miesto v Ražňanoch bolo systematizované v roku 1849 na základe žiadosti

ražňanského farára Jozefa Saloviča. Súhlasil s tým aj patrón ražňanskej fary, ktorým v tom čase bola vdova po Jóbovi Semsey, rodená grófká Eva Keglevichová. Zásľuhu na tom má aj jej brat, gróf Gabriel Keglevich, osobný kráľovský dvoran, ktorý erigovanie kaplánskeho miesta podporil u uhorskej kráľovskej „*hejtmanskej*“ rady (46).

I napriek tomu, že Kmeňová kniha rímskokatolíckeho farského úradu v Ražňanoch spomína erigovanie kaplánskeho miesta v Ražňanoch v roku 1849, Schematismus cleri dioecesis cassoviensis z roku 1891 uvádza, že v roku 1840 bol kaplánom v Ražňanoch Imrich Krajczér (47).

Od erigovania kaplánskeho miesta v Ražňanoch sa vystriedali viacerí kapláni:

Alojz Krupiczér	1853 – 1854
Ján Miko	1854 – 1856
Jozef Andrašovský	1856 – 1857
Ján Zondlják	1858 – 1860
Ján Szignarovich	1864
Ľudovít Dragoner	1867 – 1868
Róbert Dzurik	1868 – 1872
Anton Szmandray	1872
Andrej Kisfalussy	1872 – 1873
P. Evarist, OFM	1873 – 1875
P. Norbert, OFM	1875 – 1876
P. Remigius Djubek, OFM	1876
Ján Szokolyi	1876 – 1877
Štefan Šárossy	1877 – 1879
Alexej Lux	1879 – 1880

Štefan Sóvary	1880 – 1881
Michal Zapotoczky	1881 – 1882
Belizár Keczer	1882 – 1883
Jozef Litecký	1883 – 1884
Pavol Ondzik	1884 – 1886
Štefan Pápežik	1886 – 1887
Ludovít Schimitschek	1887
Karol Weiszer	1887
Pavol Virágh	1887 – 1888
Vojtech Augusztinyi	1888
Juraj Gaľavský	1889
Eduárd Ďaďovský	1889 – 1890
Jozef Kapala	1890 – 1891
Lukáš Milon	1891 – 1892
Valentín Rusznyák	1892 – 1893
Andrej Martényi	1893 – 1894
Július Šefčík	1894 – 1895
Vojtech Augusztinyi	1896
Štefan Hudák	1896 – 1897
Štefan Bodnár	1897
Ján Frimmer	1897
Jozef Damics	1898
Andrej Dvorscsak	1898
Ernest Schifferdecker	1898 – 1900
Ján Záhora	1900
Jozef Kubik	1901 – 1902
Juraj Szikora	1902
Jozef Sznak	1903 – 1904

Juraj Barna	1904 – 1905
Jozef Suchý	1905
Marcel Gallé	1905 – 1906
Jozef Zalibera	1906
Jozef Jankovics	1907 – 1912
Ján Urbanyecz	1912
Štefan Tóth	1912 – 1913 (48)

Až do príchodu Štefana Onderču za farára do Ražňan sa v tejto farnosti vystriedalo mnoho kaplánov. V rokoch 1913 až 1937, kedy zomrel Štefan Onderčo, účinkovalo v Ražňanoch 14 kaplánov. Ich poradie je nasledovné:

Vojtech Sedlák	1913 – 1914
František Májoch	1914 – 1915
Michal Sikora	1915
Juraj Kováčik	1918 – 1920
Štefan Čičilla	1920 – 1921
Vojtech Jančáry	1921 – 1923
Ján Jacko	1924 – 1926
Ján Minarčík	1926 – 1927
Jozef Jurko	1927 – 1932
Jozef Fialka	1932
Jozef	1932 – 1933
	1933 – 1934
Jurko Michal	1934 – 1936
Štefan Bečaver	1937 – 1938 (49)

Pre úplnosť uvedieme ešte kaplánov, ktorí v Ražňanoch účinkovali po smrti Štefana Onderču až do roku 1950. Spolu ich bolo 9.

Sú to:

Ján Tomko	1938 – 1939
Michal Jacko	1940 – 1941
Ján Harčár	1941
Juraj Timko	1941 – 1942
Ernest Perháč	1943 – 1945
Vojtech Kmec	1945
Jozef Tokár	1945 – 1946
Jozef Strávník	1947 – 1949
Ladislav Pástor	1949 – 1950 (50)

4. Štefan Onderčo – farár v Ražňanoch

Kto je farár? A aké je jeho poslanie?

Odpoveď na túto otázku dáva Cirkev v kánone 519 CIC. Tu definuje farára takto: „*Farár je vlastným pastierom sebe zverenej farnosti, vykonávajúci pastoračnú starostlivosť o spoločenstvo, ktoré mu bolo odo-
vzdané do opatery, pod autoritou diecézneho biskupa...*“

1. júla 1913 sa stal farárom v Ražňanoch kňaz košickej diecézy, doterajší kaplán v Košiciach, Štefan Onderčo.

Ako došlo k tomuto menovaniu Štefana Onderču za farára v Ražňanoch?

V roku 1913 sa uvoľnila fara v Ražňanoch. Gejza Žebracký, ktorý bol farárom v Ražňanoch vyše roka, odišiel za farára do Bardejova. O uprázdnenú farnosť prejavil záujem Štefan Onderčo. Podľa vtedajších zvyklostí, v zmysle tzv. patronátneho práva, prezentu na miesto farára mal dať tzv. patrón fary, ktorý mal presne vymedzené práva a povinnosti. To napokon spomína i sám Štefan Onderčo

v Kronike fary ňaršanskej: „*Patrónom fary ňaršanskej bol v tej dobe Dr. Teofil Rosenberg, advokát v Prešove, ktorý vlastnil panstvo ňaršanské ako patronát fary a kostola. Súc Izraelitom, na vystavenie prezenty dal poverenie Felixovi Szinyei-Mersemu, statkárovi v Jarovniciach, ktorý bol v tom čase poslancom na budapeštianskom sneme za volebný okres sabinovský a patril k liberálnej strane grófa Štefana Tiszu. Na základe tejto prezenty bol potom menovaný za farára do ňaršan Štefan Onderčo košickým biskupom, Dr. Augustínom Fischer- Colbriem, a síce od 1. júla 1913... Faru ale zaujal až 6. augusta tohože roku*“ (51).

Teraz sa však vráťme k príchodu nového farára do Ražňan v roku 1913.

Veriaci celej farnosti očakávali svojho nového farára, ako sa patrí. V určený deň príchodu ho chceli slávnostne privítať, ako to bolo vtedy zvykom. No nový farár v ten deň neprišiel. Strhla sa totiž búrka, takže všetci sa rozišli do svojich domov a v takomto počasí neprišiel ani nový pán farár. Azda i touto udalosťou chcel Pán Boh dať najavo Štefanovi Onderčovi, že v rokoch budúcich práve v Ražňanoch ho čakajú mnohé búrky, ba povíchrice tak na poli zápasu o nesmrtné duše, ako i na poli národnom a politickom.

Štefan Onderčo to vtedy ešte nevedel. No my dnes už vieme, čo všetko sa odohralo v rokoch 1913 až 1937 nielen vo farnosti Ražňany, ale aj v celej Európe a v živote slovenského národa.

Až na druhý deň k Ražňanom sa uberal mladý, elegantný pán. Istého ražňanského kočiša, ktorý svoje kone poháňal smerom k Ražňanom poprosil, či by ho nezobral na voz a nezviezol do Ražňan. Kočiš netušil, že vezie svojho nového farára. A tak nikým neočakávaný, v tichosti, skromne prichádza na svoje nové pôsobisko. Takto ticho prišiel do Ražňan ten, ktorý má v najbližších rokoch bur-

covať veriacich Slovákov k uvedomovaniu si svojej kresťanskej a slovenskej identity. Teraz ho nepoznajú ani jeho vlastní, no už zanedlho ho spozná nielen Slovensko, ale aj celá republika Československá, ktorá vznikne na ruinách tisícročného Uhorského kráľovstva.

Hneď po svojom príchode do Ražňan mladý farár dáva sa do práce. A bolo jej neúrekom. Všimnime si predovšetkým tie činnosti Štefana Onderču, ktoré má každý kňaz robiť v prvom rade.

V úvode tejto kapitoly citovaný kánon 519 CIC má odpoveď aj na druhú otázku, ktorú sme si položili v úvode. O úlohe farára v ňom čítame: „*Farár bol povolaný do jeho (biskupovej) účasti na Kristovej službe, aby vykonával pre to isté spoločenstvo službu vyučovania, posväcovania a riadenia, za spolupráce aj iných presbyterov alebo diakonov, i za pomoci laických veriacich, podľa normy práva*“. I keď Štefan Onderčo žil niekoľko desaťročí pred II. vatikánskym koncilom, tú náuku, ktorú Cirkev znovu na ňom potvrdila, učila aj v časoch života Štefana Onderču. Ved' to, čo je podstatné pre život a službu kňaza katolíckej Cirkvi, to sa nemení.

A ako si plnil Štefan Onderčo svoje farárske povinnosti? Odpoveď na túto otázku dáva človek najkompetentnejší. Je ním košický biskup Mons. Jozef Čársky, ktorý najlepšie poznal život a prácu ražňanského farára. Ten jeho pastoračnú činnosť ocenil aj tým, že ho v roku 1931 menoval za kanonika sídelnej košickej katedrálnej kapituly. A toto rozhodnutie odôvodnil slovami, ktoré sú zároveň najlepšou charakteristikou života a práce Štefana Onderču ako ražňanského farára:

„Veriaci v ňom nachádzali starostlivého duchovného otca, ktorý ich viedol nielen duševne, ale im bol aj vo všetkých ťažkostiach na pomoci. Za jeho vedenia farnosť ňaršanská (ražňanská) bola vzorom sporiadanej,

hlbokej, nábožnej a národne prebudenej obce. Väčšina rodín bola zapísaná v Spolku sv. Vojtecha, v každom dome odoberali niektorý náboženský časopis. Národné povedomie sa nebadane, ale tým hlbšie zakorenilo vo všetkých obciach farnosti...

V tom čase bol pozvaný do revolúčného Národného zhromaždenia za slovenský východ. Potom bol zvolený za poslanca za prešovský volebný kraj... Popri poslanectve zastával svedomite i farský úrad. Na nedele a sviatky sa ponáhlal z Prahy, aby sa venoval veriacim. Musel byť veľmi chorý, alebo vykomandovaný niekam stranou, keď v nedeľu nevystúpil či v mátri, či vo filiálkach na kazateľnici. Všetky kostoly farnosti nádherne obnovil. Pre veriacich usporiadal misie, aby v nich vypestoval hlboké katolícke presvedčenie. Preto ho arcipastier menoval košickým kanonikom“ (52).

5. Prečo aj politik?

Vstup do politiky pre mnohých slovensky cítiacich kňazov v rokoch, kedy sa kládli základy novej orientácie národa po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie, bol potrebný, ba v mnohých prípadoch i nevyhnutný. Slovenskej inteligencie v tých časoch bolo poskromne a o politikoch už ani nehovoriac. Slovenskí kňazi sa stali aj politikmi v dôsledku snáh o pozdvihnutie národa v oblasti náboženskej, kultúrnej, sociálnej. Andrej Hlinka napr. začínal na fare v Sliachoch pri Ružomberku ako organizátor spolkov, ktorých cieľom bolo zabrániť zbedačovaniu svojich veriacich zo strany vykorisťovateľov, krčmárov. V týchto spolkoch zhromažďoval potrebné prostriedky, ktoré slúžili zamedzeniu krajnej biedy. Z tejto činnosti sa – azda ani nevediac ako – ocitol vo veľkej politike (53). A to môžeme povedať o mnohých so svojimi veriacimi cítiacimi kňazmi.

K nim patril i ražňanský farár Štefan Onderčo. I on nemohol sa dívať na biedu hmotnú i mravnú tých, o ktorých sa mal starať ako ich duchovný pastier. I on si kládol otázku, akou formou by mohol svojim veriacim, a nielen im, najúčinnejšie slúžiť. Na stránkach Kroniky fary ňaršanskej nachádzame odpoveď na otázku, prečo sa stal aj politikom: „*Dané okolnosti učinili zo mňa kňaza-politika. Rovnako chcel som slúžiť ako taký svojej Cirkvi a svojmu slovenského ľudu, lebo som ich rovnako miloval*“ (54).

K výrazným politickým aktivitám Štefana Onderču patrí zvolanie verejného zhromaždenia na ražňanskej fare v decembri 1918.

Ražňanské zhromaždenie v r. 1918

Návštevníkov ražňanskej fary zaujme obraz na stene hlavnej chodby. Namaloval ho sabinovský rodák, akademický maliar Andrej Cirbus. Na obraze je znázornená udalosť, ktorá pri utváraní novovznikajúceho štátu Čechov a Slovákov zohrala dôležitú úlohu. Štefan Onderčo ju zaznamenal do Kroniky fary ňaršanskej: „*V tomto prevratovom zmätku zvolal som, proti výslovnému zákazu politickej vrchnosti, verejné zhromaždenie do ňaršan a toto politické zhromaždenie od-bavilo sa 17. decembra 1918 u mňa na farskom dvore*“ (55).

Tomuto zhromaždeniu predchádzali závažné udalosti, ktoré sa odohrávali v tom čase na východnom Slovensku. Štefan Onderčo začiatkom decembra 1918 navštívil v Ružomberku Andreja Hlinku, aby ho informoval o situácii na východnom Slovensku, ktorá bola veľmi kritická. Boli tu silné tendencie o odtrhnutie východného Slovenska od ČSR a postupné pripojenie sa k Maďarsku. Župný archívár Dvorcsák Gyôzô, evanjelický farár Liptay Lajos, ďalej redak-

tor časopisu „*Náša zástava*“ J. Dessewfy, ako aj advokát dr. Bulissa Károly, vyhlásili v Prešove a v Košiciach tzv. „*Východoslovenskú republiku*“ so zámerom pričlenenia sa k Budapešti. Bolo treba vysvetlovať a presvedčať východoslovenský ľud, že všetci Slováci patríme k sebe, a že nemožno Slovensko trhať. A práve toto mali Slovákom, žijúcim na východnom Slovensku, zdôrazniť aj rečníci zo západného a stredného Slovenska. To bol jeden z hlavných dôvodov, prečo Štefan Onderčo začiatkom decembra 1918 podnikol cestu do Ružomberka.

Andrej Hlinka prisľúbil Onderčovi rečníkov, ktorí pôjdu na východné Slovensko. Prihlásili sa dobrovoľne dr. J. Holubek, Ján Šols, Ladislav Žuffa, Karol Hušek a Ing. Jano Burian. Títo všetci naozaj v polovici decembra 1918 prišli na východné Slovensko. Dňa 15. decembra 1918 rečnili na zhromaždení v Solivare. Po ňom ich maďarskí vojaci zadržali a odviekli do Košíc (56).

Karol Sidor, ktorý patril k skupine tých, ktorí tiež prišli na východné Slovensko, neskôr tieto decembrové udalosti roku 1918 zaznačil vo svojich spomienkach:

„Štefan Onderčo poslal ma do Sabinova, aby som sa tam telefonicky spojil s Ružomberkom a dozvedel sa, kedy rečníci prídu. Šiel som po veľkom snehu poľnou cestou. Uzinený dostal som sa na poštu v Sabinove, ale tam mi oznámili, pravda všetko ešte maďarsky, že telefónné linky majú prerušené a s Ružomberkom niet telefonického spojenia.

Na fare v Ňaršanoch túto moju zvesť prijali s veľkým rozčarovaním. No, Štefan Onderčo nezúfal. Posadil môjho priateľa Ruda Foltina na sane a poslal ho do Kluknavy (Spiš), aby tam čakal na vlak, ktorý prichádza od Ružomberka a aby hneď rečníkov na tých saniach doviezol do Ňaršan.

Ale aj Foltin vrátil sa so smutnou zvesťou: železničná doprava medzi

Ružomberkom a Obišovcami je pretrhnutá. Vlaky nechodia.

– Čo si počneme? – spýtal sa Onderčo svojich priateľov.

Rozšírili sme, že prídu rečníci z Ružomberka, ľud ich bude chcieť vítať, vidieť a počuť, a my tých rečníkov nemáme!

Zrazu sa Onderčo obrátil ku mne a povedal:

– Nič inšie nám neostáva, len aby ste vy zajtra našu situáciu zachránili a rečnili.

– Ja som nikdy v živote ešte nerečnil – odťahoval som sa od tejto úlohy.

– No, raz to niekde musíte začať – povzbudzoval ma Onderčo – a začnete to tu, v Ňaršanoch.

Úlohu som prijal. Vypýtal som si papier a pero a utiahol som sa do kaplánovej izby, kde som si začal písať svoju prvú politickú reč. Aby sa mi vraj lepšie písalo, Onderčo doniesol mi trochu vína a veľa cigariet.

Po krátkom čase znovu došiel Onderčo, prečítal, čo som napísal a potom mi hovoril:

– Lepšie bude, keď vám to ja nadiktujem.

A tak Onderčo mi diktoval do pera a ja som písal.

– Cez noc sa to doslovne naučte a zajtra to bez papiera na zhromaždení poviete.

Medzitým Onderčova fara, bol už večer, zaplnila sa novými hosťami. Prišiel mladý 28-ročný František Májoch z Hermanoviec..., 32-ročný Jozef Čársky, farár zo Širokého... A prišlo aj niečo svetskej inteligencie a desiatky uvedomeľých roľníkov.

Nemohol som sa Onderčovu reč učiť. Počúval som, čo hovorí táto oduševnená slovenská spoločnosť a rád som odpovedal na otázky, ktoré som od nej dostával...

Včas ráno som sa prebudil a čítal som si reč, ktorú mám o niekoľko

hodín z pamäti povedať. Vtedy už na farský dvor dochádzal celý rad saní a na nich veľký počet roľníkov z celého okolia. Lud zaujal veľký priestor na farskom dvore a videl som aj desiatky maďarských žandárov s vľajúcimi kohútiami perami za zelenými vyleštenými klobúkmi. Veď nezabúdajme, boli sme vtedy na území, ktoré bolo obsadené ešte tam vladnúcimi Maďarmi.

Ludové zhromaždenie v Ňaršanoch 17. decembra 1918 otvoril František Májoch ohnivou rečou. Za predsedu zhromaždenia vyvolili Štefana Onderču a za zapisovateľa J. Meličku, účtovníka Tatra banky z Prešova.

Štefan Onderčo srdečne privítal masu šarišského ľudu a ako rečníka predstavil mňa, požiadajúc ma, aby som odovzdal pozdrav verných Slovákov z Ružomberka a prehovoril o politickej situácii. To som aj rečnil. Lud počas reči búrlivo ma prerušoval, dal som sa tou náladou strhnúť a povedal som túto svoju prvú politickú reč s veľkým oduševnením“ (57).

V tejto svojej reči Karol Sidor dokazoval, že „východní a západní Slováci spoločne si majú založiť základy svojej budúcnosti. S Maďarmi pre veľké krivdy nemôžeme žiť. Hltavému vlkovi nesmieme zveriť slabého baránka“ (58).

V ďalšej časti svojej reči Karol Sidor rozviedol myšlienku o potrebe v súčasných geopolitických pomeroch budovať spoločný štát s Čechmi. Doslovne povedal: „*Svätopluk s prútikmi nám dokázal, že máme byť spolčení, aby nás ľahko nezlomili. Máme byť s Čechmi, lebo oni priateľmi nám boli i vtedy, keď o nás nikto nedbal. A keď priateľmi sa ukázali vo veľkej biede, teraz, keď sme slobodným národom, nemožné je, aby sa stali našimi vrahmi“ (59).*

Dnes už vieme, že i Karol Sidor v tejto ražňanskej reči videl vzťahy Slovákov s Čechmi až príliš idylicky. No v danej situácii a v podmienkach, v akých sa ocitol slovenský národ, toto riešenie sa ukázalo ako najprijateľnejšie.

„Štefan Onderčo, ako predseda, bol so mnou spokojný, stisol mi ruku a ďakoval. Za mnou rečnil roľník Juraj Sopko (neskôr sa stal Hodžovým poslancom). Ale slávnostnú reč povedal hlavný rečník zhromaždenia Jozef Čársky, farár zo Širokého, obľúbený kňaz a znateľ šarišského ľudu (60). Téma jeho slávnostnej reči bola: „Slováci a ich duchovenstvo“ (61).

Na konci zhromaždenia bola prečítaná a prijatá rezolúcia hovoriaca proti separatistickej „Vichodoslovjackej respublike“ a za spojenie sa všetkých Slovákov podvedením Slovenskej národnej rady v rámci ČSR.

Po zhromaždení bol na Onderčovej fare spoločný obed. Mňa posadili vedľa Onderču a Čárskeho, s ktorými potom i v ďalších rokoch života udržiaval som ten najužší kontakt“ (62).

Takto si na pamätné verejné zhromaždenie na ražňanskej fare v decembri 1918 spomína priamy účastník tohto zhromaždenia Karol Sidor. Uviedli sme jeho spomienky doslovne, aby sa tak čo najautentickejšie podala správa o tomto význačnom zhromaždení.

Toto zhromaždenie má ešte jeden primát. Podľa vyjadrenia Štefana Onderču na tomto zhromaždení na území Šariša *„po prvý raz odznela slovenská hymna: Hej, Slováci... z úst pospolitého ľudu verejne“ (63). Zaiste bol to mohutný spev slovenského, okolo štvortisícového davu (64). Viac ľudí na dvore ražňanskej fary sa zhromaždilo až vtedy, keď sa prišli rozlúčiť so Štefanom Onderčom na jeho pohrebe (65).*

Tieto udalosti pred viac ako 75 rokov je treba si znovu pripomenúť. Dnes, keď Slováci majú svoj zvrchovaný a slobodný štát, nemalo by sa zabúdať na tých, ktorí aj takou akciou, aká bola na dvore ražňanskej fary 17. decembra 1918 sa vo veľkej miere zaslúžili, že Slováci sú si dnes pánmi na svojom.

Dôvody pre politickú činnosť Štefana Onderču

Uvedieme základné dôvody pre politickú činnosť Štefana Onderču. Sú to predovšetkým tieto:

a) Obrana práv Slovákov v rámci ČSR

V prvom rade je to nová skutočnosť, v ktorej sa ocitol slovenský národ po 1. svetovej vojne. Po vzniku ČSR na troskách Rakúsko-Uhorskej monarchie sa čoskoro ukázalo, že Slováci v rámci nového štátu budú musieť tvrdo zápasiť o svoje práva. Obavy, ktoré pri vzniku nového štátu vyslovil Štefan Onderčo povzdychom: „Či zo sladkého sna prevratového nebude trpké prebudenie?!“ (66), sa čoskoro ukázali oprávnené. Hneď prvým dôvodom k takýmto obavám bolo sankcionovanie ústavného zákona o „*československom národe*“ a vyhlásenie „*československého jazyka*“ za úradný jazyk. Bol to vlastne útok na dva základné piliere osobitosti Slovákov, totiž osobitosť slovenského jazyka a právo na vlastnú slovenskú štátnosť (67). V prvom rade Andrej Hlinka pochopil situáciu, v akej sa teraz Slováci ocitli. Čoskoro obnovil Slovenskú ľudovú stranu, v ktorej spolu s rovnako zmýšľajúcimi Slovákami začali nový zápas o uznanie práv slovenského národa na samobytnosť a z toho vyplývajúcu autonómiu tak politickú ako aj hospodársku a kultúrnu (68). V tomto zápase dôležitú úlohu medzivojnového obdobia zohral práve Štefan Onderčo.

Už od samého vzniku ČSR sa aj v oficiálnom úradnom styku s úradmi prejavuje ako Slovak. Matriky píše po slovensky (69).

Práva slovenského národa bránil aj ním založených a redigovaných časopisoch „*Slovenská Sloboda*“, ktorý vychádzal v Košiciach

v roku 1919. Keď bol úradmi zakázaný kvôli prílišnému presadzovaniu slovenských záujmov, v započatom zápase pokračoval založením nového časopisu pod názvom „*Slovenská Pravda*“ (70). A práve na stránkach tohto časopisu uverejnil Štefan Onderčo pamätnú rezolúciu župných zástupcov slovenského národa, ktorí boli zoskupení v Slovenskej ľudovej strane. Títo sa totiž zišli dňa 12. novembra 1923 v Bratislave, aby zhodnotili situáciu Slovákov v novovzniknutej ČSR. V rezolúcii, ktorú vydali na záver tohto stretnutia sa okrem iného hovorí: „*Slovenský národ je zrelý, aby sám seba spravovať mohol a ohradzuje sa (župní zástupcovia Slovákov v Slovenskej ľudovej strane) proti tomu urážlivému tvrdeniu nášho českého a čechoslovenského panstva, akoby Slovenský národ bol inferiornym a nevyspelým k právu svojmu, žeby nemal dostatočne kvalifikovaných ľudí, či na poli inteligentnom, či na poli práce telesnej. Túto urážku s opovrhnutím a s povedomím odmietame. Župní zástupcovia Slovenského národa čo najdôraznejšie žiadajú autonómiu Slovenskej krajiny. Všetmožno sa chcú pričiniť, aby sa dokázalo, že Slovensko z Prahy nedá sa spravovať, ale že je Slovenský národ zrelý sebaurčujúceho práva...“ (71).*

b) Obrana práv Slovákov vo vzťahu k maďarizačným tendenciám na východnom Slovensku

Ako kňaz bol nútený rozhodne brániť práva Slovákov aj proti maďarsky zmýšľajúcim politikom a občanom. Mnohí z nich nemohli sa zmieriť s novou realitou, totiž so vznikom spoločného štátu Čechov a Slovákov. Treba otvorene priznať, že aj z radov kňazov bolo málo takých, ktorí s nadšením prijali vznik nového štátu. Mnohí boli maďarského cítenia. Pre oblasť Šariša bolo šťastím, že tu účinkova-

lo niekoľko slovensky cítiacich kňazov. Zvlášť sabinovský dištrikt sa môže pochváliť tým, že v jeho farnostiach v dobe prevratovej účinkovali traja významní kňazi, ktorí vošli do dejín – tak cirkevných ako aj národných – slovenského národa. Okrem Štefana Onderču to bol farár zo Širokého Jozef Čársky, ktorý sa v roku 1925 stal košickým biskupom, a farár z Hermanoviec František Májoch, ktorý sa stal mučeníkom pri obrane práv slovenského národa. Zvlášť jemu venujme aspoň krátku spomienku. Pochádzal z Bardejova, kde sa narodil 8. februára 1890. Na kňaza bol vysvätený dňa 24. júna 1914. V júli toho istého roku prišiel za kaplána do Ňaršan (72) k farárovi Štefanovi Onderčovi. Po roku kaplánovania v Ražňanoch sa stal farárom v Hermanovciach. Z jeho postojov, v ktorých sa prejavoval ako neohrozený zástanca práv Slovákov v nastávajúcich rokoch svojho krátkeho kňazského života sa dá vydedukovať, ako blahodarne pôsobil Štefan Onderčo na svojho kaplána vo veciach národných. Vo Františkovi Majochovi mal Štefan Onderčo dobrého spolupracovníka na poli národnom. On to bol, ktorý ako bývalý ražňanský kaplán otváral slávnostné zhromaždenie na ňaršanskej fare v decembri 1918 (73). Svoju oddanosť slovenskej veci musel zaplatiť František Májoch cenou najvyššou: obetou vlastného života. Zahynul totiž vražednou rukou maďarského šovinistu Gejzu Reicha, ktorý hermanovského farára zastrelil v budove štátnej školy v Bertotovciach v sobotu 9. augusta 1919 (74).

Tento prípad uvádzame aj preto, aby sme tak objektívnejšie mohli pochopiť okolnosti, v akých sa nachádzali tí z radov kňazov, ktorí neboli ľahostajní v otázkach národných, a ktorí práva slovenského národa hájili mnohokrát vo veľmi ťažkých životných okolnostiach.

Aj takéto situácie spôsobili, že Steran Onderčo šiel do politiky ako kňaz, lebo miloval svoj národ.

c) Obrana práv katolíckej Cirkvi na Slovensku v rámci ČSR

No nielen o práva svojho národa na vlastný jazyk a samostatnosť sa zasadzoval Štefan Onderčo aj ako politik. Bol v prvom rade katolícky kňaz a ak sme vyššie spomenuli jeho priznanie sa k láske k slovenskému národu, treba pripomenúť aj druhú časť tohto jeho priznania sa k ešte väčšej láske k Cirkvi Kristovej, službe ktorej zasvätil celý svoj život, aj ako politik. A tak Štefan Onderčo z tohto postu bránil rýdzosť pravej kresťanskokatolíckej viery.

Pri vzniku ČSR si kládol aj túto otázku: „*Bože, čo len čaká nás, katolíckych Slovákov v novom štátnom útvare?*“ (75). Jeho obavy aj v tejto oblasti sa neskôr ukázali ako oprávnené. Postoj vedenia štátu ku katolíkom zo strany niektorých českých politikov vyjadril sám prezident T.G. Masaryk výrokom: „*Katolíci budú mít tolik práv, kolik si jich uháji!*“ (76).

V Čechách po vzniku ČSR prepukli na mnohých miestach protikatolícke a protirímske tendencie. Za ich vrcholy možno považovať násilné zrušenie mariánskeho stĺpu na Staromestskom námestí dňa 3. novembra 1918 (77) a vznik tzv. Československej cirkvi, ktorú v roku 1921 založil Karol Fársky, predtým katolícky kňaz (78). Táto cirkev sa na Slovensku neujala. Preto slovenskí kňazi protestovali proti názvu tejto cirkvi, nakoľko táto cirkev bola výlučne českou záležitosťou. No českí predstavitelia vlády a parlamentu ČSR podporovali šírenie tejto cirkvi aj na Slovensku, aby aj takýmto spôsobom bol paralyzovaný silný katolícky duch na Slovensku. Tieto trendy

boli veľmi nebezpečné pre katolícke Slovensko. Spoznať ich a čeliť im bola ďalšia úloha slovenských politikov, medzi ktorých patrilo aj ražňanský farár Štefan Onderčo. Teda to bol jeden z dôvodov, ktorý zohrával dôležitú úlohu v jeho rozhodnutí sa aj pre politickú činnosť. Ako kňaz a politik mal široké možnosti brániť nielen svojich veriacich, ale i veriacich celého Slovenska pred blúdnymi náukami.

Štefan Onderčo bránil katolícku vieru nielen z kazateľnice ražňanského kostola, ale vedel sa nekompromisne postaviť pri obrane kresťanskokatolíckej viery a najvyššej cirkevnej autority aj na pôde pražského parlamentu. Tak napr. ohradil sa proti poznámke poslanca Hrušovského z radov českých socialistov, ktorý v parlamente kritizoval pápeža preto, že vymenoval pre gréckokatolíkov prešovskej a mukačevskej eparchie biskupov. Tieto a im podobné poznámky na adresu Cirkvi a jej predstaviteľov nazval Štefan Onderčo vo svojom vystúpení termínom „*zúrivé protináboženské bláznenie*“ (79).

V konečnom dôsledku vyššie spomenutý postoj zo strany takto zmýšľajúcich českých politikov pri presadzovaní politiky, ktorá mala mať za následok útlm katolicizmu na Slovensku, ohrozoval stabilitu štátu a v Slovákoch živil odbojného ducha a upevňoval v nich národné povedomie (80).

d) Obrana národa pred hrozbou bolševizmu

Po 1. svetovej vojne objavil sa na scéne politického diania nový fenomén, ktorý – ako sa čoskoro ukázalo – poznačil negatívne celé 20. storočie. Tento fenomén má názov BOLŠEVIZMUS.

Štefan Onderčo hneď po vojne vybadal na svojich veriacich zvlášť na tých, ktorí sa vrátili z vojny, nebezpečenstvo bolševizmu.

Na stránky farskej kroniky zaznačil tieto slová. „*Uzrela vo mne myšlienka hodiť sa medzi takto znepokojený ľud, ktorý začal sympatizovať s povojnovými heslami, obsahujúcimi v sebe zárodok zhubnej myšlienky bolševizmu. I ako kňaz i ako Slováč nemohol som sa nečinne dívať na túto dobu prevratovú...“* (81).

V týchto riadkoch dostávame ďalšiu odpoveď na otázku, prečo aj ako kňaz sa Štefan Onderčo začal angažovať aj politicky.

Jeho predpovede o zhubnej ideológii bolševizmu sa plne potvrdili už v júni roku 1919. Vtedy totiž bolševické vojská Belu Kuna napadli aj východné Slovensko. Pred ich násilím utekali mnohí. Maďarskí bolševici na mnohých miestach rabovali a zabíjali nevinných a bezbranných ľudí. Tak napr. v obci Sedikart (Záhradné pri Prešove) dňa 23. júna 1919 obesili na strome Andreja Tomku, ktorý pochádzal z obce Geraltov. Keďže sa konár, na ktorý ho obesili, zlomil, a on nebol ešte mŕtvy, strelili doňho a napokon dobodali bodákmi. Takto zohavenú mŕtvolu zahrabali do zeme. Na toto všetko sa musela dívať jeho manželka a občania Sedikartu (Záhradného). Toto zverstvo maďarskí bolševici na Andrejovi Tomkovi spáchali len preto, že po návrate z jarmoku v Prešove povedal, že v lesoch sú už českí vojaci a že zastrelili dvoch bolševikov (82).

Pred ukrutnosťami bolševikov musel sa chrániť aj Štefan Onderčo. Z Ražňan musel na istý čas odísť až k poľským hraniciam. Sám na to spomína: „*V štvrtok pred Turicami prišiel z Košíc ku mne do Ňaršan Dr. Štefan Demeter, profesor teológie. Presvedčil ma, že musím pred maďarským vojskom opustiť Ňaršany. To sa aj stalo v sobotu pred Turicami poobede. Veriaci sa zišli do fary, rozlúčil som sa s nimi. V pevnej nádeji, že sa k nim čoskoro vrátim... Vrátil som sa do Ňaršan v stredu pred sviatkom Božieho Tela... V sobotu v poďvečer na dôvernú upozornenie veliteľa malej*

posádky legionárskej (bolo ich 14), ktorá chránila Ňaršany proti presile bolševického vojska, napredujúceho od Medzan a Jarovnic, opustil som v podvečer znovu Ňaršany. Veriaci ostali zase bez kňaza. Vrátil som sa a to definitívne 1. júla do Ňaršan... Fara bola bolševickou luzou hodne poškodená... Hmotná škoda, ktorá bola mi účinená počas tejto bolševickej invázie, bola potom úradne odhadnutá na 50 tisíc Kčs. Dostal som náhrady 10 tisíc Kčs...“ (83).

Takto Štefan Onderčo aj sám na vlastnej koži pocítil ovocie bolševizmu. Pretože chcel nielen svojich veriacich, lež celý slovenský národ ochrániť pred morom tejto zhubnej ideológie, dal sa popri svojich špecificky kňazských povinnostiach aj na politickú dráhu, aby tak bol čo najviac osožný národu, z ktorého vyšiel a ktorému slúžiť ako kňaz bol poslaný.

Dr. Jozef Tiso, prezident Slovenského štátu v čase II. svetovej vojny, vo svojom duchovnom odkaze slovenskému národu dve a pol hodiny pred svojou mučeníckou smrťou okrem iného hovorí: „*Cítim sa byť mučeníkom obrany kresťanstva proti bolševizmu, ktorého sa musí národ nielen v duchu svojho kresťanského, charakteru, ale aj v záujme svojej ďalšej budúcnosti všemožne chrániť...*“ (84).

Mučeníckou smrťou dr. Jozefa Tisu sa končí jedna kapitola dejín slovenského národa, ktorú aktívne písali členovia politického zoskupenia, ktoré na jednej strane sa zasadzovalo za práva národa, no na druhej strane stalo sa terčom mnohých útokov. Slovenská ľudová strana bola tou stranou, ktorá zviazla veľký zápas o svojbytnosť a nezávislosť slovenského národa v medzivojnovom období. Svoje bitevné pole aj za práva slovenských katolíkov v tejto strane našiel aj Štefan Onderčo. Ak dr. Jozef Tiso sa cítil byť mučeníkom pri obrane kresťanstva proti bolševizmu, v tomto zápase proti bolševizmu

nebol osamotený. Bok po boku stáli s ním aj iní kňazi, predovšetkým Andrej Hlinka a tiež aj Štefan Onderčo. Ten posledný zomrel v relatívne mladom veku, veď nemal ešte ani 53 rokov. Možno že niekedy sa pýtame: Prečo?

Azda ho takto Boh chcel ušetriť pred tým, čo museli podstúpiť kňazi rokov vlády vyznavačov ideológie, pred ktorou Štefan Onderčo chcel uchrániť svoj milovaný slovenský národ.

6. Kríž a kalvária Štefana Onderču

Čo bolo príčinou – ľudsky povedané – predčasnej smrti Štefana Onderču?

Zákerná rakovina zasiahla jeho hrdlo, zničila aj jeho vnútorné orgány. Choroba sa začala rapídne zhoršovať v roku 1936. V Prahe ho liečil jeden z najlepších lekárov tých čias dr. Hynek. V listoch, ktoré Štefan Onderčo písal kaplánovi Ľudovítovi Sabolovi, píše o svojich veľkých bolestiach. Denne mu vyberali vodu z boku. Ťažko znášal aj pražské ovzdušie, preto sa rozhodol vrátiť sa na Slovensko. V polovici marca 1937 prechádza do nemocnice v Prešove.

Ako mladý kaplán v Hanušovciach v roku 1907 v poslednú nedeľu po Duchu Svätom veriacim vo svojej kázni povedal: „**Strach naplňa srdce človeka, keď si len pomyslí na poslednú hodinu svojho života, keď plačúci priatelia, známi nás obklúčia, aby svojimi slzami nám dali najavo, že sa prišli s nami rozlúčiť. Od strachu a preľaknutia zima zatrasie telom človeka, ktorý pracuje k smrti, chladný pot obleje udy jeho, horké slzy roní. Keď tam na smrteľnej posteli spadnú belma z jeho očí a už vidí otvorenú knihu svojho života a knihu jeho strašnej budúcnosti...**“ (85).

Teraz nadišla chvíľa, keď to, čo ako mladý kaplán zdôrazňoval

veriacim v Hanušovciach nad Topľou, prežíva on sám. Vo svojom umieraní bol podobný svojmu Majstrovi, Ježišovi Kristovi, ktorému ako kňaz slúžil. Agónia Štefana Onderču vyvrcholila vo Veľkom týždni. V stredu veľkého týždňa pokorne a nábožne sa vyspovedal. Na Zelený štvrtok, v deň, keď Kristus ustanovil Sviatosť Oltáru a sviatosť kňazstva, prijal Štefan Onderčo svojho Pána a Boha v Oltárnej Sviatosti a pred prítomnými prehlásil: „*Som spokojný a na všetko prichystaný*“ (86).

Na Bielu sobotu ho navštívil jeho kaplán Ľudovít Sabol. Štefan Onderčo s ním rozprával asi dve hodiny (87). Na Veľkonočný pondelok prišiel svojho kňaza a priateľa navštíviť košický biskup Jozef Čársky (88). Štefan Onderčo bol veľmi slabý a veľmi trpel. Chvilami tratil aj vedomie (89). Ešte ten istý deň ho previezli na faru do Ražňan (90). Najstarší občania Ražňan sa pamätajú ešte na túto udalosť. Pri farskej budove sa zhromaždili ľudia, keď niesli ich duchovného otca do fary. Spomínajú, že ešte im z posledných síl zdvihnutou rukou zamával akoby na rozlúčku vo chvíli, keď ho vnášali do farskej budovy. Mnohí z nich videli vtedy svojho kňaza naposledy. Na fare ležal Štefan Onderčo v bolestiach do stredy 31. marca 1937. V ten deň, popoludní o 13. hod. zomrel. Svedkami jeho smrti boli okrem jeho kaplána Ľudovíta Sabola aj sabinovský farár Edmund Schutz, ďalej rehoľná sestra, ktorá ho opatrovala v chorobe, ďalej príbuzní z rodiny a niekoľko farníkov (91).

Kým bojoval Štefan Onderčo na ražňanskej fare svoj posledný a najdôležitejší i najťažší životný zápas, jeho veriaci – celá dedina – so slzami v očiach modlili sa za svojho duchovného otca. Keď skončil, jeho kaplán prišiel medzi modliacich sa do kostola a oznámil im smutnú správu o smrti ich duchovného otca (92).

7. Pohreb Štefana Onderču a ohlasy na jeho smrť v tlači

V stredu 19. novembra 1994 po večernej sv. omši vo farskom kostole v Ražňanoch prišla za mnou do sakristie kostola staršia žena, ktorá mi doniesla fotografiu z pohrebu Štefana Onderču. Pritom si aj zaspomínala na deň jeho pohrebu. Povedala okrem iného i toto: „Pán Andrej Hlinka kázali vonku pod lipou. V kázni povedali: **„Až teraz si uvedomujete, akého človeka ste mali medzi sebou. Kolko ľudí prišlo na jeho pohreb rozlúčiť sa s ním...“!**

Ludia žijúci v Ražňanoch a na okolí si uvedomili najviac veľkosť svojho kňaza vtedy, keď už nebol živý medzi nimi. Musel to byť naozaj veľký človek, keď toľko a takých významných osobností prišlo na jeho pohreb.

Pomaly, ale isto už končia svoju životnú púť tí, ktorí sa osobne stretávali so Štefanom Onderčom, veď čochvíľa už uplynie 60 rokov od jeho smrti. Preto vďaka patrí ražňanskému kaplánovi zato, že po smrti svojho princípála zaznačil aspoň v krátkosti to, ako prebiehal pohreb jedného z najvýznamnejších ražňanských farárov v histórii farnosti.

Pohreb Štefana Onderču bol určený na sobotu 3. apríla o 10. hod. Prípravu pohrebu riadil dekan Jozef Dobranský zo Svinie a sabinovský farár Edmund Schutz, ako aj Vojtech Jančáry, farár v Širokom, a kaplán Ludovít Sabol spolu s veriacimi farnosti.

Samotný priebeh pohrebu opísal Ludovít Sabol v Kmeňovej knihe ražňanskej fary:

„Od Sabinova v sobotu hneď z rána šiel nepretržitý prúd čierne oblečených ľudí k Ňaršanom. Čo ďalej, prišli autami, kočmi a mnohí kráčali peši. Všetci sa uberali na pohreb poslanca, kanonika a Ňaršanského farára-

ra Štefana Onderču. Stará, nízka fara už pred 10. hodinou bola zaplnená kňazstvom a civilným obyvateľstvom. Boli tu priatelia, známi nebohého, ako aj členovia deputácii. Kostol nestačil pojať hostí... Z poslancov dostavili sa: Msgr. Andrej Hlinka, Karol Sidor, Dr. Jozef Tiso, Dr. Huťka, Sivák, Florek, Danihel, Kendra, Longa, Slušný, Surovjak, Sokol, Bródy, Rybárik, Košek, Vančo a Židovský.

Zo senátorov: Dr. Fritz, Šelmec, Nentvich a Polyák.

Z kraj. poslancov: Ing. Stano a Dr. Klinda.

Za obecný úrad Prešov boli prítomní: okresný náčelník Dr. Vladimír Gallay, radca Vypllel, okresný lekár Dr. Frič.

Za Sabinov: Kapráčik, okresný náčelník so všetkými úradníkmi, starostovia všetkých okolitých obcí, hasičské stavy, orolské jednoty a mnoho iných spolkov.

Kňazov, na čele s J. E. najdôst. p. biskupom Jozefom Čárskym, prišlo sa rozlúčiť vyše šesťdesiat.

Za čsl. armádu plukovník Jozef Matoušek, major Širica a iní dôstojníci.

Za školstvo: inšpektor Hrnčiar a Tkáčik.

Smútočné obrady pri rakve vykonal J.E. košický biskup Jozef Čársky, ktorý mal aj smútočnú kázeň, v ktorej zhodnotil zásluhy nebohého, ako kňaza, ako priateľa, ako národovca a ako politika.

Po biskupskej rozlúčke je veľká smútočná sv. omša, ktorú za asistencie kňazstva slúžil Štefan Hartsár, veľprepošt, kanonik.

Tisícové zástupy stáli medzitým na kostolnom dvore, ku ktorým prehovoril otec slovenského národa Msgr. Andrej Hlinka, ktorý hovoril vyše hodiny a vyzdvihol veľký význam nebohého pre Cirkev i pre slovenský národ.

Po cirkevných obradoch vyniesli rakev s telesnými pozostatkami

z kostola poslanci a senátori Hlinkovej strany. Rakev na cintorín niesli ňaršanskí roľníci.

Záplava vencov dokumentovala veľkú obľubu nebohého Štefana Onderču. Najväčší veniec bol od Národného zhromaždenia z Prahy, ďalej na rakve od biskupského úradu, od Spolku sv. Vojtecha, od poslancov HSLS, od senátorov HSLS, od šarišských roľníkov, od čsl. armády,, od ruského Sojuzu, od obce Močidlany, od notára Kočana, od ňaršanských školských detí, od cirkevného patróna Péchyho, od ňaršanského učiteľského zboru, od obce ňaršany, Ostrovian, od lipianskeho Orla, spolu 31 vencov.

Po cirkevných obradoch na cintoríne odbavovaných J.E. p. biskupom Jozefom Čárskym, rozlúčil sa s nebohým za Národné zhromaždenie poslanec Košek, po ktorom prehovoril otec národa Andrej Hlinka, poslanec Bródy, Ján Dolák – kurátor, a správca-učiteľ Ján Slavkay.

Za hlbokého pohnutia všetkých bola truhla spustená do zeme, do tej slovenskej zeme, ktorú poslanec Onderčo mal tak rád a ktorú mu všetci priali mať ľahkú“ (93).

Nad hrobom Štefana Onderču dnes stojí kamenný náhrobný pomník, na ktorom sa týči dvojramenný slovenský kríž. Dokumentuje všetkým, ktorí sa pristavia pri tichej spomienke nad hrobom ňaršanského farára, že tu, v slovenskej zemi odpočíta telo syna slovenského národa, službe ktorého zasvätil svoj kňazský život.

Správu o smrti Štefana Onderču priniesli skoro všetky významné noviny spolu aj s fotografiou zomrelého. Komentáre hodnotili jeho život a činnosť tak na poli náboženskom, národnom a politickom. Z mnohých uvedieme hodnotenie Štefana Onderču, ktoré bolo uverejnené v Pútniku svätovojtešskom na rok 1938. Jeho autor Števo Schultz takto hodnotil život a činnosť Štefana Onderču: „(V ňaršanoch) zomrel 31. marca veľký národný pracovník, skutočný

apoštol slovenského východu: kanonik Štefan Onderčo, farár, poslanec, zakladajúci člen a výborník Spolku (sv. Vojtecha), okrem toho dlhé roky horlivý jeho jednatel. Bol jednou z najvýznamnejších postáv prevratu... Svojou agilnou činnosťou povýšil po prevrate Ňaršany za akési národné stredisko slovenského východu...“ (94).

Kalendár Hlinkovej slovenskej ľudovej strany na rok 1938 v článku „*Naši mŕtvi*“ o smrti Štefana Onderču napísal: „*Štefan Onderčo, kanonik, poslanec a podpredseda Národného zhromaždenia, po dlhom utrpení umrel v Ňaršanoch dňa 31. marca 1937. Hlinková slovenská ľudová strana stratila v ňom vynikajúceho parlamentného pracovníka a východné Slovensko svojho vedúceho činiteľa a národovca... Zvláštnou politickou prezieravosťou obdarený, talentovaný mladý slovenský kňaz nedal sa zlomiť a tak našiel ho prevrat (r. 1918) ako farára v Ňaršanoch. Ňaršanská fara stala sa v búrlivých prevratových časoch baštou slovenských počínaní na slovenskom východe...“ (95).*

Takých a väčšinou pozitívnych hodnotení života a činnosti Štefana Onderču odznelo pri rozličných príležitostiach a na rôznych úrovniach. Od chvíle jeho smrti uplynulo už temer 60 rokov. Mnohí, ktorí vtedy zomreli, už dávno vymizli z vedomia ľudí. No nie je tomu tak v prípade Štefana Onderču. I o ňom platia slová múdreho Siracha: „*Ich telá odpočívajú v pokoji, a ich meno žije z pokolenia na pokolenie*“ (Sir 44, 14).

Poznámky

1. HANUS L.: Rozprava o kultúrnosti. Spišské Podhradie 1991, s. 5 - 6.
2. ČÁRSKY J.: Štefan Onderčo, In: Spomienky na Jonáša Záhorského a Štefana Onderču. Prešov 1941, s. 25 - 27.
3. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913. rkp. In: Kmeňová kniha, Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany.
4. SIDOR K.: Moje rozpomienky z východného Slovenska. In: Karol A. Medvecký, Slovenský prevrat, zv. IV. Trnava 1931, s. 245 - 246.
5. Tamže
6. HARČAR A.: Spomíname. In: Diecézny hlas, č. 8/1991. Prešov 1991, s. 6.
7. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
8. 8. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv. 2. Bratislava 1977, s. 260.
9. Tamže
10. Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae, zv. 1. Bratislava 1980, s. 226 - 227.
11. Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae, zv. 2. Bratislava 1987, s. 136n.
12. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, c.d., s. 260.
13. ULIČNÝ F.: Dejiny osídlenia Šariša. Košice 1990, s. 203.
14. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, c.d., s. 260
15. Tamže
16. ULIČNÝ F.: Dejiny osídlenia Šariša, c.d., s. 203.
17. Tamže

18. Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis AD 1915, Typographia s. Elisabeth, Cassoviae, s. 78.
19. POTEMRA M.: Cirkevný a národný pracovník Ján Straka. In: Annales dioecesis cassoviensis 1994. Košice 1994, s. 279n.
20. POTEMRA M.: Život a dielo Mons. prof. Antona Harčara. In: Annales dioecesis cassoviensis 1994. Košice 1994, s. 120.
21. SCHULTZ Š.: Naši traja mŕtvi. In: Pútnik svätovojeťeský, Kalendár na rok 1938. Trnava 1937, s. 33 - 34.
22. Kmeňová kniha, Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany.
23. SCHULTZ Š.: Naši traja mŕtvi, c.d., s. 33 - 34.
24. ČÁRSKY J.: Štefan Onderčo. In: Spomienky..., c.d. s. 25 - 27.
25. POTEMRA M.: Cirkevný a národný pracovník Ján Straka, c.d., s. 269.
26. Circulares Dioecisanae Cassovienses 1907, nr.X., s. 66.
27. Menovací dekrét, nr. 2125/1907, Curia episcopalis dioecesis Cassoviensis.
28. POTEMRA M.: Cirkevný a národný pracovník Ján Straka, c.d., s. 269.
29. ČÁRSKY J.: Štefan Onderčo. In: Spomienky..., c.d., s. 26.
30. Tamže
31. Tamže
32. Tamže
33. Tamže
34. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv. 2., c.d., s. 482.
35. Tamže
36. Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis AD 1915, c.d., s. 80.

37. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv. 2. c.d., s. 482.
38. Protocolum Parochiae Nyars Ardo, AD 1781 - 1793, fasc. 1.,
Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany.
39. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv. 2., c.d., s. 482.
40. Tamže
41. Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis AD 1915, c.d.,
s. 80n.
42. Protocolum Parochiae Nyars Ardo, AD 1781 - 1793, fasc. 1.,
c.d.
43. ULIČNÝ F.: Dejiny osídlenia Šariša, c.d., s. 264.
44. Protocolum Parochiae Nyars Ardo, AD 1781 - 1793, fasc. 1.,
c. d.
45. SZOKOLSZKY B.: A Kassai százéves egyházmegye Torténet
névtára és emlékkönyve 1904, s. 356 - 358.
46. Kmeňová kniha, c.d.
47. Schematismus venerabili cleri dioecesis cassoviensis AD 1891,
Typographia S. Elisabeth. Košice 1891, s. 231.
48. 48. Protocolum Parochiae Nyárs Ardoensis, fasc. III., ab anno
1823, Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany.
Matricula baptisatorum, t. I., II., Rímskokatolícky farský úrad,
Ražňany.
49. Tamže
50. Tamže
51. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
52. ČÁRSKY J.: Štefan Onderčo. In: Spomienky..., c.d., s. 25 - 26.
53. SIDOR K.: Andrej Hlinka. Bratislava 1934, s. 28 - 36.
54. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
55. Tamže

56. SIDOR K.: Moje radostné Vianoce 1918. In: Ave Maria Slov. OSB, Cleveland Ohio 1994, č. 1., s. 16 - 26.
57. Tamže
58. SIDOR K.: Moje rozpomienky na východné Slovensko c d s. 245.
59. Tamže
60. SIDOR K.: Moje radostné Vianoce 1918, c.d.
61. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
62. SIDOR K.: Moje radostné Vianoce 1918, c.d.
63. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od T. 1913, c.d.
64. SIDOR K.: Moje rozpomienky na východné Slovensko c d s. 245.
65. Kmeňovvá kniha, c.d.
66. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
67. ĎURICA M.S.: Slovenský národ a jeho štátnosť. Bratislava 1990. s. 21.
68. Tamže
69. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.cj.
70. Tamže
71. Porov.: Rezolúcia. In: Slovenská Pravda, č. 48/1 Q23 Prešov 1923, s. 1.
72. Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis AD 1915, c.d., s. 222.
73. SIDOR K.: Moje rozpomienky na východné Slovensko cd, s. 245.
74. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
75. Tamže
76. ŠPIRKO J.: Cirkevné dejiny, zv. 2., Martin 1943, s. 4S6n

77. SIDOR K.: Andrej Hlinka, c.d., s. 326.
78. TRSTENSKÝ V.: Sila viery, sila pravdy. Bratislava i 990 s. 59 - 61.
79. ONDERČO Š.: Reč prednesená pri pojednávaní o Benešovom expozé. In: Slovenská Pravda, roč. IV., č. 48/1923, s. 2-3.
80. TRSTENSKÝ V.: Sila viery, sila pravdy, c.d., s. 59 - S -
81. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
82. KLINGER D.: Smrť za národné uvedomenie. In: Východ, stre-
da 25. júl 1990, s. 5.
83. ONDERČO Š.: Kronika fary ňaršanskej od r. 1913, c.d.
84. MURÍN K.: Spomienky a svedectvo. Trenčín 1991, s. 488.
85. ONDERČO Š.: Kázeň na poslednú nedelu po Duchu Svätom
Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany.
86. ČÁRSKY J.: Štefan Onderčo. In: Spomienky..., c.d., s. 27.
87. Kmeňová kniha, c.d.
88. Tamže
89. Tamže
90. Tamže
91. Tamže
92. Tamže
93. Tamže
94. SCHULTZ Š.: Naši traja mŕtvi, c.d., s. 33 - 34.
95. Kalendár HSLS na rok 1938. Bratislava 1937, s. 116.

Jozef Čársky:

Spomienky na Štefana Onderču

Pred tromi rokmi na veľkonočnú stredu preletela Slovenskom smutná zvesť. Veľký syn slovenského východu, predprevratový národný pracovník, kanonik sídelnej kapituly košickej, farár ňaršanský, poslanec Národného zhromaždenia za volebný kraj prešovský, podpredseda poslaneckej snemovne Štefan Onderčo dňa 31. marca vrátil Stvoriteľovi svoju šlachetnú dušu.

Cirkev stratila v ňom oduševneného kňaza, jeho veriaci starostlivého duchovného otca, slovenský národ verného syna, východné Slovensko nenahraditeľného rodoľuba, ľudová strana vynikajúceho pracovníka, klub poslancov najrozvážnejšieho člena, bezzisťného poctivého politika.

V nebohom odišiel predprevratový Slovák inteligent, reprezentant národnej myšlienky, ktorý bol pôvodom i povahou, srdcom i umom synom slovenského východu. Hlboko zbožná matka ho už od detstva vychovávala ku službe oltára. Otec, typ bystroumného, sčítaného slovenského roľníka, ktorý naspamäť vedel skoro celé sv. Písmo a čítaním sám sa dopracoval k národnému povedomiu, vstúpil svojmu Števkovi už ako žiakovi národné povedomie. Tak sa mohlo stať, že mladý bohoslovec chodieval ku národne cítiacemu farárovi v Chrasti na Spiši, zdokonaľoval sa v slovenčine a svedomite sa chystal na kňazskú dráhu, aby sa stal dobrým pracovníkom ako pre cirkev, tak aj pre národ.

Od otca zdedil bystrý um, bol vždy dobrým žiakom, mal správny postreh pre skutočnosť, vtip a rečnícku pohotovosť, od matky ušlachtilé srdce a milú konciliantnú povahu. V roku 1907 prijal posviacku kňazskú a kaplánoval v Hernádnémeti (Maď.), Hanušovciach, vo Vranove, v Lastovciach, v Sečovciach. Výrečný mladý kazateľ a ľudový kňaz všade získaval

srdcia zemplínskeho ľudu. Ako výborný rečník stáva sa členom Kňazského spolku pre ľudové misie a vydržiava s úspechom viaceré ľudové misie. Cirkevná práca sa mu darí.

Ťažšia bola práca národná. Pomery v tomto ohľade boli na východe neuveriteľne smutné. Národné povedomie inteligencii chýbalo. Sebamenšie národné hnutie – hoc nepolitické – napr. šírenie kníh a časopisov bolo považované za vlastizradu a úradmi v zárodku udusené. Mnohí aj čisto náboženské časopisy, ako: Sv. rodinu, Posla B. Srdca, Kráľovu Sv. ruženca považovali za protivlastenecké. V takýchto okolnostiach nebolo ľahké nájsť zodpovedný spôsob národnej práce. Verejné vystupovanie bolo by vyvolalo pozornosť úradov, ktoré by boli každú prácu naprosto znemožnili. Onderčov zmysel pre skutočnosť toto dobre vystihol a preto aj svoju národnú činnosť v tomto smere prispôbil. Nadviazal priateľskú známosť s viacerými mladými kňazmi a svojím hladkým spoločenským spôsobom vedel ich získať, aby sa nebáli šíriť slovenské náboženské spisy, Spolok sv. Vojtecha a pod. Sám v tejto činnosti predchádzal dobrým príkladom, takže aj pri svojej obozretnosti bol známy úradom ako pansláv.

V r. 1910 prichádza do Košíc za slovenského kaplána. Slováci v Košiciach ešte dnes spomínajú jeho úchvatné, hlboké a ľudové kázne. Tu sa stretol aj so mnou, vtedy nemeckým kaplánom, a nebohým Jánom Strakom. Radili sme sa a navzájom povzbudzovali k práci za dobro cirkvi a národa. Tehdajší p. biskup zveril Onderčovi vydávanie zošitov kat. ľud. jednoty v slovenčine.

Vr. 1913 odchádza do Ňaršian za farára. Veriaci v ňom nachádzajú starostlivého duchovného otca, ktorý ich viedol nielen duševne, ale im bol aj vo všetkých ťažkostiach na pomoci. Za jeho velenia farnosť Ňaršianska bola vzorom sporiadanej, hlboko nábožnej a národne prebudenej obce. Väčšina rodín bola zapísaná v Spolku sv. Vojtecha, v každom dome odo-

berali niektorý náboženský časopis. Národné povedomie sa nebadane, ale tým hlbšie zakorenilo vo všetkých obciach farnosti.

Keď prišiel prevrat, Onderčo porozumel, že ak zaznávaný slovenský národ chce žiť, musí sa hlásiť k právu na národný život. Preto v porozumení s tými málo národovcami, ktorí vtedy boli na východnom Slovensku, zvoláva začiatkom decembra 1918 do Ňaršan veľké ľudové zhromaždenie, kde sa šarišský ľud neochvejne osvedčuje za svoj nový štát a za svoje národné práva i v novom štáte.

V tomto čase bol pozvaný do revolučného Nár. zhromaždenia za slovenský východ. Potom bol zvolený poslancom za prešovský volebný kraj vo všetkých troch cykloch na kandidátke ľud. strany. Nesčíselný je počet zhromaždení a schôdzí, ktoré mal počas prevratu a potom ako poslanec. Ľud ho rád počúval, lebo rečnil vždy úchvatne, ľudovo a vecne. Poslanectvo nepovažoval za vyznačenie, za parádu, ale za službu pre Cirkev, pre národ, pre štát. Od prevratu bola Ňaršanská fara vždy plná jednoduchými ľuďmi z celého volebného kraja, ktorí prichádzali o radu a pomoc v tých najrozličnejších záležitostiach. Každého láskavé vypočul, každému poradil a každému sa snažil pomôcť. Ako poslanec bol silou tvorivou a spájajúcou. Svojím hladkým spôsobom zmieroval protivy, odstraňoval nedorozumenia. Jeho parlamentné reči – samozrejme i reči cirkevné – boli svedomite vypracované vzory rečníckeho umenia obsahom i formou. Ako politik nehľadal popularitu, hoci mal pre ňu všetky prirodzené predpoklady. Povedal otvorene do očí i nemilú pravdu ako hore, tak aj ľudu, ovšem jemne, bez urážky, preto si ho vážili aj protivníci.

Popri poslanectve zastával svedomite i farský úrad. Na nedele a sviatky sa ponáhlal z Prahy, aby sa venoval veriaciim. Musel byť veľmi chorý, alebo vykomandovaný niekam stranou, keď v nedeľu nevystúpil či v mátri, či vo filiálkach na kazateľnici. Všetky kostoly farnosti nádherne

obnovil, pre veriacich usporiadal misie, aby v nich vypestoval hlboké katolícke presvedčenie. Preto ho arcipastier menoval košickým kanonikom. Práve, keď pomýšľal zaujať svoje štallum, vyrvala ho smrť a veríme, že sa mu dostalo lepšieho miesta u Toho, ktorému ako kňaz i ako národovec verne slúžil. Na veľkú stredu sa zbožne vyspovedal a na Zelený štvrtok Telo Pána, záloh to vzkriesenia, zbožne prijal a pred oltárnymi bratmi sa vyjadril: „Som spokojný a na všetko prichystaný“.

Nečakaný odchod kanonika a poslanca Onderču znamenal nenahraditeľnú stratu pre Cirkev, aj pre národ.

(Spomienky na Jonáša Záhorského a Štefana Onderču, KSA Prešov, 1941, s. 25 - 27).

Anton Harčar:

Štefan Onderčo – obhajca materinského jazyka

„Materinská moja reč, aká si mi milá...“

Veľkosť a krása ľudskej osobnosti sa vyjavuje najmä v zložitých spoločenských situáciách, v ojedinelej odvahe hájiť základné ľudské hodnoty proti tým, ktorí tieto hodnoty znevažujú, alebo neuznávajú.

Medzi základné ľudské hodnoty patrí aj národ a národné povedomie. Pre ozrejenie pojmu národ a národné povedomie treba mať na zreteli, že človek nie je len samostatnou osobnosťou, ale je aj členom ľudskej spoločnosti, od ktorej odlúčený nemôže náležite jestvovať.

Pojem národa počas svojho dlhodobého vývoja sa stal veľmi zložitým. K jeho základným zložkám patrí: rodové či rodinné spoločenstvo, priestorová ohraničenosť označovaná ako vlasť, reč ako prostriedok dorozumenia, náboženstvo, štátna zvrchovanosť, spoločná kultúra a povedomie i vôľa spolupatričnosti členov národného spoločenstva. Vymenované jednotlivé zložky nemajú rovnaký význam a hodnotu pri formovaní pojmu novodobého národa, ale zložke REČ patrí popredné miesto medzi vyznačenými prvkami. Reč totižto sprostredkuje komunikáciu myšlienok medzi členmi národa, je nositeľkou všetkého vymysleného, strojcom literatúry a takto účinne prispieva k vytvoreniu národnej jednoty.

Reči pripadla mimoriadne dôležitá úloha aj pri vytváraní a formovaní slovenskej národnej jednoty najmä preto, že Slováci žili cez celé tisícročie vo svojom priestore spolu s maďarským národom, ktorý v druhej polovici 19. storočia, keď sa formovali novodobé národné štáty, po vyrovaní s Rakúskom, získal nadradenosť nad ostatnými národmi žijúcimi na území historického Uhorska. Svoju nadradenosť Maďari si legalizovali

národnostným zákonom č. 44 v r. 1868, ktorý stanovil, že všetci občania Maďarska v politickom zmysle tvoria jeden nedeliteľný, jednotný maďarský národ a preto aj štátnym jazykom je jedine maďarčina. Tento zákon bol podnetom k maďarizačným opatreniam.

Všetky politické prostriedky Maďarov smerovali potom k tomu, aby z mnohorečového uhorského štátu sa vyvinul jednorečový maďarský štát, aby po slovensky, po rusínsky, po srbsky a chorvátsky, po rumunsky a nemecky hovoriaci „Maďari“ sa stali aj presvedčením, cítením i jazykom Maďarmi. Ako prostriedok k dosiahnutiu tohto cieľa slúžila štátna správa, no najmä vzdelávanie. Maďarizačná školská politika postupne dosiahla, že vyučovanie maďarčiny bolo povinné na všetkých školách a učitelia sa hodnotili podľa toho, ako sa im podarilo naučiť nemaďarské deti štátny jazyk. Aj štátny príspevok pre cirkevné školy závisel od úspechu osvojovania maďarčiny. Od r. 1880 na Slovensku už nebolo jedinej slovenskej strednej školy a na stredných školách už nebolo miesta pre vyučovanie slovenčiny. Maďarizácia vytvorila zo škôl odnáródňovacie ústavy. Vlastenecká maďarská výchova viedla aj slovenských žiakov všetkými dostupnými prostriedkami k odrodilstvu. Preto sa často stávalo, najmä vo vyšších triedach stredných škôl, že deti slovenských rodičov pod vplyvom maďarizačnej výchovy hlásili sa už za Maďarov. Takíto vzdelanci boli pre slovenský národ stratení. Stávali sa odrodilcami a často sa hanbili za svoju slovenskú matku, znenávideli svoju materinskú reč a popierali aj svoj nemaďarský pôvod. Aby dokázali svoju maďarskosť, menili aj svoje slovenské priezviská povzbudzovaní k tomu často svojimi školskými predstaviteľmi. Tak sa stalo, že proces vytvárania slovenského národného povedomia sa takmer zastavil a vyvstala reálna hrozba zániku slovenského národa. Tento krátky pohľad do dejín národného sebauvedomovania Slovákov bol potrebný, aby sa ukázala veľkosť a krása osobnosti Štefana Onderču, ktorého národ-

ný charakter nepodľahol maďarizačným zvodom. Mal šťastie, že vyrastal v pomerne zdravom národnom ovzduší svojej rodiny, o čo sa pričínili najmä jeho otec Ján, všestranne nadaný, svetaskúsený a národne uvedomeľý roľník. Ani štúdium na gymnáziu v Sabinove a v Košiciach, ani pobyt v košickom seminári neohrozili jeho národné sebavedomie. Aj v čase najsilnejšej maďarizácie styk so slovenskými národovcami upevnil jeho slovenský charakter natolko, že to rešpektoval aj jeho šľachetný biskup Augustín Fischer-Colbrie, keď ho ustanovil za slovenského kaplána v Košiciach.

Pri vzniku národného štátu Slovákov a Čechov v r. 1918 následkom vyššie spomenutej maďarizácie bol najmä na Slovensku nedostatok národne uvedomelej inteligencie vo všetkých vrstvách spoločenského života. Najkrikľavejšie sa to prejavovalo vo výchovných zložkách kultúrneho života, kde bol nedostatok národne uvedomeľých kňazov a učiteľov. Odstraňovanie tohto nedostatku bol dlhodobý proces. Z verejného života nebolo možné odstrániť všetkých odrodilcov, lebo ich nemal kto zastúpiť. Pri odstraňovaní škôd napáchaných maďarizáciou bolo treba trpezlivosti, múdrej prezieravosti a odvahy.

Zo života Štefana Onderču sa nám zachoval dokument svedčiaci, že vlastnil tieto cnosti, keď ako opravdivý rodoľub snažil sa odstraňovať škody a pomáhať svojmu zaznávanému ľudu.

Písal sa už rok 1927, keď obnovený katolícky biskupský zbor nariaдил, aby pre zdokonalenie kňazskej služby konali sa v jednotlivých diecézach po dekanátoch kňazské rekolekcie. Na týchto schôdkach sa mala prehlbovať kňazská duchovnosť a pomocou vhodných prednášok zdokonaľovať aj dušpastierska práca. V archíve Spolku sv. Vojtecha v Trnave sa zachoval 8-stránkový rukou písaný list Š. Onderču odoslaný z R. kat. farského úradu v Ňaršanoch-Ražňanoch dňa 1. júna 1927 najd. p. biskupovi Jozefovi Čárskemu do Košíc pod č. 52/1927. Predmet: Kňazské rekolekcie

v Košickom biskupstve.

V úvode svojho listu Š. Onderčo píše, že v košickom biskupstve rekolekčné schôdzky sa po prvý raz konali v apríli toho roku a to na troch miestach: pre šarišské kňazstvo v Prešove 3. apríla, pre abovské v Košiciach a pre zemplínske v Trebišove. Za moderátora rekolekcií v diecéze bol ustanovený P. Karol Hidvéghy, SJ z Ružomberka. Ten na schôdzke v Prešove oznámil, že biskup J. Čársky nariadil, aby rokovacou rečou v Prešove bola slovenčina, v Košiciach maďarčina a v Trebišove kňazi majú rozhodnúť, v akej reči sa má rokovať. Kňazi zhromaždení v Prešove sa však postavili proti biskupskému nariadeniu a rozhodli aj v Prešove hlasovaním určiť rokovaciu reč. Veľkou väčšinou hlasov rozhodli, že aj v Prešove rokovacou rečou má byť maďarčina a súhlasili len s tým, že na schôdzke „môže sa hovoriť aj slovensky“. Š. Onderčo je tej mienky, že slovenčinu potupujúce správanie účastníkov schôdzky bolo vopred dohodnuté a vinu na tom má aj moderátor, lebo sa nesprával podľa biskupovho nariadenia.

Po prešovskej schôdzke na druhý deň kňazi zo severnej časti Šariša sa zišli na rekolekcie v „Hamborgu“ – Brezovičke. Schôdzku otvoril po latinsky dekan Eduárd Soltész, farár v Peč. N. Vsi a odvolávajúc sa na prešovský prípad navrhol, aby aj oni hlasovaním rozhodli o rokovacej reči. Mali k tomu už pripravené aj hlasovacie lístky. Výsledok hlasovania bol: 12 hlasov za maďarčinu a 3 proti. Ján Jacko, farár v Nižnom Slavkove, Vendelín Gengchur, farár v Roškovianoch a Jozef Zalai-Zlatohlavý, farár v Lipanoch, ktorí potom pri obede pre svoj postoj boli vysmievaní.

Hodno tu pripomenúť, že podľa schematizmu z r. 1839 vo všetkých obciach Šariša sa uvádza slovenčina ako reč veriacich. V Sabinove a Bardejove na druhom mieste sa uvádza nemčina. Jediné v Prešove je uvedené poradie rečí takto: slovenčina, nemčina, maďarčina.

Na prešovskej schôdzke boli zvolení aj dvaja zapisovatelia: Jozef

Dobránszky, farár vo Svini mal písať po maďarsky a Vojtech Jančáry, farár v Širokom, mal zápis prekladať do slovenčiny a ten sa mal posilať biskupskému úradu po slovensky“. Na prešovskej schôdzke 3. IV. 1927 Š. Onderčo luteránusokat nem fogjuk k vetni – Prešibaných luteránov nebudeme nasledovať! Obranu slovenskej reči ukončil slovami: „Varujem Vás, milí oltárni bratia, aby ste na započatej ceste pokračovali, a keďže p. farárom Bednárom bola pred chvíľou učinená poznámka, že keď sa mojej žiadosti vyhovie, oni odídu; osvedčujem sa Vám, že my ostaneme tu i vtedy, keď sa nám z našich práv ani odrobinky nedostane“! Aj po takmer 70-tich rokoch v týchto slovách znejú žiale piesne: Materinská moja reč, ty mať ubolená...

Rozprava pokračovala. Bardejovský farár G. Zsebráczky schvaľoval, aby sa zápisnica písala po slovensky, ale pokladá za primerané, keď kňazi rokujú v maďarskej reči. Vyslovil počudovanie, prečo sa niektorí tak vehementne pridržiavajú slovenskej reči, hoci s maďarčinou nemajú nijaké ťažkosti a ešte prednedávnom neboli s tým nijaké ťažkosti.

Potom predsedajúci A. Zaborovszký predložil kompromisný návrh: prednáška nech je vždy po maďarsky, lebo nie všetci ovládajú dobre slovenčinu, najmä odbornú náboženskú terminológiu. On otvorí schôdzku po slovensky ako vie a tak ju aj povedie. Referáty nech sa prednášajú, kto ako chce. Nato aj Š. Onderčo reagoval pozmenením svojho návrhu: prednáška moderátora nech je vždy po slovensky a rozprava nech prebieha podľa ľubovôle hovoriacich. O tomto svojom návrhu žiadal hlasovať. Za jeho návrh hlasovali 12 a uvádza ich mená. Predseda ustálil, že je to menšina, preto navrhovateľ žiadal, aby hlasovali aj tí, ktorí sú proti a tých bolo 36. Vtedy mu E. Koncz zavolať: „Jegyezze fel magának a nevetet! Azt hiszi, hogy félunk! -Poznačte si mená. To si myslíte, že sa bojíme!“ Hlasovania sa zdržali: J. Dobránszky, M. Zelényi, V. Ramer a A. Kopcsák. Nasledovala slovenská prednáška V. Jančáryho o práci s mládežou, pri ktorej L. Deák

zvolal: „Slovník“. V liste sa ešte uvádza zoznam šarišských kňazov, ktorí neboli prítomní na schôdzke.

V záverečnej časti listu nasleduje hodnotenie udalosti a návrh na riešenie. Podrobne opísal priebeh schôdzky, aby si p. biskup ako Slováč mohol vytvoriť náležitý dojem o obidvoch rekolekčných schôdzkach. „Vec táto takto ďalej ostať nemôže – píše – a ani nesmie. Verejnosť sa o všetkom skôr-neskôr dozvie a Vaša arcipastierska múdrosť nech zváži následky“. Poukazuje na neblahé následky, keď sa veriaci dozvedia, že ešte aj dnes ich kňazi svojím zmýšľaním ako sú im vzdialení. Pisateľ listu a adresát boli starí priatelia a spolupracovníkmi za blaho zaznávaného ľudu a preto dojíma nasledujúca veta: „Moja maličkosť i nechcejúc ponížene chce brať účasť na Vašej biskupskej zodpovednosti, ktorou sme nášmu slovenskému národu zaviazaní. Je to hrozné i len si pomyslieť, že náš slovenský katolícky ľud má takých duchovných pastierov v našom košickom biskupstve, ktorí sú mu cudzí... Je to ojedinelý prípad v dejinách, že katolíci jedného národa môžu mať takých svojich kňazov, ktorí sú mu rečovo i národne cudzí, stratení! Slovenskí katolíci majú maďarských duchovných“! Tento bolestný vzdych vyjadruje úprimný a precítený zármutok národovca nad výsledkom odnárodňovacej maďarskej výchovy, ako o nej bola reč na začiatku tohto pojednania.

Pre oblahčenie ťažkej pozície p. biskupa Š. Onderčo odporúča obrátiť sa na biskupský zbor, aby solidárne zaujal v tejto veci stanovisko. Rokovacia reč rekolekcií nech sa riadi rečou veriacich. Kňazi maďarských veriacich nech majú vlastné rekolekcie asi na dvoch miestach. Podľa schematizmu z r. 1928 v košickom biskupstve bolo len 16 čisto maďarských fár a 26 slovensko-maďarských.

Svoj zármutok pisateľ vyjadruje aj vo veci moderátora: „... ráčte mi odpustiť, že úprimne poviem, čo v svojej rozboľavenej duši cítim ohľadne

vdp. Hidvéghyho. On nesmie ostať vodcom našich rekolekcií“!

Odvolávajúc sa na vyjadrenie V. Jančáryho, ktorý na schôdzke „nebojácne“ zaujal stanovisko: „Aby si nikto z prítomných nemyslel, že čo tu p. Onderčo žiada, je to len jeho žiadosť, prehlasujem, že s jeho požiadavkou aj my ostatní, ktorí sme v menšine, úplne sa stotožňujeme“, v závere listu zdôrazňuje, že to, čo napísal, „je mienkou a žiadosťou všetkých tých našich slovenských kňazov, ktorí sa 30. mája 1927 nehanbili ozvať a verejne hlasovať za práva slovenčiny“.

O 4 roky po tejto udalosti, keď biskup J. Čársky oznámil katedrálnej kapitule, že na uvoľnené kanonické miesto chce vymenovať Štefana Onderču, ktorý mal byť prvým slovenským kanonikom košickej kapituly, maďarskí kanonici vedení B. Tostom pokúsili sa tomu zabrániť osočovacíou akciou. Ale napadnutý Š. Onderčo aj teraz sa statočne bránil. Volal na zodpovednosť naverbovaných krivých svedkov, ktorí písomne popreli im pripisované haniace výroky a pokorne sa pred ním ospravedlnili. Obstálo tu slovenské porekadlo: Lož má krátke nohy, lebo sám sv. Otec Pius XI. dekrétom zo dňa 1. dec. 1931 vymenoval ho na uvoľnené miesto mladšieho magistra kanonika katedrálnej kapituly. Ako sa v dekréte uvádza, miesto sa uvoľnilo smrťou Kolomana Hiszema, ktorého v roku 1921 ustanovil za košického kanonika blahej pamäti pápež Benedikt XV. Kanonická inštalácia Š. Onderču sa uskutočnila 26. júla 1932 v Ražňanoch na vychýrenom odpuste sv. Anny a slávnostným kazateľom bol sám pán biskup Jozef Čársky (1).

Láska Štefana Onderču k svojeti a materinskej reči bola opravdivá, dobrotivá, nezávidela, nevypínala sa, nebola sebecká, lež žičlivá v pravde, čoho rukolapným dôkazom je skutočnosť, že za celých 24 rokov na „ňaršanskej fare“ kuchyňu mu viedla telesne postihnutá „Júli néni“, ktorá sa nikdy nenaučila hovoriť dobre po slovensky.

Som šťastný, že v žiare jeho čistého národného charakteru som mohol prežívať svoj študentský vek a osvojovať si jeho zmýšľanie, ktoré mi prospelo, keď som sa v roku 1939 ocitol v podobnej situácii v Košiciach, v akej on tu kedysi vyrastal a pôsobil. Patrí k historickej spravodlivosti, že v čase, keď slovenský národ dospel až k svojej štátnej zvrchovanosti, vytvorili sa podmienky na hodnotenie a ocenenie jeho práce a obetavého života, ktorým často, ako sám vojak v poli, s neochvejnou vierou a rozvážnou odvahou hájil základné ľudské hodnoty: slobodu a zvrchovanosť svojho slovenského národa.

Korešpondencia vzťahujúca sa na túto akciu je uložená v Archíve SSV v Trnave vo fascikle Onderčo.

Menovací dekrét sv. Otca je vo farskom archíve Ražňany.

Michal Potemra:

Zahranično-politická orientácia Štefana Onderču

Keď sa František Votruba 9.1.1920 zriekol poslaneckého mandátu revolučného Národného zhromaždenia, jeho nástupcomsa stal Štefan Onderčo na návrh Slovenského klubu a v ňom na návrh Slovenskej ľudovej strany. V parlamentných voľbách v apríli 1920 (a v ďalších voľbách) sa Štefan Onderčo opäť dostal do parlamentu na kandidátke SLS v Šarišskom volebnom kraji. Spolu s ním sa v tomto volebnom kraji za SLS poslancom parlamentu stal aj Jozef Vrabec, predstaviteľ Kresťanského odborového hnutia a úradník odborových organizácií SLS. Ten však v auguste 1922 bol zo SLS vylúčený, prešiel do Kramárovej Národno-demokratickej strany a začal pracovať v jej šarišskom tlačovom orgáne Východný Slovák. V Onderčovej farnosti, v Ražňanoch, v tých istých voľbách, bol za poslancu zvolený aj roľník Juraj Sopko za Slovenskú národnú a roľnícku stranu.

Š. Onderčo v pražskom parlamente vystúpil v debate koncom novembra 1920. V marci 1921 v debate o krvavých udalostiach v Krompachoch (21.2.1921) poukázal na príčiny sociálnych nepokojov na Slovensku. Tieto videl v šírení triednej nenávisti robotníkov voči ostatným vrstvám obyvateľstva. Iniciátorom triednej nenávisti na Slovensku boli – podľa neho – sociálni demokrati. Vo svojom vystúpení rozvádza myšlienku, že robotník je vlastne stále nespokojný a nikdy sa neprestáva hnevať: „Hovorí sa mu, že pri bohato prikrytom stole ľudskej spoločnosti aj on má zaujať svoje miesto, ale on tomu tak rozumie, že najprv musí prevrhnúť celý stôl a sterorizovať každého spolustolujúceho. Psychológia takto vychovaného človeka je potom zohavená do nepoznania, takže ten človek necíti ani tú.

Š. Onderčovi a slovenským ľudovým poslancom išlo o to, aby Slováci mohli uplatniť svoju vôľu aj v medzinárodnej politike. V roku 1922 bola

aktuálna otázka vzťahu Československa a Poľska. Najmä preto, že Poľsko si uplatňovalo územné nároky na Tešínsku, na Orave a na Spiši. A. Hlinka 21.6.1922 v parlamente sa prihovárал za spojenectvo Československa a Poľska, ba za Slovákov sa vyslovil, že sú z hľadiska zmýšľania a mentality bližšie k Rusom a k Poliakom, ako k Čechom, hoci s nimi žijú v jednom štátnom útvare. Keď spišskí Slováci z Magury v Amerike podali Slovenskej ľudovej strane memorandum, aby sa zastala Slovákov, pripojených k Poľsku, a to aj za cenu pripojiť časť Javoriny k Poľsku a vrátiť Slovensku všetky slovenské obce na Orave a na Spiši, A. Hlinka v sprievode poslanca Š. Onderču a senátora J. Klimku, predložil toto memorandum E. Benešovi. A ten nakoniec účelovo v parlamente obvinil A. Hlinku, že vlastne on je zodpovedný za odstúpenie slovenského územia na Orave a na Spiši Poľsku (4). Pre nás je podstatné, že A. Hlinka považoval poslanca Š. Onderču za experta v zahraničnej politike a za svojho dôverného svedka pri vážnych rokovaníach s E. Benešom.

V debate parlamentu o Benešovom expozé koncom novembra 1922 Š. Onderčo odmietol snahu E. Beneša preniesť zodpovednosť za odstúpené slovenské obce na Spiši Poľskú na Slovenskú ľudovú stranu. Benešovi pripomenul, že demokratická ústava Československa pripisuje všetku zodpovednosť za úspechy i neúspechy v zahraničnej politike štátu ministrom zahraničia. A E. Beneš nesie zodpovednosť za riešenie tejto slovensko-poľskej otázky, aj keď sa odvoláva na výrok stáleho európskeho súdu. Pri tejto príležitosti vyčítal prezidentovi T.G.Masarykovi, že neodpovedal na memorandum amerických Slovákov, ktorí žiadali určité kroky vo sfére návratu slovenských obcí na Spiši (5).

K otázke spojenectva Československa a Poľska sa Š. Onderčo vrátil v svojom parlamentnom prejave 29.9.1925. Aj pri tejto príležitosti sa dožadoval, aby československá zahraničná politika sa viac opierala o spolu-

prácu s Poľskom ako so štátmi Malej dohody. Pri tejto príležitosti povedal: „Bez dnešného Poľska nie je mysliteľné niečo trvalého vytvoriť v strednej Európe. Nás najviac zaujíma otázka bezpečnosti všetkých nových štátov, utvorených na základe Versailleskej mierovej zmluvy. A tu sme boli prekvapení, lenže nielen my, ale aj susedný štát, Poľská republika, keď Nemecko v poslednom čase vyhlásilo, že sa východných hraníc Francúzska nedotkne, ale vyslovilo svoju žiadosť, a to ako podmienku vstúpenia do Spoločnosti národov, že nástojí na tom, aby východné hranice Nemecka boli určené tak, ako boli pred svetovou vojnou. Tým sa stalo potrebným naše zblíženie s Poľskom a existencia Poľska stala sa závislou od existencie nášho štátu.

Š. Onderčo vo svojom parlamentnom prejave 21.11.1922 ostro zaútočil na Benešovu zahraničnú politiku, hoci ho nepriamo aj bránil argumentom, že Beneš je závislý od Veľkej dohody a len to môže urobiť, čo mu táto dovolí. Obvinil Beneša, že prehrál Tešínsko a stratil hodný kus Oravy a Spiša. Podľa neho „Dr. Beneš sa stal nie veľmi vzácnym behúňom na šachovnici svetovej diplomacie, ktorého potom ľubovoľne a ľahko naháňal koník talianskej a maďarskej diplomacie“. Š. Onderčo nepripisoval veľkú váhu Malej dohode, lebo sa v praktickej zahraničnej politike Československa neosvedčila a podľa neho ani neosvedčí. Rozličné medzinárodné protokoly v jej rámci a zmluvy strácajú váhu, pretože zahraničie nemôže veriť českej politike, že dodrží podpísané zmluvy. Podľa neho pražská vláda nevie dodržať zásadu *Pacta sunt servanda*, lebo nevedela naplniť ani Pittsburskú dohodu. Podľa Š. Onderču „sila malého štátu spočíva na čistej morálnosti a spravodlivosti“ (7).

Š. Onderčo v parlamentnej debate koncom novembra 1923 sa dotkol štátnej návštevy prezidenta T.G.Masaryka a ministra E. Beneša v Paríži a Londýne v lete 1923. V súvislosti s nimi upozornil, že práve tieto

návštevy nespĺnili očakávanie Francúzska pri upevňovaní svojej pozície v strednej Európe, ale viac povzbudili Angličanov a nepriamo aj Nemecko pri uplatňovaní svojich záujmov s podporou nemeckých politikov v Československu. (Podrobnejšie v uverejnenom prejave).

Slovenská ľudová strana značnú pozornosť venovala cirkevnej politike v Československu. Š. Onderčo koncom novembra 1923 v parlamentnom prejave kritizoval poslanca Igora Hrušovského, že bol na študijnej návšteve v Taliansku a namiesto svojich skúseností v tejto krajine, znepriatelenej s Československom, v zahraničnopolitickej debате v parlamente polemizoval s názorom Vatikánu o jeho kompetentnosti menovať grécko-katolíckych biskupov v Prešove a v Mukačeve. Š. Onderčo nastolenie tejto otázky považoval za neseriózne. Upozornil, že v pražskom parlamente pakuje „zúrivé protináboženské bláznenie, ale nie vecné pojednávanie“ (8).

Vzťah československej vlády a Vatikánu sa zhoršil najmä v júli 1925. Vtedy opustil Prahu apoštolský nuncius Msgr. František Marmaggi na protest proti oficiálnym oslavám Jána Husa pod patronátom prezidenta T.G.Masaryka a predsedu vlády Antona Švehlu. Keď SLS 15.1.1927 vstúpila do vlády, postavila si za cieľ usporiadanie vzťahov čs. vlády a Vatikánu. K tejto otázke vystúpil s prejavom v zahraničnom výbore parlamentu aj Štefan Onderčo. začiatkom februára 1927 už ako poslanec novej vládnej koalície. Aj ako taký kritizoval ministra E. Beneša, že sa nedostatočne stará o vyriešenie konfliktu medzi vládou a Vatikánom. A to napriek tomu, že na riešení tejto otázky má veľký záujem 80% katolíckeho obyvateľstva štátu, ale i vlastný záujem mladého štátu. Naznačil, že do úvahy prichádzajú len dve možnosti: alebo úplné prerušenie diplomatických stykov s Vatikánom, alebo obnovenie takých vzťahov, ktoré by zodpovedalo dôstojnosti oboch štátov. Tretiu alternatívu možnosti kultúrneho boja v Československu rovnako ako E. Beneš vylučoval. Ďalej však vylučoval, aby sa jednot-

livé prípady v cirkevných otázkach riešili len ad hoc. Túto otvorenú otázku však možno doriešiť len uzavretím konkordátu. Š. Onderčo upozornil, že menovanie biskupov sa môže uskutočniť len po dohode so štátom a pokračoval: „Dovolím si poznamenať, že u nás, na Slovensku, nie je vyriešená otázka diecéznych hraníc, ktoré žiadame, aby sa stali totožnými s hranicami štátnymi. Via facti prestala jurisdikcia ostrihomskeho arcibiskupstva, ale de iure jestvuje ešte a to sa nedá riešiť len jednoduchým jednaním a prípadným kompromisom. Ďalej nie je prípustné, aby cirkevným správam bolo do nekonečna prekážané navrátenie určitého cirkevného majetku, ktorý sa ešte vždy nachádza v správe likvidačnej komisie v Bratislave“ (9).

Účasť SLS v čs. vláde sa prejavila už tzv. kongruovým zákonom z roku 1926 o štátnych platoch pre kňazov, ale najmä uzavretím modu vivendi medzi Sv. stolicou a Československou republikou s platnosťou od 2.2.1928. S jeho realizáciou však bolo treba ešte počkať niekoľko rokov.

Na zasadnutí zahraničného výboru parlamentu začiatkom februára 1927 sa Š. Onderčo dotkol aj vzťahov Československej republiky so Sovietskym zväzom. Reagoval tak na expozé ministra zahraničia E. Beneša, ktorý referoval, že čs. vláda uzavrela so Sovietskym zväzom zmluvu a že sa pripravuje normalizovanie pomerov medzi oboma štátmi. Tu Š. Onderčo poznamenal, že verejnosť nie je dostatočne oboznámená ani s obsahom spomínanej zmluvy, ani s celkovým poslaním komunistického poslanca dr. B. Šmerala v Sovietskom zväze, ba ani s poslaním sovietskej misie na čele s Ovsejenkovom. Kritizoval ministra E. Beneša, že podlieha „socialisticko-boľševickým duchom nakazenej, odchovej a komandovanej ulici“. S lútosťou konštatoval, že vládna politika sa tejto ulice bojí, ba že cíti, že v českej vláde panuje defetizmus „po nás nech príde trebárs potopa!“ (10).

Slovenská ľudová strana v roku 1929 vystúpila z vlády a v opozícii často kritizovala zahraničnú politiku E. Beneša. Ten na zasadnutí zahra-

ničného výboru pražského parlamentu 5.6.1929 referoval o parížskej konferencii o reparáciách ako dôsledku 1. svetovej vojny. Československa sa na tejto konferencii dotýkali otázky náhrad za prevzaté štátne majetky z bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie a tzv. poplatku za oslobodenie. Vtedy E. Beneš vyhlásil, že československý štát a jeho medzinárodné a mocenské postavenie je dosť silné k tomu, aby sa mu žiadna krivda nestala. Ale už na haagskej konferencii koncom roku 1929 sa od Československa žiadalo, aby za 37 rokov platilo ročne 81 miliónov Kčs Taliansku a ďalším víťazným štátom ako poplatok za oslobodenie a aby za vojnové dlhy na výživu a vystrojenie čs. légii Francúzsku platilo 600 miliónov frankov a Taliansku 600 miliónov lír – dokopy 1,8 miliárd Kčs. Československá republika už dovtedy platila Francúzsku a Taliansku vojnové dlhy, ktoré sa mali platiť ešte 50 rokov, a to Francúzsku ročne 13 miliónov Kčs, a Taliansku ročne 20 miliónov Kčs – čiže Československo do roku 1967 malo zaplatiť ročne asi 113 miliónov Kčs a potom do roku 1979 ešte ročne 33 mil. Kčs. Š. Onderčo poukázal na to, že Československo po haagskej konferencii v platení vojnových dlhov a reparácií sa po Nemecku dostalo na druhé miesto, stálo teda horšie ako Rakúsko alebo Maďarsko.

Š. Onderčo považoval výsledky haagskej konferencie za prehru štátov Malej dohody, lebo pôvodní vlastníci pozemkov •zahrnutí do pozemkovej reformy v nich sa dostali do výhodného postavenia voči československému štátu. E. Beneš síce túto nepriaznivú situáciu štátu zľahčoval tým, že sa zriadi osobitný finančný fond, ale neuviedol, z čoho sa tento fond bude tvoriť. Š. Onderčo navrhoval: „Nech platia tí, ktorí sa z pozemkovej reformy na úkor nášho chudobného, roľníckeho ľudu obohatili, ktorí svoje otcovské majetky za úžernú cenu predávali a potom za svoje politické zásluhy ako skrachovaní poslanci a agitátori agrárnej strany dostávali zbytky a nediele“! (11).

Š. Onderčo ďalej konštatoval, že Československo v medzinárodnej politike stratilo priazeň štátov Veľkej dohody najmä preto, že Taliansko so svojou fašistickou vládou a Anglicko s labouristickou vládou sa postavili proti Československu. Taliansko tak urobilo pre pražské demonštrácie proti Mussolinimu. V západnej Európe považovali Československo za „polobolševický“ štát najmä pre nepriamu podporu Sovietskeho zväzu proti Poľsku a pre podporu maďarských bolševikov pri vpáde na Slovensko roku 1919.

Pri určovaní vojnových škôd sa v Haagu zabudlo na škody spôsobené vpádom ruských vôjsk na severovýchodné Slovensko v roku 1914, najmä však pri vpáde maďarských bolševikov na Slovensko v roku 1919. A najmä v súvislosti s tým Š. Onderčo obvinil pražskú vládu, že nepozná utrpenie vlastných občanov počas vojny: „Nebo vysoko, Praha ďaleko“!

Š. Onderčo sa osobitne zastavil pri tzv. poplatku za oslobodenie, o ktorom E. Beneš vyhlásil, že je našou mravnou povinnosťou zaplatiť štátom Veľkej dohody, najmä Francúzsku a Taliansku za výživu a výzbroj československých legionárov. Vyslovil pohoršenie, lebo tieto štáty považovali československých legionárov za spojencov vo svetovej vojne, žiadali od nich pomoc životmi a krvou a teraz od československej vlády žiadajú uhradiť tieto náklady. Takto Československo prispievalo na vojenské náklady dvojnásobne. Raz primeraný podiel na vojnových výdavkoch Rakúsko-Uhorska a druhý raz príspevok na vojnové náklady Talianska a Francúzska.

V závere svojho prejavu Š. Onderčo vyhlásil, že reparačná konferencia v Haagu dokumentovala úplné fiasko „socialistickej“ zahraničnej politiky ministra E. Beneša. Vysvetľoval to najmä tým, že Benešova 12-ročná zahraničná politika je skostnatelá, málo flexibilná, ktorá na jednej strane vyviera z pocitu absolútne dokonalého a v zahraničnej politike nepostrádateľného, ktorý sa opiera o svoju autoritu a na druhej strane sa

opiera o výhrady voči novým diplomatom, ktorí formujú stále sa meniaci obraz medzinárodnej politiky v Európe. Upozorňoval ďalej, že úspechy v zahraničnej politike úzko súvisia so stabilitou vnútornej politiky príslušného štátu. A pražská vláda vnútroštátnu stabilitu nevie zabezpečiť najmä preto, že popiera platnosť Pittsburskej dohody, ktorá bola základom vzniku Československej republiky. Aj preto expozé ministra E. Beneša Š. Onderčo v mene SLS zobral síce na vedomie, ale ľudoví poslanci budú hlasovať proti nemu (12).

Parlamentný prejav Š. Onderču zo 4.2.1930 patrí k jeho najlepším prejavom v tematike zahraničnej politiky. Už v roku 1930 ho SLS ako taký vydala v osobitnej brožúre a aj my ho v plnom znení zaraďujeme do našej publikácie.

Keď v januári 1933 v Nemecku nastúpil k moci Adolf Hitler a vyhlásil požiadavku spojenia všetkých Nemcov v Európe v jednej ríši, susedné štáty Československo a Poľsko si uvedomili nebezpečenstvo revízie svojich štátnych hraníc. K myšlienke revízie štátnych hraníc sa postupne v strednej Európe (i mimo nej) pridalo Mussoliniho Taliansko a Horthyho Maďarsko. Poľsko sa najprv usilovalo nájsť proti Nemecku spojenectvo s Československom. Po zlyhaní tohto pokusu (najmä po odmietnutí zo strany Československa) uzavrelo spojeneckú zmluvu s Nemeckom.

Za tejto medzinárodnej situácie si slovenskí politici uvedomili, že štátne hranice Slovenska sú ohrozené najmä zo strany Maďarska. V mene poslancov SLS vystúpil v pražskom parlamente 26.4.1933 Š. Onderčo so zásadným prejavom. V úvode uznal, že štáty premožené v 1. svetovej vojne nebudú spokojné s parížskymi mierovými zmluvami a že čoskoro vystúpia so svojimi územnými požiadavkami. Taliansko žiadalo zmenu hraníc s Rakúskom a dožadovalo sa kolónií v Afrike. Š. Onderčo v prejave povedal: „Taliansko chce prejsť k brehom jadranským, do celej Dalmácie

a cez Albánsko stať sa mocenským činiteľom na Balkáne a cez Balkán v celej strednej Európe. Lebo každá územná zmena hraníc týka sa živého tela národov, v danom prípade práve národov slovanských. Pre Taliansko sú to Slovinci a Chorváti v Dalmácii. Pre Nemcov sú to Poliaci a pre Maďarov sú to predovšetkým my, Slováci“ (13). Proti týmto snahám sa Š. Onderčo dožadoval spojenectva štátov Malej dohody s Poľskom, aby takmer 80 miliónový blok mohol vojensky odporovať sile nemeckej ríše a jej spojencov. Š. Onderčo ďalej upozornil, že nemožno súhlasiť s Benešovou zahraničnou politikou najmä, aby Československo pristúpilo k rozhovorom v rámci Spoločnosti národov o možnosti revízie hraníc. K tomu povedal: „Pán minister pripúšťa možnosť diskusie, možnosť dohadovania sa v zmysle 19. článku Spoločnosti národov. Podľa nášho názoru aj to má byť vylúčené pre nás. Príliš dlhý to bol čas, že náš národ žil v štátnom zväzku s národom raso-vejmu cudzím a preto nemôžeme pripustiť ani tej najmenej možnosti, že útvár, v ktorom náš národ teraz žije, nie je definitívny“. Š. Onderčo ďalej poukázal, že v zmysle stanov Spoločnosti národov zmena štátnych hraníc patrí do kompetencie pražského snemu. A v tejto súvislosti Š. Onderčo naznačil, že rozhodovanie pražského snemu o otázkach hraníc Slovenska nie je garanciou dostatočnej ich ochrany podľa potrieb slovenského národa a povedal: „Celkom úprimne konštatujem, že osud nášho slovenského národa... do rúk tohto parlamentu zložiť nehodláme. Tento parlament skladá sa z ľudí a zo smerov, s ktorými väčšina slovenského národa nesúhlasí ani politicky, ani nábožensky, ani národne. A preto zásadu, aby v eventuálnej otázke revízie hraníc rozhodoval parlament, prijať nemôžeme. Keby to bol slovensko-národný parlament, nehovorili by sme nič. Ale my takého parlamentu nemáme A potom prečítal rezolúciu Slovenskej ľudovej strany v tejto otázke:

„Zástupcovia slovenského národa v pražskom parlamente, opiera-

júc sa o neochvejnú vôľu svojho národa, že tento národ chce žiť na svojom historickom území Slovenskej krajiny, v tradícii svojich otcov, ako národ svojrázny, slávnostne vyhlasujeme:

Ohradzujeme sa proti každej snahe oklieštiť hranice Slovenskej krajiny, prízvukujúc nielen integritu historického slovenského zblíženia, ale aj integritu slovenského národa, ktorý nepodvolil sa nikdy žiadnemu roztrhaniu a prideľovaniu rozličným štátnym útvarom, ale vždy jednotný a celý chce pracovať na svojom národnom vývine, ako rovnocenný člen spoločnosti kultúrnych národov.

Povedomý svojej samobytnosti, jedine sebe privlastňuje právo rozhodovať o svojej územnej a národnej integrite a vzhľadom na terajšie jeho štátoprávne polozenie, toto právo jedine prostredníctvom Národnej rady slovenskej uplatniť chce.“ (14).

Toto zásadné vystúpenie Š. Onderču v pražskom parlamente bolo akousi korunou jeho koncepcie (i koncepcie slovenských ľudových poslancov) slovenskej zahraničnej politiky ako atribútu suverenného slovenského národa.

V parlamentných voľbách roku 1935 sa Štefan Onderčo opätovne stal poslancom. Do parlamentu však prišlo viac mladších slovenských ľudových poslancov (K. Sidor, M. Sokol a ďal.), z ktorých vedúcu úlohu v zahraničnopolitickom výbore parlamentu prevzal K. Sidor. Š. Onderčo už ako politická autorita sa stal podpredsedom parlamentu. V parlamentných výboroch a v plénach parlamentu už vystupoval menej s vlastnými prejavmi.

Keď 31.3.1937 zomrel, objavil sa celý rad nekrológov, v ktorých sa vyzdvihovala jeho práca v parlamente a sociálnodemokratická tlač ho často predstavovala ako odporcu Sidorovej polanofilskej politiky v radoch Slovenskej ľudovej strany. K. Sidor takéto hodnotenie zahraničnopoliti-

tickej orientácie Š. Onderču odmietol. Sidor oceňoval Onderčove kritiky zahraničnej politiky E. Beneša a nakoniec dokazoval, že základy polanofilskej orientácie Slovenskej ľudovej strany kládol vlastne Onderčo. K. Sidor napísal: „Konštatujem, že Onderčove a moje náhľady na zahraničnú politiku vychádzali z jedného a toho istého štátneho, národného a katolíckeho základu. Len ich štylizácia bola iná. Dala sa ona odôvodniť vekovým rozdielom nás oboch, odlišným prostredím výchovy a účinkovania, ako aj osobným temperamentom. V podstate však išlo nám obom o záujem štátu, o záujem nášho slovenského národa a katolicizmu.“ (15).

V časovom poradí sme uviedli hlavné prejavy Š. Onderču v pražskom parlamente k otázkam zahraničnej politiky československého štátu a slovenského národa. Nevyčerpali sme týmto celú jeho činnosť v parlamente, ba ani len na poli zahraničnej politiky. Bol členom rozličných komisií pre otázky medzinárodnej politiky a zúčastňoval sa aj zahraničných ciest pre formovanie postoja parlamentu a Slovenskej ľudovej strany k otvoreným zahranično-politickým otázkam.

Naznačené postoje Š. Onderču k zahraničnej politike ukazujú široký rozhľad v otázkach medzinárodnej politiky i schopnosť posudzovať ich podľa potrieb slovenského národa. Š. Onderčo takto prispel k formovaniu slovenskej zahraničnej politiky. Išlo mu o to, aby Slovensko a slovenský národ sa stal rovnocenným partnerom medzinárodného spoločenstva národov.

Pramene:

1. ONDERČO Š.: Reč poslanca ľudovej strany Onderču povedaná na sneme. In: Slov. pravda 20.3.1921, s. 2, 3.4.1921, s. 2, 10.4.1921, s. 1-2.
2. SIDOR K.: Slovenská politika na pôde pražského parlamentu 1918 – 1938. Zv. 1. Bratislava 1943, s. 198 a na ďalších stranách.
3. ONDERČO Š.: Reč poslanca Onderču povedaná 30. mája 1922 v Národnom zhromaždení. In: Slovák 8.6.1922, s. 2 - 3, 9.6.1922, s. 2 - 3.
4. SIDOR K.: c.d., s. 200-201.
5. ONDERČO Š.: Pýcha na ulici a handry v truhlici. Veľká reč posl. Onderču o vnútornej a zahraničnej politike nášho štátu. In: Slovák 30.11.1922, s. 1 -2.
6. ONDERČO Š.: Kritika Benešovskej politiky. In: Slovák 6.10.1925, s. 3-4.
7. ONDERČO Š.: Reč poslanca Štefana Onderču prednesená pri pojednávaní Benešovho expozé. In: Slov. pravda 25.11.1923, s. 2 -3.
8. Tamže
9. ONDERČO Š.: Náš pomer k Vatikánu a Rusku. Z jeho reči v zahraničnom výbore poslaneckej snemovne. In: Slovák 11.2.1927, s. 1.
10. Tamže
11. ONDERČO Š.: Reč Štefana Onderču, poslanca Slovenskej ľudovej strany, povedaná v pražskom parlamente dňa 4. februára 1930 z príležitosti nad expozé ministra Beneša o výsledku reparačnej konferencie v Haagu. Prešov 1930, s. 16.

12. Tamže
13. SIDOR K.: Slovenská politika na pôde pražského snemu 1918 – 1938. Bratislava 1943, s. 70 - 72.
14. Tamže, s. 72.
15. SIDOR K.: Postoj Š. Onderču v ľudovej strane. Bude treba knižne vydať jeho reči. Z článku posl. Sidora o Onderčovi. In: Slovák 11.4. 1937, s. 4.

II. Kapitola

Výber z diela Štefana Onderču

Kronika fary ňaršanskej od r. 1913

V r. 1913 stal sa v ňaršanoch farárom Štefan Onderčo, rodák z blízkych Močidlán. Do ňaršan prišiel z Košíc, kde bol predtým za tri roky slovenským kaplánom.

Patrónom fary ňaršanskej bol Dr. Teofil Rosenberg, advokát v Prešove, ktorý vlastnil pánstvo ňaršanské ako patronát fary a kostola. Súc Izraelitom, na vystavenie prezenty dal poverenie Felixovi Szinyei Mersemu, statkárovi v Jarovniciach, ktorý bol v tom čase poslancom na Budapeštianskom sneme za volebný okres sabinovský a patril k liberálnej strane grófa Štefana Tiszu. Na základe takejto prezenty bol potom menovaný za farára do ňaršan Štefan Onderčo košickým biskupom Dr. Augustínom Fischer-Colbriem, a síce od 1. júla 1913. Ako taký kázal v ňaršanskom kostole 26. júla, vo sviatok sv. Anny Patrónky kostola ňaršanského. Faru ale zaujal až 6. augusta tohože roku. K nemu prišiel do ňaršan jeho otec Ján Onderčo.

Na konci júna 1914 v Sarajeve bol zavraždený František Ferdinand, dedič cisársko-kráľovského trónu Rakúsko-uhorskej monarchie. Spolu s ním bola zastrelená aj jeho manželka Žofia, rodená grófka Choteková. Voľaké tajné tušenie hneď v súvislosti s tým atentátom hovorilo, že to bude znamenať aspoň európskú vojnu.

Prvého augusta 1914 poobede bol v ňaršanoch vyhlásený mobilizačný rozkaz. Bola to sobota, deň Panny Márie, ktorej úcta ako Kráľovnej Sv. Ruženca je rozšírená v celej farnosti ňaršanskej. Na druhý deň mala byť nedeľa prvá v mesiaci, kedy sa koná slávnostná omša sv. s vyložením Preveľ Sviatosti Oltárnej. V ten sobotňajší večer bez zavolania, sami od seba pristúpili ku sv. spovedi všetci tí mužovia, ktorí boli mobilizačným rozkazom pozvaní na vojnu. Ich sv. spoveď trvala do pol 12. hodiny v noci. Kým sa títo mužovia v sakrestii skrúšene spovedali, ich rodičia, manželky

a dievky s nimi v modlitbe do pol noci vytrvali. Na druhý deň, v nedeľu ráno o 4. hod., pristupovali ku sv. prijímaniu. Potom ráno odchádzali na vojnu. Nik nevedel z nich, ktorý sa už nevráti medzi svojich. Bola to smutná nedeľa. I v kostole bolo to badať. Bolo len málo ľudí na sv. omši. Odišli do Sabinova odprevadiť svojich synov, manželov, otcov. Bože, ktorí to budú z nich, ktorí sa už viac nevrátia! Bola len tichá sv. omša. Vtedy jedine raz v prvú nedeľu v mesiaci, v ružanskú nedeľu, nik nespieval v kostole. Odišiel aj kantor-učiteľ, Ján Slavkay.

Vojna sa začala. Prichádzali správy o krvavých bitkách. Pilne prichádzali aj frontové poštové karty, silne cenzurované.

Doma sa nachádzajúci nič alebo len málo mohli sa dozvedieť o krvavých udalostiach na fronte ruskom a srbskom. Vlaky, preplnené ranenými, prechádzali cez železničnú stanicu v Sabinove. Boh ťažkými krokmi chodil medzi ľuďmi. Vojna mala blahodárny účinok na duchovný život veriacich. Kostol bol každý deň zvlášť večer preplnený veriacimi. Ľudia v nešťastí boli blízko k Bohu. Bolo to badať na tých, ktorí doma ostali a na tých tiež, ktorí na bojových frontoch hynuli. I my kňazi mysleli sme na to, že tento blahodárny účinok strašného nešťastia vojnového bude trvalý. Žiaľbohu, nebolo tomu tak...

Vojaci po frontách duševne zosuroveli. Vojna je hromadné vraždenie ľudí. Šliapanie nohami Božieho zákona celými národmi! A k tomu ešte to pohanské zmýšľanie: Čím viac takýchto vojnových vražd, tým väčšia hrdinskosť. Ľudia boli vyznamenaní za vraždu. Čím dial, tým viac dalo sa vyčítať z vojnových dopisníc, ktoré frontoví vojaci domov posielali, že duše týchto ľudí, v ľudskej krvi sa brodiacich, surovejú a od Boha sa odvracajú. A všetko to ostatné, čo z toho vyplýva... Tí ľudia veru neprídu domov takí, ako boli, keď od svojich tú smutnú prvú nedeľu augustovú odchádzali.

Len keby dobrých a verných bolo viac... Bože, chráň ich od zlého

nielen na tele, ale i na duši!

Vojna mala zlý účinok aj na tých, ktorí doma ostali. Medzi veriacimi náramne sa rozšíril hriech lakomstva. Núdznym a hladujúcim svojim spolublížnym predávali zbožia a iné potraviny za úžerné ceny. Nebáli sa ani trestného zákona. Za metrický cent pšenice brali až 1200 korún. Za jačmeň až 600 korún. Za kilogram múky 20 -30 korún. Nebolo na tom požehnanie Božieho. Niektoré ženy stali sa mravne ľahkými. V nedeľu pod oktávu sv. Jána Nepomúckeho poobede usporiadali ruskí zajatci, ktorých počet činil v Ňaršanoch vyše sto, tanečnú zábavu. Bolo to v r. 1915. Keď zazváňali na večernejšiu pobožnosť svätójánsku, muzika neprestala. Ženy, dievky tančili. Tanečná zábava odbavovala sa v pánskom majeri. Kostol bol poloprázdnny. Pobúrenie veľké medzi vážnymi veriacimi. Už som bol oblečený do bohoslužobného rúcha v sakristii, keď došla správa, čo sa robí na pánskom majeri. Vyzliekol som sa z bohoslužobného rúcha a išiel som medzi zabávajúcich sa. Odvážne rútil som sa medzi tancujúcich, plný rozhorčenia a svätého hnevu. Chvála Bohu nikto sa mi nesprotivil.

Vrátil som sa do kostola, vyšiel na kazateľnicu a odsúdil toto zabudnutie sa ľahkomyselných. Vojna neznamenalala nič dobré. Je to zlo, ktoré ničí aj mravné hodnoty.

V Ňaršanoch po celú vojnu mravne padli štyri ženské osoby. Z nich dve boli staršie dievky a dve vydaté ženy, jedna z nich cigánka. V Ostrovanoch dve ženy. Jedna dievka, tiež už staršia a jedna vydatá žena. V ostatných filiálkach podobné prípady sa nevyskytli.

Za vojny v Ňaršanoch účinkovali títo kapláni: Od febr. 1914 do júla 1914 Vojtech Sedlák, od júla 1914 do júna 1915 František Májoch, ktorý ako jednoročný kňaz v júli 1915 stal sa farárom v Hermanovciach, v júni 1915 prišiel za kaplána Michal Sykora -Franko a v septembri tohože roku zavolaný bol do vojenskej služby ako feldkurát. Potom až do decembra

1918 nebolo kaplána v Ňaršanoch. Každú nedelu a sviatok sám som konal dve kázne a dve spievané sv. omše.

Z 31. októbra na 1. november 1918 v noci vzbúrilo sa vojsko posádky v Prešove. Obyvateľstvo prešovské cez túto noc prežilo rabovačku vojska a tých jednotlivcov, ktorí sa prešovského občianstva k rabujúcim pridali. V Šarišskej stolici s touto vojenskou vzburou započal sa štátny prevrat a znamenal rozklad Rakúsko-Uhorskej ríše. Rozpadlo sa tisícročné Uhorsko. Rodil sa nový štát: Česko-slovenská republika.

Z veriacich Ňaršanskej fary do vojny narukovali títo mužovia:

Ňaršany: Ján Kožuško, Andrej Miškuv, Andrej Paľa (v Amerike legionár), Juraj Sopko, Štefan Fabian, Juraj Karniš, Ján Miškuv, Andrej Čorba, Andrej Baka, Jozef Lešo, Ján Benedik, Juraj Slaninka, Ján Slaninka (v Rusku legionár), Andrej Slaninka (v Rusku legionár), Andrej Jusko, Ján Šechný, Andrej Župa, Juraj Janiga (v Rusku legionár), Štefan Solár, Ján Solár st., Jozef Novotný, Ján Tuleja-Malejšik, Andrej Eliáš, Andrej Percár, Štefan Chovan, Ján Seman, Štefan Seman, Andrej Benedik, Vincent Štofánik, Andrej Eliáš, Ján Andrišuv, Juraj Jaco, Ján Jurica, Ján Budzinkay, Andrej Cicman, Ján Jurica, Ján Galeštok, Jozef Solár, Štefan Šimon, Juraj Šimon, Juraj Imrich, Jozef Piga, Andrej Eliáš, Štefan Percár, Ján Slaninka, Ján Poklemba, Jozef Mašlár, Ján Karniš, Juraj Karniš, Lukáš Kvašňák, Jozef Džačovský, Juraj Tuleja, Jozef Tuleja st., Jozef Tuleja ml., Ján Tuleja, Ján Dolák, Jozef Hopko, Ján Rokošný, Jozef Rokošný, Andrej Fabian, Juraj Fabian, Ján Fabian, Andrej Gál, Ján Gál, Juraj Palečko, Andrej Galomiža, Ján Fabian, Michal Tuleja, Ján Novotný, Jozef Gaľa, Andrej Gaľa, Michal Gaľa, Juraj Malejčík, Ján Malejčík-Tuleja, Ján Mikluš, Ján Slavkay (kantor-učiteľ), Michal Sykora-Franko (kaplán), Karol Fecko, Ján Kovalák, Andrej Karniš, Michal Karniš, František Karniš, Matej Fabian, Michal Rokošný, Juraj Rokošný, Štefan Rokošný, Andrej Jurica, Juraj Eliáš, Jozef

Malejčík, Michal Pustý, Ján Naď, Ján Lazor, Andrej Repaský, Jozef Tuleja, Ján Tuleja, Ján Šimčík, Štefan Angelovič, Ján Nehila, Ján Hopko, Jozef Tuleja-Malejčík ml. Spolu: 102.

Nebolo domu, z ktorého by nebol niekto býval na vojne. Z niektorých domov boli až 2 – 3.

Z týchto padli vo vojne: Andrej Paľa (americký legionár), Štefan Seman, Ján Budzinkay, Ján Galeštok, Jozef Piga, Ján Piga, Jozef Mašlár, Juraj Karniš, Lukáš Kvašňák, Ján Dolák, Jozef Hopko, Jozef Rokošný, i Michal Tuleja, Ján Mikluš, Karol Fecko, Ján Kovalák, Andrej Karniš, Juraj Rokošný, Štefan Rokošný, Juraj Eliáš. Spolu: 20.

Invalidi ostali: Andrej Baka, Juraj Slaninka, Ján Tuleja-Malejčík, Štefan Chovan, Ján Jurica, Ján Poklemba, Ján Naď. Spolu: 7.

Ostroviany: Imrich Spišák, Ján Roba, Štefan Berdis, Teodor Lieb (št. učiteľ), Imrich Lukáč, Štefan Kolin, Juraj Kohút, Štefan Poráč st., Jozef Poráč, Andrej Magda, Ján Lukáč, Štefan Magda, Imrich Slaninka, Ján Koscelník, Ján Rohál, Ján Cehelský, Štefan Cehelský, Jozef Leško, Ján Palko, Andrej Žgrafčák, Ján Pavur st., Štefan Ščerba, Imrich Roják, Ján Roják, Imrich Kolarčík, Andrej Lukáč, Jozef Kolarčík, Jozef Lukáč, Štefan Spišák, Vincent Spišák, Jaco Jozef Pintek, Ján Jaco, Jozef Jaco st., Jozef Jaco ml., Michal Jaco, Imrich Jaklovský, Ján Telesnický, Andrej Katriňák, Ján Andrejkovič, Štefan Katriňák, Jozef Dužda, Ján Dužda, Andrej Tomko, Štefan Dužda. Spolu: 44.

Z týchto padli na vojne: Imrich Spišák, Štefan Berdis, Jozef Poráč, Štefan Magda, Ján Rohál, Štefan Cehelský, Jozef Jaco Pintek, Vincent Spišák, Ján Jaco, Andrej Novotný, Ján Katriňák, Štefan Katriňák, Štefan Dužda, Ján Andrejkovič, Andrej Tomko. Spolu: 15.

Uzovské Pekľany: Matej Slaninka, Štefan Baláž, Matej Šandor, Andrej Slaninka, Ján Varhoľ, Ján Perháč, Andrej Pekár, Andrej Pastirčák,

Ján Kolár, Andrej Kolár, Ján Petruš, Ján Miščich, Andrej Miščich, Štefan Viazanko, František Kurimský, Štefan Fecko, Ján Juda (nezvestný), Andrej Fabian, Juraj Fabian, Andrej Jakabčin, Jozef Pivovarník, Andrej Markovič, Andrej Arendáč, Andrej Fecko, Andrej Petruš, Jozef Fabian, Matej Timko, Andrej Timko, František Juščák, Anton Juščák, Štefan Revák, Ján Revák, Ján Fabian, Ján Štofko, Ján Kozma, Koloman Giňa, Bartolomej Giňa, Jozef Mika, Štefan Mika, Ján Štelbaský. Spolu: 41.

Z týchto padli: Matej Slaninka, Ján Petruš, Juraj Fabian, Andrej Jakabčin, Jozef Pivovarník, Andrej Fecko, Štefan Revák, Koloman Giňa. Spolu: 8.

Uzovský Šalgov: Jozef Šaršala, Andrej Palečko, Matej Babiak, Ján Merva, Michal Gaľa, Juraj Galko, Andrej Štofanič, Vincent Štofanič, Ján Štofanič, Michal Galko, (Izak Muller), Andrej Marton, Ján Marton, Ján Šimčík, Štefan Štofanič, Jozef Štofanič, Juraj Šimčík, Juraj Slaninka, Jozef Kollár, Matej Kollár, Ján Pinka, Juraj Merva, Michal Ungvarský, Imrich Ungvarský, Ján Župa ml., Juraj Jusko, Jozef Šimčík, Imrich Šimčík, Ján Cehelský, František Daňko, Ján Cmoroň, Anton Lukáč, Imrich Kačala (v Rusku legionár), Juraj Štofanič, Andrej Podsedlý, Ján Bujpál (nezvestný), Jozef Vavrek (nezvestný), Andrej Šadý (nezvestný). Spolu: 40.

Z týchto padli: Ján Bujpál, Andrej Podsedlý, Jozef Vavrek, Andrej Šadý. Spolu: 4.

Omylom boli zavedení ako nezvestní horemenovaní: Ján Bujpál, Jozef Vavrek, Andrej Šadý.

V decembri 1918 stal sa kaplánom v Ňaršanoch Juraj Kováčik, rodák z Kláštora pod Znievom.

Revolučný duch povojnový opanoval aj ináč pokojný ľud farnosti Ňaršanskej. Šíriteľmi tohto ducha boli v prvom rade bývalí frontoví bojovníci, ktorí sa z vojny domov vrátili. Pod farou Ňaršanskou k násilnostiam

a k väčším výtržnostiam nedošlo, až na ten jeden prípad, ktorý sa stal v Ňaršanoch v noci z 23. dec. na 24. dec. 1918. Stalo sa, že niekoľko nie dosť vážnych mladších občanov spomenutú noc prepadli dvoch krčmárov Ňaršanských, od jedného z nich vzali 15 litrov rumu, tolko toho mal v celej krčme, u druhého vzali tiež niečo páleného nápoja a donútili krčmára, ktorý bol spolu aj mäsiarom, že im rozdelil zabitého a na vianočné sviatky prichystaného barana. Tento mrzký čin týchto málo vážnych občanov, – boli to zväčša zámožnejších gazdov – odsúdil som prvý deň vianočného sviatku, keď som práve pre tento čin z kančľa nekázal, od oltára pri slávnostnej sv. omši konanej s vyložením Prev. Sviatosti Oltárnej. Toto moje vystúpenie malo svoj blahodárny účinok, lebo veriaci farnosti Ňaršanskej od toho času najvážnejšie sa zachovali v búrlivej dobe prevratovej.

Uzrela vo mne myšlienka, hodiť sa medzi takto znepokojený ľud, ktorý začal sympatizovať s povojnovými heslami, obsahujúcimi v sebe zárodok zhubnej myšlienky boľševizmu, ako kňaz i ako Slovák nemohol som sa nečinne dívať na túto dobu prevratovú. Zvlášť ako Slovák, bál som sa, že slovenský ľud v revolučnej nálade príliš ďaleko zájde, čo potom bude škodiť zjavujúcej sa slovenskej slobode, národnému oslobodeniu slovenského národa v novom štáte, v republike Česko-slovenskej. Dané okolnosti učinili zo mňa kňaza-politika. Rovnako chcel som slúžiť ako taký svojej Cirkvi a svojmu slovenskému ľudu, lebo som ich rovnako miloval. Jediný, s ktorým som sa i za doby vojnovej, ako i za doby prevratovej, dôverne stýkal, bol môj dobrý priateľ a dištriktuálny kolega, Jozef Čársky, farár v Širokom.

V tomto prevratovom zmätku zvolal som, proti výslovnému zákazu politickej vrchnosti, verejné ľudové zhromaždenie do Ňaršan a toto politické zhromaždenie odbavilo sa 17. decembra 1918 u mňa na farskom dvore. Tohoto zhromaždenia zúčastnili sa ľudia, čisto mužovia, počtom vyše

tisíc, nielen z blízkych, aj odľahlých okolíc šarišskej stolice. Z kňazov boli prítomní mimo mňa títo: Jozef Čársky, farár širocký, Viliam Miko, farár michalanský, František Májoch, farár hermanovský, Štefan Lipták, farár plavečský a Juraj Kováčik, kaplán ňaršanský. Zhromaždenie zahájil František Májoch, farár hermanovský, bývalý kaplán ňaršanský. Čársky hovoril na tému: „Slováci a ich duchovenstvo“. Ja som hovoril politicko-národne, ako to vyžadovala vzrušená doba revolučná. Toto ňaršanské zhromaždenie konalo sa za účasti dvanásť žandárov maďarských, o proti ktorým stáli dvadsiati ozbrojení členovia miestnej národnej rady. Zhromaždenie, buď Bohu chvála, skončilo sa v najlepšom pokoji a poriadku. V Šariši prvý raz odznela slovenská hymna: Hej Slováci... z úst pospolitého ľudu verejne. Nikomu nič sa nestalo.

Bože, čo len čaká nás katolíckych Slovákov v novom štátnom útva-re? Či zo sladkého sna prevratového nebude trpké prebudenie? „Kristus aj za národy zomrel“ aj za náš slovenský národ...

Matriky hneď začínam viesť slovensky. Taktiež slovensky vediem všetkú agendu písomnú. Z Ordinariátu z Košíc dostávam príписы a odpove-de tiež po slovensky. Vybavuje to tam sám pán biskup Fischer-Colbrie. Len on sám vie v aule správne slovensky.

V januári 1919 z poverenia pražskej vlády prevzal administratívne vedenie šarišskej stolice Dr. Pavel Fábry, mladý 28-ročný slovenský advo-kát, rodom z Turčanského Sv. Martina. Náboženstva evanjelického, mat-ku mal katolíčku. Škôldozorcom v celej šarišskej stolici Pavel Gallo, bývalý evanjelický učiteľ z Liptovského Sv. Mikuláša.

Županská inštalácia nekonala sa v kostole, ako to bolo zvykom v bývalom Uhorsku, ale v rámci ľudového zhromaždenia, ktoré sa odohralo v Prešove pred Čiernym Orlom. Na tejto županskej inštalácii hovoril som aj ja. Tejto slávnosti zúčastnilo sa veľké množstvo ľudu mimo prešovského.

Mohlo ich byť do päťtisíc. Toho istého dňa poobede zavítal do Prešova prvý minister pre správu Slovenska, tzv. minister s plnou mocou, Dr. Vavro Šrobár, bývalý lekár v Ružomberku, sprevádzaný odbornými politickými referentmi svojho ministerstva. Na župnom dome ministrom Šrobárom boli prijaté rozličné deputácie. Deputáciu katolíckeho duchovenstva viedol pápežský prelát, prešovský farár, Vojtech Zaborovský.

Na moje naliehanie urobil župan Dr. Fábry v marci poklonu u košického pána biskupa Fischer-Colbrieho, ktorý mu túto vizitu vrátil hneď na druhý deň v Prešove na župnom dome, ktorého sa zúčastnili, mimo vedúcich úradníkov županského úradu, v sprievode pána biskupa Fischer-Colbrieho Vojtech Zaborovský, Michal Paľo, biskupský tajomník, a ja.

V júni 1919 napadli Slovensko maďarskí boľševici. Košice opustil pán biskup Fischer-Colbrie v stredu pred Turicami. Stalo sa to na doliehanie vrchného veliteľa česko-slovenského vojska, francúzskeho generála Hennocque, ktorý v Košiciach bol ubytovaný v biskupskej rezidencii.

V štvrtok pred Turicami prišiel z Košíc ku mne do Ňaršan Dr. Štefan Demeter, profesor teológie. Presvedčil ma, že musím pred maďarským vojskom opustiť Ňaršany. To sa aj stalo v sobotu pred Turicami poobede. Veriaci sa zišli do fary, rozlúčil som sa s nimi. V pevnej nádeji, že sa k nim čoskoro vrátim, na fare ostal kaplán Kováčik, ale v prvý deň turičný aj on opustil faru a odišiel k svojej matke do Bratislavy. Veriaci ostali bez kňaza. Vrátil som sa do Ňaršan v stredu pred sviatkom Božieho Tela. Pobožnosť theoforičnú nebolo možné zadržať, ba ani omšu sv. nie v tento veľký sviatok Eucharistického Pána Ježiša, lebo od šiestej hodiny rána až do 11-tej bolo strieľané na Ňaršany z pancierového vlaku od Michalán. V piatok pred obedom z neopatrnosti jedného mladíka explodoval nie vypálený granát, ktorý usmrtil tohoto mladíka a jeho otca. Otec sa menoval Štefan Jadviš a syn Andrej Jadviš. Ďalej boli usmrtené dve deti, 9-ročný Ján Kun-

da a 6-ročná Margita Šimčíková. Týchto mŕtvych pochoval som toho istého dňa večer do dvoch hrobov. Do jedného dvoch Jadvišov a do jedného spomenutej deti. Ťažko bola poranená na nohe vd. Helena Rokošná, rod. Cehelská a otec jej Jozef Cehelský pri tomto nešťastí dostal otras nervov. Zaoopatril som ho svätými sviatosťami na druhý deň v sobotu. V tú sobotu v podvečer na dôverné upozornenie veliteľa malej posádky legionárskej, (bolo ich 14), ktorá chránila Ňaršany proti presile bolševického vojska, napredujúceho od Medzan a od Jarovnic, opustil som v podvečer znovu Ňaršany. Veriaci ostali zase bez kňaza. Vrátil som sa a to definitívne 1. júla do Ňaršan a na druhý deň, v deň navštívenia Panny Márie, Matičky levočskej, oslávil s veriacimi tento sviatok zvlášť slávnostne. Bol som povďačný Matke Božej, že ma vrátila nazad k mojim veriacim.

Fara bola bolševickou luzou hodne poškodená. Matriky, ktoré neboli zavčasu zachránené, boli bolševickými bezbožníkmi pošpinené, nemravnými výrazmi zneuctené. Žiaľbohu, že medzi týmito bolševickými vojakmi, ktorí toto učinili, bol aj voľajaký bohoslovec, ktorý z kostola vzal kvadrát a v ňom chodil po fare. Ten kvadrát som tiež celý zašpinený našiel, keď som sa domov vrátil, mal na sebe gomboškou pripnutú červenú stužku. Fara bola vyrabovaná. Orabovali aj domvedúcu, 65-ročnú starú ženu, rodom Maďarku, Julianu Koščovú. Ostalo jej len to, čo na sebe mala. Keď plakala a v rozhorčenosti poznamenala, že hanbí sa, že je Maďarkou, keďže jej tú škodu spôsobili ľudia, ktorí sa vydávali za Maďarov, bola vojenskou strážou na miestne veliteľstvo predvedená, kde musela zápisnične potvrdiť, že jej žiadna škoda urobená nebola. Hmotná škoda, ktorá bola mi učinená počas tejto bolševickej invázie, bola potom úradne odhadnutá na 50 tisíc Kčs. Dostal som náhrady 10 tisíc Kčs.

Veľmi pekne a ľudsky zachoval sa v tých časoch oproti fare, oproti mojej osobe správca miestnej št. ľudovej školy Ján Slavkay a prenájomník

tunajšieho veľkostatku Július Havas, rodom žid. Tým mrzkejšie ale zachovala sa tunajšia št. učiteľka Verona Mačatová, Maďarka z Jasova, ktorá bolševikom udávala ešte i tých ľudí, ktorí mali u seba moje veci a môj dobytok v úschove. S bolševikmi aj ona odišla do Maďarska. Matka a sestra jej ostali ale tu. Táto sestra jej potom stala sa úradníčkou na okresnom súde v Sabinove, teda zamestnankyňou česko-slovenského štátu.

Mimo mňa z kňazov celej šarišskej stolice pred maď. bolševikmi uprchli títo: Jozef Čársky, farár širocký a Viliam Miko, farár michalanský, František Májoch, farár hermanovský, Anton Dujsík, farár sedlický, Štefan Lipták, farár plavečský, Augustín Hesék, kaplán solnohradský, Juraj Kováčik, kaplán ňaršanský.

Maďarskí bolševici mali moju fotografiu, aby ma po nej bárs kde poznali. Ukazovali ju aj v Ňaršanoch. Zadovážili si ju údajne na jednej katolíckej fare pri Košiciach.

Kostol nebol poškodený.

9. augusta 1919 zákerne bol zavraždený v prázdnej budove št. ľudovej školy v Bertotovciach František Májoch, farár hermanovský. Bolo to v sobotu medzi 6. a 7. hodinou večer. Vrahom bol Gejza Reich, pomaďarčený na Radványiho, rodom z Košíc, rímkatolík. Županom Fábrym bol poverený na moju prímluvu, aby dočasne viedol notársky úrad v Bertotovciach. Prestrojený za česko-slovenského dôstojníka vylákal ho do spomenutej školy v Bertotovciach, kde ho zastrelil a mŕtvolu hodil do záchodu. Vražda bola objavená na druhý deň v nedeľu ráno a vrah bol četníctvom bertotovským chytený na ceste medzi Hermanovcami a Bertotovcami, práve keď na voze išiel so sestrou Majochovou, ktorú v nedeľu tiež prestrojený vylákal tým úmyslom, že aj ju zavraždí. Reich bol na smrť odsúdený, ale v novembri podarilo sa mu utiecť z väzenia divizijného súdu košického do Maďarska.

V novembri 1919 stal som sa členom revolúčného zhromaždenia ČSR. za slovenskú ľudovú stranu. Toto menovanie zdráhal som sa prijať a prijal som ho potom len na výslovnú žiadosť pána biskupa Fischer-Colbrieho.

V máji 1921 zhorela farská stodola. Oheň povstal v susednej stodole kantorskej. Škoda bola dosť značná. Za obeť ohňa padla celá potrava, slama a vôbec krmivo, čo sa vtedy v stodole nachádzalo a mimo toho niektoré hospodárske stroje.

V nedeľu pred sviatkom Nanebovstúpenia Pána do fary cez otvorené okno vnikol zlodej a faru vyraboval. Bola práve kázeň, keď na zavolanie domvedúcej Juliany Koščovej, ktorá vlámanie sa zlodeja do fary zbadala, vybehli mužovia z kostola a obklúčiac faru chytili zlodeja. Bol to syn mojej bývalej domvedúcej, menom Anton Hornáchy, ktorý k svojej matke na faru do Ňaršan chodieval, keď bola tu zamestnaná. S boľševickým vojskom odišiel z Prešova do Maďarska, odkiaľ vrátil sa na Slovensko ako maďarský vy-zvedač. Prišiel do Prešova a odtiaľ do Ňaršan s úmyslom, že faru vyrabuje práve pod bohoslužbami, lebo vedel, že v ten čas na fare mimo domvedúcej nezdržuje sa nikto. Tohoto nešťastného človeka vyhladal som na druhý deň po prevedenej krádeži vo väzení štát. zastupiteľstva v Prešove. U štátneho zástupcu primlúval som sa ešte zaňho. Bol dojatý, plakal. Na druhý deň v utorok ráno našiel ho dozorca obeseného vo svojej cele. Zhorená stodola bola patrónom fary Imrichom Péchym novou nahradená v júli.

V auguste 1920 odišiel z Ňaršan kaplán Juraj Kováčik a stal sa úradníkom na školskom referáte v Bratislave, odkiaľ sa vrátil ako katechéta na reálne gymnázium do Prešova. Na jeho miesto prišiel do Ňaršan za kaplána Štefan Čičila, ktorý bol kaplánom v Ňaršanoch až do marca 1921.

V máji 1920 odohrali sa prvé poslancecké voľby do národného zhromaždenia ČSR. S povolením biskupským stal som sa poslancom. Ako taký

založil som politický časopis pod menom „Slovenská Pravda“, keďže krátko predtým mnou v Košiciach založený časopis „Slovenská Sloboda“ bola úradne zakázaná.

Pri poslaneckých voľbách 1920 náramne bol agitáciou agrárnej strany rozoštvaný ľud v Ňaršanoch. Politickí neprajníci proti mne kandidovali s programom agrárnej strany tunajšieho občana, Juraja Sopku, ktorého som pri prevrate svetu troška ukázal. Ludu sa sľúbila parcelácia nielen veľkostatku, ale aj farského majetku. Bolo treba veľkej opatrnosti, pastoračnej múdrosti a zvlášť trpezlivosti, kým rozoštvaný ľud znovu k sebe prišiel. Boli to ťažké časy.

Javil sa i úpadok náboženský, ale za pomoci Božej pomaly všetko sa začínalo k lepšiemu meniť. Lud politickými sľubmi zavedený vytriezvel a bolo to badať na ňom aj po stránke náboženskej.

Buď Bohu chvála za všetko, čo som niečo dobrého pre duše mohol urobiť aj v tomto ťažkom čase.

Kaplánom stal sa v Ňaršanoch od marca 1921 Belo Jančáry. Spomenutý časopis, týždenník „Slovenská Pravda“, redigoval som za pomoci kaplána Jančáryho od roku 1922 až do januára roku 1924, kedy Vojtech Jančáry stal sa administrátorom fary v Širokom, uprázdnenej odchodom Jozefa Čárskeho za teologického profesora do Košíc.

V r. 1923 boli patrónom zreparované farské budovy, maštale a sýpka. Miesto starého šindľového dachu boli prikryté škridlicou. Valový a povala v maštaliach boli tiež vymenené novými.

V januári 1924 stal sa kaplánom v Ňaršanoch Ján Jacko, rodák z Kendíc, ktorý v Ňaršanoch ako kaplán zdarné pôsobil až do marca 1926.

V r. 1925 bola prevedená dôkladná reparácia na starobyľom chráme Ňaršanskom. Bol vystavený nový betónový chór, miesto starého dreveného v obnose 11 000 Kčs. Orgán rozšírený a zreparovaný organárskou firmou

Guna a syn v Prešove a táto práca vyžiadala finančného nákladu druhých desaťtisíc Kčs.

Krásny gotický kostol bol tiež vymalovaný, oltáre a sochy zreparované, ktorej prácu previedol akademický maliar Jordán z Prešova. To stálo sedemnášťtisíc Kčs. Pri tej príležitosti dal som na svoje trovy vymalovať na západnej stránke kostola veľký obraz dvoch slovenských patrónov, sv. Andreja Svorada a Beňadika, ktorej maľbu previedol tiež Jordán. Práca pri tomto obnovení kostola trvala od Turíc až do októbra, kedy vo výročitý sviatok kostolného patróna sv. Demetra, bol takto obnovený chrám Boží posvätený, ktorého posviacku previedol vysokodôstojný pán Rudolf Prónai, sídelný kanonik a rektor seminára v Košiciach. Reparácia kostola bola umožnená milodarmi ňaršanských veriacich, ako aj ich príbuzných z Ameriky. Novú križovú cestu daroval pri tejto príležitosti ňaršanskému kostolu rodák ňaršanský Andrej Jurica, kňaz pôsobiaci v Amerike. Súčasne bol kostol aj zvonku opravený, celá veža a kostol zo všetkých strán novo vymalovaný a výdavky s touto reparáciou spojené, ktoré činili devätnásťtisíc Kčs, znášal patrón ňaršanskej fary Imrich Péchy.

V r. 1925 v jeseni odohrali sa druhé poslancecko-senátorské voľby do národného zhromaždenia ČSR, pri ktorých som sa stal znovu poslancom.

Vo februári r. 1926 stal sa ňaršanským kaplánom Ján Minarčík, ktorý v marci 1927 bol vymenený kaplánom Jozefom Jurkom.

V r. 1927 na svoj náklad dal som reparaovať farskú budovu, menovite na celej budove dal som všetky nové okná zvonku a izby vymalovať, čo činili vyše dvetisíc Kčs.

V r. 1928 patrón nechal pokryť farskú budovu eternitom a drôtovou ohradou opatril malú záhradu, ktorá sa nachádza pri fare.

V r. 1929 v novembri boli tretie poslancecko-senátorské voľby do N.S. Č.S.R., pri ktorých s povolením biskupského Ordinariátu stal som

sa poslancom.

V r. 1930 bola prevedená oprava v Uz. Pekľanoch: Kostol zvonku a zvnútra cementom hrubo vakovaný, nové železné okná, nový chór, nové dvere, nová klenba, nový organ, obnovený oltár a kazateľnica, maľba kostola. Táto reparácia vyžadovala náklad 48 tisíc Kčs. Posviacku takto obnoveného kostola previedol sám najdôst. pán biskup Jozef Čársky.

V r. 1932 bol som menovaný za sídelného kanonika v Košiciach, s tou výhradou, že na neurčitý čas ostávam i naďalej farárom v Ňaršanoch. Bolo to potrebné pre nedostatok kňazov. V júli 1932 vo sviatok sv. Anny patrónky Ňaršanského kostola, slávil som svoje dvadsaťpäťročné kňazské jubileum. Na túto moju oslavu ráčil prísť sám najdôstojnejší biskup košický Jozef Čársky a ráčil byť mojím slávnostným kazateľom.

Moji dištriktuálni oltárni bratia obdarovali ma z tejto príležitosti krásnym kalichom a veriaci cenným omšovým rúchom. Tieto vzácne dary nechám pre Ňaršanský kostol.

Z prítomných na tomto mojom 25-ročnom kňazskom jubileu uvádzam aspoň tie významnejšie osoby. Za kapitolu košickú kanonici Rudolf Prónai a Michal Palo, pápežský prelát a farár Vojtech Zaborovský, pápežský komorník a dekan-farár humenský Valentín Bélafi, v zastúpení bardejovského dekanátu pp. dekáni Anton Levendovský a Ján Beliš, za prešovský františkánsky kláštor P. gvardián Augustín Novický a za šebešský kláštor P. gvardián Cyril Lófa. V mene klubu poslancov a senátorov slovenskej ľudovej strany poslanec Dr. Gejza Fritz a nitriansky kanonik senátor Dr. Jozef Buday, krajinský poslanec riaditeľ vysokoškolského internátu „Svoradov“ v Bratislave Dr. Eugen Filkorn, špirituál veľkého seminára v Nitre Formánek, za politický okres Sabinov okresný náčelník a radca politickej správy Ján Kapralčík. Z mojich spolužiakov zo seminára jedine žijúci diecézny kňaz košický Jozef Lukáč, farár

v Strážskom, milí kolegovia z kňazského dištriktu sabinovského. O ostatných mojich vzácných hosťoch, ktorí ma poctili svojou láskavou prítomnosťou, len toľko poznamenávam, že bolo nás pri slávnostnom obede vyše šesťdesiat.

5. apríla 1933 zomrel u mňa na ňaršanskej fare môj otec Ján Onderčo. Mal 90 rokov. Pohreb jeho konal sa v deň Sedembolestnej Panny Márie pred Veľkou nocou. Pohrebu sa zúčastnil pán biskup košický Jozef Čársky, ktorý bol láskavý odbaviť pohrebné sv. obrady a povedať smútočnú kázeň. Bola veľká pocta nebohému, ale si ju do istej miery i zaslúžil, lebo po celom vidieku bol známy ako horlivý apoštol laický. Smútočnú sv. omšu odsľúžil vysokodôstojný pán Štefan Hartsár, pápežský protonotár, biskupský vikár, veľprepošť košickej kapituly, ktorému nebohý bol strýkom. Za veľkej účasti dištriktuálnych kňazov a kňazov mimo dištriktuálnych, taktiež za hojnej účasti veriacich a mnohých známych nebohého, boli jeho telesné pozostatky prenesené do blízkych Močidlán, do jeho rodiska a na tamojšom cintoríne po boku jeho manželky na večný odpočinok uložené.

V auguste 1933 stala sa kaplánska zmena, nakoľko Jozef Jurko, ktorý bol 7 rokov ňaršanským kaplánom, odišiel za farára do Plavča n/P. a na jeho miesto prišiel kaplán Michal Duľa, ktorý bol ňaršanským kaplánom do júla 1934. Nový ňaršanský kaplán bol ustanovený v osobe novokňaza Andreja Jergu, rodáka z Košickej Belej. Vďačne si naňho spomínam, hoc práve pôsobil len jeden rok v ňaršanoch, ako na človeka dobrého a kňaza zbožného, ktorý v auguste v r. 1935 bol preložený do Bardejova.

V r. 1935 bol šindľom pokrytý kostol v Ostrovianoch a pre tenže kostol boli zadovážené nové lavice a tri kostolné zástavy.

Od septembra 1935 ako kaplán pôsobí v ňaršanoch Ludovít Sabol, rodák z Prešova. Prišiel do ňaršan tiež ako neopresbyter.

V máji 1935 konali sa štvrté poslanecké-senátorské voľby do NS

ČSR, pri ktorých i naďalej ostal som poslancom Slovenskej ľudovej strany v NS. Pri predsedníckej volbe poslaneckej snemovne NS, ktorá sa konala v júni 1935 bol som zvolený za podpredsedu poslaneckej snemovne.

V júni 1936 konala sa birmovka v Ňaršanoch pánom biskupom Jozefom Čárskym. Je to tretia birmovka, ktorú pán biskup Jozef Čársky v Ňaršanoch vykonal. Pred touto birmovkou bola prevedená v Ňaršanskom kostole malá oprava, menovite na malbe kostola na organe, ktorá vyžiadala finančný náklad 1500 Kčs. Taktiež pred tou birmovkou 24. mája bol slávnostne vysvätený prápor miestneho hasičského zboru. Prápor tento ozdobený je obrazmi sv. Floriána a sv. Demetra a je postavený v kostole.

6.VI.1936 + Jozef Čársky, biskup

(Autorom nasledujúcich poznámok v Kronike fary Ňaršanskej je Ľudovít Sabol, ražňanský kaplán v r. 1935 - 1938).

V októbri r. 1936 nastala zmena kaplána. Na miesto Ľudovíta Sabola, ktorý 1. októbra narukoval na 5-mesačnú prezenčnú voj. službu do Prahy, prišiel za kaplána Štefan Bečaver, rodák z Lipian. Menovaný bol kaplánom za 5 mesiacov, kedy na žiadosť vsdp. kanonika-farára, dostal sa zase za kaplána Ľudovít Sabol a to 1.3.1937.

V tomto čase už vážnejšie onemocnel vdp. kanonik, ktorý odišiel na liečenie do Prahy, liečil ho známy lekár Dr. Hynek. Vo svojich listoch, ktoré písal svojmu kaplánovi, sa veľmi sťažoval na svoj zdravotný stav, lebo každý deň skoro mu čerpali vodu z boku. Pražské ovzdušie pôsobilo zle na neho a preto prešiel v polovici marca do prešovskej nemocnice. Pisateľ týchto riadkov, ako kaplán Ňaršanský, som naposledy navštívil v nemocnici svojho vremlilovaného principála v Bielú sobotu, s ktorým som pohovoril vyše dvoch hodín. Cítil sa ešte dobre, ako to sám hovoril, ale už bolo badať, že jeho život skláňa sa ku koncu. Naposledy ešte počul som od neho otcovské rady a upozornenia, ako aj direktívy ohľadom vedenia fary

počas jeho neprítomnosti. A po tomto rozhovore sme sa srdečne rozlúčili, ani netušiac, že je to posledný rozhovor.

Vo veľkonočný pondelok, okrem iných význačných návštevníkov, navštívil nemocného kanonika aj J. E. najdôst. pán biskup Jozef Čársky so svojou suitou, ale už predpoludním upadol do bezvedomia, takže nikoho už nepoznal. Práve v ten čas došli sme s vsdp. radcom Edmundom Schützom, sabinovským farárom tiež do nemocnice, aby sme spisali poslednú vôľu, ale pre uvedený stav už k tomu nedošlo.

Ešte v ten deň sme ho odviezli záchranným autom na faru do Ňaršan, o čom už nemocný nič nevedel. Ošetrovať nemocného zároveň prišla jedna ct. sestrička z prešovskej nemocnice. V tomto bezvedomí, v hrozných bolestiach, ležal ešte do stredy 31. marca, kedy zomrel odpoľudnia o 1. hodine, za prítomnosti vdp. E. Schútza, farára sabinovského, Ludovíta Sabola, Ňaršanského kaplána, ctih. sestričky, skoro celej rodiny a mnoho veriacich.

Štefan Onderčo, kanonik, poslanec SN, farár v Ňaršanoch, zomrel v 53. roku svojho života, zaopatrený sviatosťami zomierajúcich, na fare v Ňaršanoch, v svojom pôsobišti dňa 31. marca 1937.

Smrť Ňaršanským veriacim oznámil miestny kaplán v kostole, kde celá dedina sa modlila za svojho duchovného otca. Pohreb po dohodnutí príslušnej vrchnosti, bol určený na 3. apríla v sobotu o 10. hodine. Všetky prípravy urobili vdp. dekan Jozef Dobranský, Ed. Schütz, B. Jančáry a miestny kaplán, za pomoci miestnej inteligencie.

Od Sabinova v sobotu hneď zrána šiel nepretržitý prúd čierne oblečených ľudí k Ňaršanom. Čo ďalej, prišli autami, kočami a mnohí kráčali pešo. Všetci sa uberali na pohreb poslanca, kanonika a Ňaršanského farára Štefana Onderču. Stará, nízka fara už pred 10. hodinou bola zaplnená kňazstvom a civilným obyvateľstvom.

Boli tu priatelia, známi nebohého, ako aj členovia deputácii. Kostol nestačil pojať hostí, ktorí prišli sa pokloniť mŕtvemu telu, rozlúčiť sa s telesnými pozostatkami nebohého Št. Onderču. Z poslancov dostavili sa: Msgr. Andrej Hlinka, Karol Sidor, Dr. J. Tiso, Dr. Hufka, Sivák, Florek, Danihel, Kendra, Longa, Slušný, Surovjak, Sokol, Bródy, Rybárik, Košek, Vančo a Židovský.

Zo senátorov: Dr. Fritz, Šelmec, Nentvich a Polyák. Z kraj. poslancov: Ing. Stano a Dr. Klinda.

Za obecný úrad Prešov boli prítomní: okr. náčelník Dr. Vlad. Gallay, radca Vyplel, okr. lekár Dr. Frič, za Sabinov: Kapráľčik, okr. náčelník so všetkými úradníkmi, starostovia všetkých okolitých obcí, hasičské stavy, orolské jednoty a mnoho iných spolkov.

Kňazov, na čele s J. E. najdôst. p. biskupom Jozefom Čárskym, prišlo sa rozlúčiť vyše 60.

Za čsl. armádu plukovník Jozef Matoušek, major Širica a iní dôstojníci. Za školstvo: inšpektor Hrnčiar a Tkáčik.

Smútočné obrady pri rake vykonal J.E.košický biskup Jozef Čársky, ktorý mal aj smútočnú kázeň, v ktorej zhodnotil zásluhy nebohého, ako kňaza, ako priateľa, ako národovca a ako politika. Po biskupskej rozlúčke je veľká smútočná sv. omša, ktorú za asistencie kňazstva slúži Š. Harčár, velprepošť, kanonik.

Tisícové zástupy stáli medzitým na kostolnom dvore, ku ktorým prehovoril otec slov. národa Msgr. Andrej Hlinka, ktorý hovoril vyše hodiny a vyzdvihol veľký význam nebohého pre Cirkev i pre slovenský národ.

Po cirkevných obradoch vyniesli rakev s telesnými pozostatkami z kostola poslanci a senátori Hlinkovej strany, ktorú na cintorín niesli ňaršanskí roľníci.

Záplava vencov dokumentovala veľkú obľubu neb. Štefana Onder-

ču. Najväčší veniec bol od Národného zhromaždenia z Prahy, ďalej na rakve od biskupského úradu, od spolku sv. Vojtecha, od poslancov HSLS, od šarišských roľníkov, od čl. armády, od ruského Sojuzu, od obce Močidlany, od notára Kočana, od ňaršanských školských detí, od cirk. patróna Péchyho, od ňarš. uč. zboru, od obce Ňaršany, Ostrovian, od lipianskeho Orla a iných, spolu 31 vencov.

Po cirkevných obradoch na cintoríne odbavovaných J.E. p. biskupom J. Čárskym, rozlúčil sa s nebohým za Národné zhromaždenie poslanec Košek, po čom prehovoril otec národa A. Hlinka, poslanec Bródy, Ján Dolák – kurátor, a správca – učiteľ Ján Slavkay.

Za hlbokého pohnutia všetkých bola truhla spustená do zeme, do tej slovenskej zeme, ktorú poslanec Onderčo mal tak rád a ktorú mu všetci priali mať ľahkú.

Všetky časopisy priniesli obširne referáty o smrti Štefana Onderču a jeho podobizeň. Všetky bez výnimky vyzdvihujú jeho vynikajúce politické a ľudské vlastnosti.

Nad smrťou poslanca – kanonika Št. Onderču vyjadrili sabinovskému dištriktu sústrasť mnoho význačných osobností, počnúc prezidentom ČSR, ministrov, poslancov a priateľov spolu došlo telegramov a sústrastných listov 50. Štefan Onderčo – kanonik, poslanec zanechal po sebe nehnúcu pamiatku pre sv. Cirkev a slovenský národ. Nech mu je slovenská zem ľahká!

Po smrti kanonika Št. Onderču bol menovaný za doč. administrátora ňaršanskej fary miestny kaplán L. Sabol, ktorý faru spravoval do 1. januára 1938, kedy bol prezentovaný patrónom a najdôst. p. biskupom potvrdený za ňaršanského farára vdp. Vendelín Bižák, farár z Fričoviec.

Počas administrovania fary starý správca Ján Slavkay odišiel 10. októbra 1937 do penzie do Prešova. Za nového kantora bol zvolený

doč. správca – učiteľ Juraj Jurica dňa 17.10.1937.

Na súbeh, ktorý bol vypísaný na ňaršanskú faru, hlásili sa vdp. Július Szilagyi, farár v Tulčíku, ktorého ňarš. veriaci nechceli prijať ako Maďara, preto sa zriekol, podobne i B. Szabó, farár zo Sv. Jura.

Vdp. Vendelín Bižák faru zaujal 30. decembra 1937, kedy bol slávnostne s banderiumom a doč. adm. privítaný do ňaršan.

(In: Kmeňová kniha, rkp., Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany)

Kázeň na Veľkú noc

Keď sa narodil Ježiš, so zbožnosťou sme prišli k jeho kolíske a plesajúc od radosti nad zázrakom Božieho milosrdenstva s bozkom vďaky sme obsýpali jeho malé nôžky. Narodenie je síce veľká Božia milosť, ale zato všeobecne pre každého platný zákon prírody, vidíme, že sa aj na ňom splnil. Každý, kto žije, prišiel na svet skrze narodenie. Narodil sa Abrahám, narodil sa Mojžiš, narodili sa proroci, narodili sme sa aj my.

Keď Ježiš učil, pozorne sme ho počúvali a žasli sme nad večnou múdrosťou. Pozorovali sme mimozemské svetlo jeho veľkého ducha. Obdivovali sme jeho zázračnú skromnosť a poníženosť. Ťažko sme chápali božskú lásku jeho srdca.

Učinili aj iní: učil Sokrates, múdry, skromný bol i Platón, grécki múdrci.

Keď Ježiš robil divy a zázraky, my sme v tom videli prejav jeho božskej moci v prejave jeho zjavnej všemohúcnosti. No zázraky konali aj iní. I Daniel a Mojžiš.

Keď Ježiš nevinne trpel a zomrel, nepochybne je to vznešená, velebná a veľkolepá obeta. No kto by bol v stave, v okamihu vypočítať veľký počet tých, ktorí tu na zemi tiež nevinne trpeli a zomreli?! V tom všetkom môžeme vidieť nadprirodzenú moc, mimoriadnu veľkosť, neobyčajný charakter a statočnosť Krista. Ale k úplnej skutočnosti a k dokonalej istote o jeho božstve bolo potrebné niečo inšie. To, aby po smrti vstal zmŕtvych, aby z hrobu vlastnou mocou sa vzkriesil k životu. To je taký fakt, taká skutočnosť, a pridajme, že aj taký zázrak, že jemu podobný nenájdeme v histórii celého ľudstva. Je to také víťazstvo, aké len Pán života a smrti, Boh večnosti, mohol nad hriechom a smrťou vydobíť.

Mám pred vami odhaliť tajomstvo tohto božského zázraku? Mám

strhnúť záclonu z tmy tohto tajomstva, a síce záclonu, ktorú sám Boh zastrel? Mám vám odpovedať na to, ako sa to stalo, akým spôsobom sa udialo vzkriesenie Ježiša? Ó, božská kniha, velebné Písmo Sväté! Aký veľký poklad milosrdenstva a všemohúcnosti skrývaš v sebe! Zobrazuješ, ako je v rukách Božích zo zeme utvorený človek, Adam; ako dostáva z kostí život prvá žena, Eva. Zjavuješ Jakubovi božích anjelov a naznačíš, ako sa Boh – Jahve zjavil Mojžišovi v plameni horiaceho kríka. Rad-radom spomínaš Ježišove zázraky, so zbožnou pietou rozprávaš o tom, ako hluchí znovu počujú, ako sú uzdravení nemí a ako dostávajú zrak slepí. Povieš nám o tom, ako sa posadila mŕtva Jairusova dcéra a ako vyšiel z hrobu mŕtvy Lazar. Zjavuješ nám Ježiša v zázrakoch jeho života a smrti. Ukazuješ na nebo, ktoré sa zatmieva a na skaly, ktoré sa pukajú, na chrámovú oponu, ktorá sa roztrhla napoly, na rímskeho dôstojníka, ktorý dojatý týmito zázrakmi sa navráti k Bohu. Ale keď k blaženému víťazstvu Ježišovho zmŕtvychvstania sa priblížiš, ó božská kniha, tvoje strany zaplní jasnosť, na tvojich riadkoch sa zaligoce blesk nebeského ohňa. Ako keby ten božský duch, z vnuknutia ktorého bola napísaná každá tvoja litera, chcel nám dať na vedomie to, že náš slabý rozum neznesie moc Boha, naše biedne chápanie oslepne, keď sa zadíva do horiaceho slnka nebeských tajomstiev. Ako sa stal zázrak Ježišovho vzkriesenia? Ako znovu ožil? Čo sa stalo vo vnútri hrobu, ktorý bol zapečatený ťažkým kameňom? Sväté evanjelium to nespomína, apoštoli o tom nehovorili, božská vážnosť Cirkvi svätej nikdy sa neodvážila pozdvihnúť ruku Boha z tohto večného tajomstva.

Ale dr. Kr., veď nepotrebujeme poznať vnútornú silu zázraku, nie je nám potrebné vedieť to, ako sa dejú božie tajomstvá, nepotrebujeme vedieť, aká večná energia a moc skrýva sa vo vnútri božieho zázraku. My potrebujeme mať istotu skutočnosti nadobudnutého presvedčenia skrze zrak, sluch a hmat a neomylné povedomie – to je najhlavnejšie v tejto váž-

nej otázke. Nepýtame sa na to, ako vstal Ježiš zmŕtvych, ale naša otázka znie: naozaj, skutočne, zaiste Ježiš vstal zmŕtvych?

V zmysle týchto otázok vyslovím krásny predmet nášho dnešného rozjímania, a síce: Zázrak vzkriesenia Ježišovho je víťazstvo pravdy viery kresťanskej.

Zmŕtvychvstanie Ježišovo je základná pravda kresťanskej viery. Toto je ten uholný kameň, na ktorom celá budova nášho vykúpenia spočíva. To je fundamentálna dogma, stred, z ktorého celé kresťanské učenie, všetky jeho náboženské pojmy a pravdy pochádzajú. Tak je, lebo aký význam by malo Kristovo narodenie, keby nebol zomrel? A čo by znamenala jeho smrť, keby nebol z hrobu vstal zmŕtvych?! V tom prvom z nepoškvrneného života Božej matky vystúpil plný slávy a jasu, v tomto druhom ale z tmy hrobu vychádza ako spoza oblaku krásne slnko, aby uzdravovalo, zohrievalo, dávalo život všetkému stvoreniu. Tá jasnosť premohla tmu jeho nového hrobu vytesaného do skaly, keď sa tam zjavili apoštoli, oheň tohto svetla vylakal vojsko, ktoré strážilo hrob. Z plnosti tohto svetla zaznelo anjelské slovo: Vstal zmŕtvych, niet ho tu! Pri svetle tohto božského ohňa padla na kolená k Ježišovým nohám plačúca Magdaléna.

Zmŕtvychvstanie Ježišovo je zmŕtvychvstaním ľudstva! Obnovenie prvého Adama v druhom Adamovi, znovuzískanie strateného raja, vynáhrada za prvý hriech, na zem zostupujúci pokoj boží, ktorý ústami Ježišovými posmeľujúco volá k biednemu ľudskému pokoleniu: Ja som, nebojte sa!

Dr. Kr. – Už 19 storočí prešlo so svojimi rozličnými víchricami a nebezpečenstvami ponad Ježišov hrob. Učenosť a veda tisíc a tisíc raz putovali tam, aby zaklopali na dvere tohto hrobu. Nevera a náboženská pochybnosť nespočetne dobíjali ten hrob a s podozrivým úsmevom skúmali prázdnotu miesta, kde Ježiš po smrti odpočíval. Plachty, v ktorých

bol zavinutý, a vidiac zázrak, vidieť jeho predsa nechceli, a ruku podávajúc synagógy dohovorili sa so zákonníkmi a farizejmi, aby zatajili pravdu, aby zatajili vzkriesenie Ježiša, a toto hovorili: Cigánstvo, klam a klamstvo je všetko, pretože Ježiš nevstal zmŕtvych!

Oni zamlčujú, my ale veríme, veríme so všetkou silou našej duše. Oni zamlčujú, my však ale tvrdíme, tvrdíme s plnou jasnosťou nášho rozumu, tvrdíme s istotou historickej pravdy, tvrdíme so všetkou mocou nepoddajnej skutočnosti. Tak je! My fakt, skutočnosť, istotu Ježišovho zmŕtvychvstania ohľadom nášho rozumu za tak dokázané ohlasujeme, že každé najmenšie popieranie a zamlčovanie toho sa rovná popieraniu a zamlčovaniu zdravého rozumu.

Ale dr. Kr., keď Ježiš vstal z mŕtvych, bolo potrebné, aby najprv bol naozaj zomrel. A kto môže pochybovať o tom, že kto to vie, či Ježiš naozaj zomrel? Pilát. Keď Jozef Arimatejský prišiel k nemu pýtať telo, Ježišovu mŕtvolu, prekvapene sa dozvedel, že už zomrel. V jeho srdci kópiou urobili takú hlbokú ranu, že ruka apoštola Tomáša sa do nej vmestila. A Ježiš by nebol býval zomrel? Pri pohrebe od hlavy až po päty tak ho zavínuli do plachiet, že keby predtým nebol zomrel, zaiste by sa v nich bol udusil. A predsa hovoria, že Ježiš nebol mŕtvy. Sto funtov voňavého oleja rozotreli na jeho telo, keď ho kládli do hrobu, takže vôňa tohto oleja v zatvorenom hrobe za jednu hodinu hocikoho by usmrtila. A predsa hovoria, že Ježiš nebol mŕtvy? Pravdaže, pretože k tomu, aby mohli tvrdiť, že Ježiš nevstal zmŕtvych, potrebujú tvrdiť, že Ježiš nezomrel. Lebo keď vstal zmŕtvych, prv musel zomrieť. A keďže je nepochybne isté, že skutočne zomrel, z toho jasne nasleduje, že keď po smrti sa naozaj zjavil a bol viditeľný, to sa iba tak mohlo stať, keď prv stal zmŕtvych. Pretože ale je neomylné a neodvratiteľne dokázané, že Ježiš po smrti a po svojom pohrebe sa na zemi skutočne zjavil, tu bol viditeľný, tu za 40 dní sa zdržoval, rozprával sa s ľuďmi, s nimi

obcovoal, nasleduje, že na základe dôkazov, skrze ľudský rozum a históriou dokázaných nad skutočnosťou zmŕtvychvstania Ježišovho nemôže byť žiadnej pochybnosti. Tak, ako je pravdou, že Ježiš zomrel, tak isté je i to, že vstal zmŕtvych.

Dr. Kr. Cirkev sv., keď dogmu, t.j. neomylnú pravdu Ježišovho vzkriesenia ohlasuje, keď tento článok viery učí, stojí na pevnom základe rozumných príčin a cíti sa byť vyzbrojená dôkazmi zdravého chápania a nepodplatiteľnej vedy a učnosti.

Kto čakal, kto dúfal, kto veril vo vzkriesenie Ježišovo? Nikto. Azda apoštoli? Veď keď sa nábožné ženy vrátili od hrobu a hovorili, že videli živého Pána, či to neboli apoštoli, ktorí ženy, zvestujúce túto novinu, pokladali za pomätené, ako také, ktoré stratili rozum a stali sa obeťou nejakého klamného videnia? Veď, keď sa Ježiš zjavil samotným apoštolom, či sa nenazdávali, či neverili, že strašidlo, mátohu vidia? Keď Tomáš apoštol počul, že jeho druhovia videli Pána, či netriasol neveriac hlavou? Či nepopieral vzkriesenie (Ježišovo) hovoriac: Kým nepoložím svoj prst na miesto rán jeho, kým sa nedotknem Pánovho tela, dovtedy neuverím, že vstal zmŕtvych!

Dr. Kr. – či taká je ľudská ľahkovernosť? Či sa tak správajú ľudia, ktorí nejakej veci už vopred veria a ufajú? Ale to je všetko ešte málo. Dôkazy Ježišovho zmŕtvychvstania následkom nášho skúmania vždy lepšie a lepšie sa množia, azda len jednej osobe, len jednému človekovi sa zjavil Ježiš? Nie, ale zjavil sa jednému, zjavil sa dvom, zjavil sa jedenástim a zjavil sa ostatným vrátane ženám, zjavil sa Petrovi, zjavil sa Jakubovi, zjavil sa dvom učeníkom idúcim do mestečka Emauz, zjavil sa všetkým apoštolom a konečne zjavil sa z 500 členov pozostávajúcej spoločnosti veriacich. Ale i to ešte nestačí. Oko sa môže mýliť, zrak môže sa sklamať. Jeden okamih, za krátky čas trvajúce zjavenie, neobyčajné videnie, šeptom vyslovené slo-

vo môže očariť ľudí, oklamať, pomýliť oko. Ale či Ježiš azda len na okamih sa ukázal? Azda len v jednom dvoch slovách sa zjavil? Azda len tak temne sa dal vidieť, ako je mnohokrát vidno postavy na nevydarenej fotografii a na tmavom obraze? Nie, Ježiš nielen na okamih sa ukázal, ale za 40 dní bol s apoštolmi. Ježiš nielen tiché slovko riekol k tým, ktorým sa ukázal, ale viedol s nimi obyčajný rozhovor, dlhšie sa s nimi rozprával, napomínal ich, učil a povzbudzoval. Ježiš nielen miznúco sa ukázal, ale telesne, ozajstne, v skutočnosti. On v opravdivom tele sa zjavil, keď chlieb a ryby jedol so svojimi učeníkmi. On v opravdivom tele sa zjavil apoštolom na mori Galilejskom, Petrovi, Jakubovi, Jánovi, Ondrejovi, Natanaelovi, Tomášovi a ďalším dvom. Do siete nič neprichádza, sak vytiahnutý z vody je vždy prázdny, lov sa nedarí. Jeden neznámy pocestný stojí na brehu mora a volá na rybárov: na pravej strane lodičky spustite sieť! A hľa, nitky saku sa trhajú pre veľké množstvo rýb. Peter spoznáva Ježiša a volá: To je Pán! A nečaká, kým lodička sa priplaví k brehu. Čím skôr chce vidieť božského Majstra, chce byť prvý pri jeho nohách. Skočí do vody a tak sa dostane k Ježišovi. Ježiš v opravdivom tele sa zjavil učeníkom v Galilei na hore, keď z tejto zeme do výšin neba odchádzal. Toto lúčenie sa Ježiša s apoštolmi i viac ľudí videlo, takže sv. Pavol aj o 25 rokov neskôr poznal tých, ktorí boli očitými svedkami Pánovho nanebovstúpenia.

N.N.: Keď Ježiš skutočne zmŕtvych nevstal, kde je na svete tá veda, ktorá by vysvetlila, ako sa mohol zjaviť skutočne, v opravdivom tele? Keď naozaj nevstal zmŕtvych, ateistická, neverecká filozofia nech vydá počet o tom: ako sa mohol rozprávať, jesť a umožniť, aby sa dotýkali jeho tela? Azda äpoštoli vymysleli, vynašli celú túto vec? Azda jednu šialenosť, alebo strašné pobalamutenie rozumu sa ich zmocnilo, aby sa im tak zdalo, že počujú, čo nepočuli, že vidia, čo nevideli, že sa dotýkajú, čoho sa nemohli dotknúť? Že jeden človek môže byť šialený, že jeden človek môže mať v ne-

zdravej hlave svojej závrat a tára do sveta, hovorí nezmysly, to pripustím. Ale aby dvaja, desiati, sto, dvesto v tom istom okamihu upadli do tej istej choroby smutného zošalenia, aby také množstvo ľudí to isté videlo, to isté počulo, o tom istom rozprávalo a žeby v tejto chorobe, v tomto svojom šialenstve konsekventne za 40 dní dôsledne ten istý dojem mali vo svojich pobalamutených, chorých mozgoch?

Dr. Kr. – Takú nemožnosť ani najslabší ľudský rozum nemôže uznať a pripustiť a uveriť, a lekárska, doktorská veda rozhodne za najhrubšiu hlúposť, za rohatú sprostosť by vyhlásila i len slabé predpokladanie takejto nezmyselnej nemožnosti.

Dr. Kr. – Nábožní, veriaci, duch kresťana dnešný sviatok zvlášť vidí Petra apoštola v jeruzalemskej modlitebni, uprostred zlých, zubami škrypajúcich Židov. Keď ohnivo, zapálený svätým hnevom, volá: „Pôvodcu života ste usmrtili, ktorého Boh vzkriesil zmŕtvych, čoho sme my svedkami...” (Sk 4,15).

Ktorý je to apoštol, ktorý tak hovorí? Ten apoštol je to, ktorý sa nalakal biednej Pilátovej slúžky. Ten Peter je to, ktorý keď Ježiša zajali, neopovážil sa byť v jeho blízkosti, a len zďaleka ho nasledoval. Ten bojazlivý Peter je teraz tak smelý a neohrozený, ktorý ruky dvíhal k nebu a prisahal, že na smrťvedeného Ježiša nikdy nevidel, nikdy nepoznal. Kde sa vzala tá neslýchaná zmena, to náhle obrátenie?!

Nábožní, veriaci, duch kresťana dnešný sviatok zvlášť vidí Pavla apoštola, keď v meste Atény, v spoločnosti ostrovtipných múdrcov ohlasuje nádej a vieruvzkriesenia a keď ku korintským veriacim ako hrom mocne zneje jeho slovo: „Keď Kristus nevstal zmŕtvych, tak daromné je naše kázanie a márna je naša viera“ (1 Kor 15,14).

Sú to slová toho Šaula, ktorý už ako 16-ročný mladík mal účasť na ukameňovaní Štefana, prvého mučeníka. Je to viera a presvedčenie toho

Šaula, ktorý sa zaprisahal, že prenasledovať, trýzniť bude kresťanov. Krista ohlasuje, zmŕtvychvstalého Krista, on, pomstivý prenasledovateľ Krista.

Zastav sa tu kresťane a rozmýšľaj, napni svoj rozum, ktorý ti Boh dal, či tú neslýchanú premenu Šaula, skalopevnú vieru najväčšieho apoštola Pavla vieš pochopiť? Ježiš sa nezjavil Kajfášovi, i keď ho i ten prenasledoval, nezjavil sa Pilátovi, i keď ho ten odsúdil na smrť, nezjavil sa Judášovi, i keď ho ten hanebne zradil, ale zjavil sa Šaulovi, zmŕtvychvstalého Krista nepriateľovi, zjavil sa Šaulovi, aby z neho sa stal Pavol. Dôvod, prečo zo všetkých nepriateľov práve iba jemu sa zjavil, poznáš jedine iba Ty, Kriste!

Nábožný, veriaci duch kresťana dnešný sviatok vidí zvlášť dávne, prastaré, dávno minulé časy národa rímskeho a gréckeho, zaletí odtiaľ na Golgotu, cíti moko od krvi Spasiteľa a prizerá sa, odtiaľ, z tohto kalvárskeho vrchu, ako ten ukrižovaný, ale všemohúci Kristus ide s krížom podmaniť svet, ide iným urobiť, rozorať, rozbrániť, rozdrobiť, zúrodiť celý svet.

Starý, pohanský svet dal poklady, bohatstvo človekovi, ale jedno nedal, lebo nemohol dať, nedal lásku. Hellas, Grécko dalo hrdinov, slobodu a umenie svojim občanom, ale jedno nedalo, lebo nemohlo dať. Nedalo lásku. Rím dal svetoznáme pánstvo, dal ohromnú moc, dal skvelé víťazstvá, dal vábiace rozkoše a občianske práva. Ale jedno nedal, lebo dať nemohol. Nedal lásku. Ten drevený, najsvätejšou krvou sfarbený kríž, na ňom skonávajúca božská obeta, vlastnou krvou polievané ruky, veľkosťou lásky svojej seba samého stravujúce srdce, tá ukrižovaná láska, tá zmŕtvychvstalá láska. Tejto božskej lásky plameň, tej lásky oheň, je to, čo premenilo, prekopalo, rozomlelo svet. Skrze lásku Krista v srdci Boha zapálená láska voči človečenstvu, a v srdci človečenstva zapálená láska voči Bohu, ten veľký zázrak slávi svoje víťazstvo v zmŕtvychvstaní Ježiša. Teraz už chápeme, prečo je tá plesajúca radosť kresťanského sveta v čase veľkonočných sviatkov, prečo spievame radostné „Alleluja“, prečo žičíme jeden druhému,

aby sme všetci chválili Boha. Dokončená láska Ježišova je toho príčinou a oheň tejto lásky koho zachváti, ten je už boží a Boh je jeho. Tá láska, keď dotkla sa duše sv. Ignáca, takou rozkošou sa stala, že sa tento svätec cíti byť Kristovou pšenickou, a túžobne očakáva hltavých levov, aby ho zomleli. Tá láska keď sa dotkla nevinného srdca Agnesy, tak veľkú moc dala tejto panne, že zanechala svojho bohatého mladoženícha, strhla svoj (braltovský) veniec, jej netreba objatie mladoženícha, ale smrť, smrť za Krista, a s radosťou zohýňa svoju panenskú hlavu pod meč kata. Tá láska, keď Vavrinca na železnom rošte zastihne, takú moc vleje do tohto mučeníka, že s úsmevom hovorí: „Na jednom boku mojom som už zhorel, obráťte ma i na druhý, nech celkom zhorím“. Tá láska, keď sa v srdci 7-ročného chlapca, menom Barallota, usídlila, počujte len, aký zázrak urobili s týmto malým mučeníkom: „Viacerým bohom sa treba klaňať, a či iba jednému?“ – pýta sa vládár. „Len jeden je Boh a jeho synom je Ježiš Kristus“ – zneje odpoveď. „Kto ťa to naučil, ty naničhodné šteňa“?! – „Matka, a moju matku sám Boh“! Predvolávajú matku. Dieťa vyzlečú a potom na zem prestrú a bolestné údery bičom, podobné kvapkám prudkého dážďa padajú na útle telo dieťaťa. Nevinná, červená krv jeho strieka vysoko do povetria a sfarbí prítomných. Všeobecné vzdychanie a žalostný plač počuť zo všetkých strán. Ešte aj oko katov roní slzy. Pre Krista trpiaca obeta konečne zvolá: „Žízňim, dajte mi piť!“ A pritom žalostná matka skláňa sa k dieťaťu strýzenému šeptajúc: „Sladká radosť mojej duše, pohliadni na Ježiša, na tomto malom krížiku, ktorý ti ukazujem. Onedlho už budeš pri prameni živej vody“.

Potom do náručia vezme dobrá matka, už zlomená, slabé telo dieťaťa a sama ho nesie na popravné miesto. Pobožká ho, do jeho modlitieb sa odporúča, a oddá ho katovi. Ona však si prestrie svoj závoj, zakryje svoju tvár, jeden okamih, a hlava anjela života pozbavená už tam leží pri nohách

bolestnej matky.

Keď si teda nevstal zmŕtvých, keď nežiješ spravodlivý sudca Kriste môj, ktože odmení bolesť tejto matky? Kto poteší zarmútenú jej dušu? Kto bude odmenou panny, ktorá zanechala braltovskú posteľ, aby medzi nemými múrmi kláštora Bohu obetovala svoje panenstvo? Kto bude odmenou tým požehnaným dobrým dušiam, ktoré dobrovoľne sa zriekli čistých radostí života a tam pri smrteľnej posteli nemocných s úprimnou sústrasťou stoja, liečia bolestné rany, tešia azda práve vtedy najviac, keď už nikto tešiť neprichádza?

Ale dosť. Duša naša zachveje sa pod ťarchou lásky Božej, pod ťarchou lásky Krista, ktorá ho k životu vzkriesila, aby potešil tých, ktorí ostali zarmútení, aby zostúpil do srdca tých, ktorí ho čakajú a s nebeským pokojom svojím, aby obohatil ich chudobu.

Ó, Pane, nespokojný je svet, veľký nepokoj trápi a sužuje tvoje deti. Prispej nám teda na pomoc, príď nás potešiť, veď túžobne ťa očakávame. Amen.

(Archív rímskokatolíckeho farského úradu, Ražňany, rkp.)

Prejavy v parlamente

I. Reč z príležitosti debaty nad expozé ministra Beneša o výsledku reparačnej konferencie v Haagu

Slávna snemovňa!

Dňa 5. júna 1929 zasadal zahraničný výbor nášho parlamentu a v ňom podal p. minister Beneš obsírny výklad o tých politických veciach, ktoré patria do jeho rezortu a ktoré sú významné pre zahraničný, ale aj pre vnútorný život nášho štátu.

Pri tej príležitosti zo strany p. ministra padlo slovo i o parížskej konferencii, ktorá práve vtedy zasadala, a v súvislosti s ňou aj o reparáciach, ktoré dľa vtedajšieho zdelenia p. ministra zahraničného týkať sa mali len dvoch otázok: po 1. náhrady za prevzaté štátne majetky z bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie a po 2. poplatku takzvaného liberačného, čili poplatku za oslobodenie.

Súčasne dostalo sa zo strany p. ministra Beneša členom zahraničného výboru a celej našej verejnosti ubezpečenia, že pre náš štát nestane sa nič škodlivého, lebo naše medzinárodné, mocenské postavenie je dost silné k tomu, aby sa nám žiadna krivda nestala.

Hovoril vtedy p. minister Beneš aj o výsledkoch poslaneckých voľieb v Anglii a tiež nás ubezpečoval, že politické udalosti anglické nemajú nás čo znepokojovať, lebo po tejto stránke máme už vzácnych skúseností z roku 1924, keď v Anglii bol kabinet Mac Donaldov.

Slávna Snemovňa!

Túto malú rozpomienku dovolil som si hneď v úvode mojej reči uviesť preto, lebo pripadá mi – poviem úprimne – nemilá povinnosť zrovnať júnové expozé p. ministra Beneša v otázke reparácií s jeho terajším vý-

kladom, ktorý práve prejednáva táto slávna Snemovňa a položiť niekoľko skromných otázok:

Nezapodievala sa reparačná konferencia v Haagu aj ničím iným, ako riešením našej náhrady za prevzaté štátne majetky z bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie; ostala len pri poplatku liberačnom, poplatku za naše oslobodenie?

Nestalo sa pre nás v Haagu nič škodlivého?

Naše medzinárodné, mocenské postavenie ukázalo sa byť v Haagu dosť silné, aby sa nám krivdy a uponíženia nedostalo?

Splnili sa nádeje, ktoré boli p. ministrom Benešom, no a povedzme aj našimi socialistickými stranami, zakladané na politickom odklone vľavo pri anglických poslaneckých voľbách a skúsenostiach z r. 1924., keď v Anglii po prvýkrát vládol kabinet Mac Donaldov?

Slávna Snemovňa! Ja na tieto otázky odpovedať neidem, lebo po tom všetkom, čo sa v Haagu stalo, moja odpoveď stala sa zbytočnou.

Jedno, čo by sme mohli celým právom čakať, je to, aby nám z vládnych lavíc ani minister Beneš, ani nikto iný nehovoril o tom, že haagská konferencia znamená pre náš štát obrovský, ba kolosálny pokrok vo vyjasnení nášho vnútorného a zahraničného života.

Nie pánovia, haagská konferencia znamenala len pokračovanie vo finančnom vyúčtovaní svetovej vojny a praktický jej význam dá sa charakterizovať jediným, krátkym slovom: platiť! A snáď sa nemýlime, keď sme tej mienky, že z haagskej reparačnej konferencie a z toho všetkého, čo po nej nasledovať bude, najväčšiu radosť bude mať americký bankár, mistr

Morgan a všetci tí veľkí predstavitelia svetového kapitálu, ktorí ne-
trepezlivo čakajú na založenie medzinárodnej reparačnej banky, ktorej dlžníkom stane sa celý svet.

Slávna Snemovňa!

Nech mi je dovoleno podať malý obraz o našej platobnej povinnosti z Haagu.

Naša finančná bilancia zo skončenej reparačnej konferencie v Haagu vypadá takto:

Budeme platiť po 1.: cez 37 rokov ročne asi 81 miliónov Kčs Itálii a iným víťazným štátom ako poplatok za naše oslobodenie, čo zodpovedá asi trom miliardám; po 2.: máme platiť pod titulom válečných dlhov za výživu a vystrojenie našich légii – Francii 600 miliónov frankov a Itálii 600 miliónov lír, – dohromady vyše jednej miliardy 800 miliónov Kčs.

Treba poznamenať, že Anglii a Amerike už i doteraz zvlášť platíme. Taktiež i to treba poznamenať, že naše válečné dlhy v prospech Francie a Itálie, o ktorých je tu reč, nebudú rozdelené na splátky len na 37 rokov, ale na 50 rokov, budú platené dlhšie a budú činiť voči Francii ročne 13 miliónov Kčs a voči Itálii ročne 20 miliónov Kčs.

Slovom budeme platiť asi 5 miliárd Kčs až do roku 1967. Ročne asi 113 miliónov Kčs, a potom až do roku 1979 ešte ročne po 33 mil. Kčs.

V platení stojíme na druhom mieste medzi európskymi štátmi; pred nami je len Nemecko. Sme v Európe na druhom mieste; máme rekord – v platení.

Slávna Snemovňa!

Teraz ide to najzaujímavejšie, keby sa nejednalo o kožu našich občanov, povedal by som to najradostnejšie, lebo prichádza vláda a jej strany a takto nám, pochybujúcim Tomášom, hovoria: No, v tom Haagu ešte dobre padlo s nami; naše štátne financie znesú tú novú 5 miliardovú ťarchu; veď z toho obnosu, z tých 5 tisíc miliónov pripadá na jednu dušu ročne len 6 korún – ovšem zamlčuje sa, že doterajšia daňová ťarcha na jednu dušu v našom štáte činí ročne asi 530 korún – a podobné sladké reči tešia našich poplatníkov už i tak klesajúcich pod veľkými daňovými ťarchami.

Pánovia! Váš optimizmus nie je oprávnený, veď nech sa nezabúda na to, že pri našich financiach od počiatku s istotou počítali sme na to, že dostaneme válečnú náhradu, a to veľmi značnú; nech sa nezabúda, že pre zlepšenie našej valuty hneď na počiatku nášho štátneho života previedlo sa kolkovanie bankoviek a majiteľa tých bankoviek museli sa uspokojiť s 1%-vým úrokom, kým oni platili až 15%; nech sa nezabúda na to, že u nás dátumom 1. marca 1919 bola vyrúbaná a dnes už aj exekvovaná dávka z majetku, čo znamenalo rekvirovanie istej čiastky majetku poplatníkov; nech sa nezabúda ani na to, že naše štátne majetky a podniky sú pasívne, dopláca sa na nich a my predsa máme celú litániu ministerských kresiel, čo si ani jeden štát nedovolí; u nás sa s grošom poplatníkov nešetří, vy dávate štipendia a národné dary; nech sa nezabúda, že naše štátne rozpočty sú vždy v rovnováhe, vždy aktívne a predsa naša štátna dlžoba presahuje 33 miliárd korún; ani na to sa nesmie zabúdať, že práve teraz tonieme v tej najväčšej hospodárskej kríze, ktorá ohrozuje v prvom rade náš roľnícky stav, ale i celý náš hospodársky život. A konečne nezabúdajme ani na to, že v Haagu prehratý bol spoločný, diplomatický útok Malej Dohody vo veci pozemkovej reformy v zmysle §250. Trianonskej zmluvy, čo znamená, že súdy budeme rad- radom prehrávať a z toho vzniknú nové miliónové farchy, ktorých vyplatenie bude ešte komplikovanejšie a ťažšie, ako všetky naše doterajšie splatné dlžoby.

(Hlas: Kto bude platiť za tú pozemkovú reformu?)

Prosím, odpoviem. Pán minister Beneš vo svojom expoé hovoril, že čo do pozemkovej reformy, prevedenej na majetkoch príslušníkov cudzieho štátu u nás prebývajúcich, v zmysle haagského dojednania zriadi sa takzvaný fond A., ale zabudol povedať, koľko budeme platiť do toho fondu a kto bude platiť? Nech platia tí, ktorí sa z pozemkovej reformy na úkor nášho chudobného, roľníckeho ľudu obohatili, ktorí svoje otcovské majet-

ky za úžernú cenu predávali a potom za svoje politické zásluhy ako skrachovaní poslanci a agitátori agrárnej strany dostávali zbytky a nediele! (Potlesk). Úfam, že v tejto veci sme nepovedali svoje posledné slovo.

Slávna Snemovňa!

Tolkoto po finančnej stránke reparačnej konferencie v Haagu.

Čo sa týka politickej stránky reparačnej konferencie haagskej, tá je dôležitá pre nás preto, lebo práve táto konferencia najlepšie nás presvedčila, že stratili sme priazeň Velkej Dohody.

Válečné združenie Francie, Anglie a Itálie patrí už len minulosti. To združenie len jestvovalo, ale viac už nejestvuje.

Spomenúť si môžeme pri tom úradnú návštevu nášho p. prezidenta, ktorú on svojho času bol učinil vo Francii a v Anglii pred niekoľkými rokmi na znak nášho veľmi priaznivého postavenia v diplomatickom svete európskom. A teraz? Ani blesk z jasného neba dozvedeli sme, že v Haagu sme boli odsúdení ako súčiastka premoženého štátu, býv. Rakúsko-Uhorskej monarchie, ba stalo sa nám ešte aj to, že z reparačnej konferencie haagskej s väčším finančným a mravným úspechom vyšlo porazené Rakúsko a premožené Maďarsko, než my.

V Haagu finanční lakomci našich legionárov počítali za rakúsko-uhorské vojsko, nie za súčiastku víťazných vôjsk dohodových, a máme platiť aj za nich našim takzvaným „osloboditeľom“. Skutočne: Ludská láska na zajačom chvoste! Sme pokorení a k tomu zbilagovaní ešte aj tým, že sme si svoju slobodu kúpili a nie vybojovali, nie zaslúžili.

A tu mám niekoľko slov na adresu p. ministra Beneša. On totižto vo svojom výklade, keď hovoril o poplatku za naše oslobodenie, povedal, že zaplatiť poplatok za oslobodenie, je našou mravnou povinnosťou. Nesúhlasím a domievam sa, že k tomu neni zapotreby žiaden diplomatický rozum, iba zdravá logika nášho dedičana.

Keď ja niekoho potrebujem k pomoci a ten patričný človek k pomoci skutočne mi aj prispeje, čo by som bol za človeka, aby som na konci po prijatí poskytnutej mi pomoci môjmu pomocníkovi podal účet, že za stravu, kým si mi pomáhal, tolko platíš a za užívanie nástroja, ktorým si mi dal pomoci, zasa tolko mi zaplatíš?! Ten istý pomer bol medzi Veľkou Dohodou a našimi legionármi, pre ktorých za ich výživu a vystrojenie, aby aj Veľkej Dohode svojim životom a krvou boli na pomoci, teraz vraj „z mravnej povinnosti“ platiť musíme. Nijako nechápem tú „mravnú povinnosť!“ (Výborne! Potlesk.)

Slávna Snemovňa!

Kladieme si otázku: Čo vlastne znamenáme dnes za hranicami? Ak chceme správne odpovedať na túto otázku, musíme najprv skúmať, kde treba hľadať príčinu nášho zahraničného neúspechu?

Buďme si vedomí toho, že Itália a terajšia laburistická vláda anglická sú proti nám. Toho dôkazom je konferencia v Haagu.

Itália – odhliadnúc od jej známej diplomatickej koncepcie v stredo-európskej politike – je proti nám – povedal by som z istej osobnej aprehenzie a to pre netaktné a nerozumné vystupovanie našich socialistických strán v tej dobe, keď sa v Itálii upevňoval terajší vládnuci režim fašistický. V živej pamäti máme ešte to demonštratívne zhromaždenie, ktoré sa konalo svojho času tu v Prahe na Slovanskom ostrove. Naši predáci socialistickí, poslanci a senátori, dosť hlučne zademonštrovali si proti Mussoliniemu a jeho režimu, ktorý zachránil Itáliu od anarchie a žeby toto netaktné zasahovanie našich pánov socialistov do vnútorných záležitostí italských malo väčšiu váhu, odsúdenia hodným spôsobom zneužila sa aj autorita hlavy tohoto štátu, načo sme ináč zvykli pri našich politických bojoch a zápasoch. To sa konalo pred očami tunajšieho veľvyslanca italského a ostatných zástupcov diplomatických. O tom sme podali svojho času aj

interpeláciu na vládu.

Za hranicami považujú nás za fedrovateľov krajného socialistického smeru, za polobolševický štát a uvádzaní sme ako prekážka konsolidácie v Strednej Európe.

(Hlas: žiaľbohu, ale je tomu tak!)

Slávna Snemovňa!

Ako ďalší dôkaz pripomína sa nám z jednej strany tiež známe zadržanie válečného materiálu, určeného pre Poľsko vtedy, keď ruská bolševická armáda stála nad Varšavou a bratský poľský národ na život a na smrť zápasil za svoju slobodu a štátnu neodvislosť. (Výkrik posl. Šliwku: Správne to udelali. Pane Onderčo, vy nemáte legitimáci takto mlúviti.)

Slávna Snemovňa! Nemôžem lepšieho dokladu uviesť na odsúdenie tohoto proti Poliakom spáchaného činu, ako práve jedovatú poznámku, odznelú z komunistickej strany. (Posl. Gajda: To ste dobre povedali! Výkriky posl. Šliwku.) Slávna Snemovňa! Z druhej strany ani to nám nechcú zabudnúť za hranicami, že ako sa zachovala u nás niektorá socialistická žurnalistika pri vpáde maďarských bolševikov na Slovensko v roku 1919., kedy mnohým tunajším bolševickým založeným, socialistickým politikom bola táto budapeštianska bolševická revolúcia vecou svätejšou, ako vec tohoto štátu.

A zvláštna irónia osudu, že kým my, terajší „vlastizradcovia“ museli sme uprchnúť mnohí pred pomstou týchto maďarských a našich bolševikov, mnohí z terajších dobre zapísaných „vlastencov“ buďto s bolševikmi bojovali, alebo ich príchod túžobne čakali.

Slávna Snemovňa!

Pán minister Beneš hovoril tu o reparáciách a ja si dovoľím zdôrazniť zvlášť požiadavok náš.

Pán minister nehovoril vo svojom expoé o tých reparáciách, na

ktoré majú právo Slováci a ostatní obyvatelia Slovenska, poškodení vpádom maďarských bolševikov v roku 1919.

Odhladnuc od tých škôd, ktoré boli maďarskými bolševikmi účinné našim občanom na Slovensku, že im bol bez náhrady zabraný dobytok a rozličné potravné články, celé dediny boli vypálené, domy i kostoly, školy poškodené, ten najbiednejší ľud bol hmotne zničený, ba mnohí života zbavení a dnes nemá sa kto starať o vdovy a siroty našich ľudí, ktorí boli maď. bolševikmi povrazení. Pre týchto úbožiacov nie prosíme, ale žiadame reparácie a náhrady.

Keď sme už pri tom, ešte jednu vec idem pripomenúť.

P. minister Beneš na obmäkčenie tejto snemovne vo svojom dlhom výklade aj o tom hovoril, že náš štát nebol poškodený žiadnou inváziou za svetovej vojny.

Vidíte páni, že máme pravdu, keď tvrdíme:

„Nebo vysoko, Praha ďaleko!“ (Výkriky: Čujme!)

Opak toho je pravda, čo p. minister Beneš tu hovoril. Celé rady našich chudobných, slovenských a rusinských obcí boli poškodené za svetovej vojny u nás na slovenskom Východe. Najväčšmi práve tí najbiednejší ľudia, ktorým vlastne bolo by treba zvlášť platiť zato, že na tom chudobnom, neúrodnom kraji bývajú.

Za svetovej vojny – mimo Podkarpatskej Rusi – zničené a poškodené boli dediny a jednotlivci zvlášť v týchto okresoch: medzilaborský, humenský, sninský, veľkokapušaný, sobranecký, stropkovský, svidnický, bardejovský, čiastočne giraltovský a sabinovský.

K tomu ešte ako ostudu našu treba nazvať a uviesť i to, že pri dávke z majetku nebral sa ohľad na tieto veľikánske škody. Apelácie a naše intervencie boli márne. Finančné exozitúry nebrali ohľad na tieto škody; ba títo ľudia platili aj dôchodkovú daň!

A konečne nemôže byť zamlčaný ani ten nedostatok mravného citu, lebo to ináč menovať nemožno, že vládne strany, predovšetkým ale strana republikánska využila biedu a nevedomosť toho úbohého ľudu pri poslaneckých voľbách, ako aj predtým a tak sa kortešovalo, že vážni a nevážni agitátori sľubovali náhradu za škody inváziou válečných vôjsk spôsobené, ovšem, keď ti úbožiaci budú hlasovať vládne. Pánovia! Nedali ste tomuto ľudu nič, iba sľuby a otravovali ste ho s pálenkou.

(Výkriky: Škandál! – Predseda cengá!)

Slávna Snemovňa!

Aby sa mi nevytýkalo, že len zastaralé veci spomínam, pri tomto pojednávaní haagského výkladu zahraničného p. ministra Beneša uvádzam ešte zachovanie sa našich niektorých politických strán voči laburistickej strane pri minuloročných poslaneckých voľbách v Anglii, ktoré mali za následok utvorenie sa Mac Donaldovej vlády. Ale súčasne ako kontrast uvádzam aj zachovanie sa anglického ministra pokladu, teda ministra financií, Snowdena voči našej delegácii v Haagu.

Podotýkam, že naše socialistické strany s jasotom vítali volebné víťazstvo anglických laburistov ako polosocialistov, a porážku konzervatívcov. Myslelo sa u nás, a to i v našich občianskych stranách, že malý odklon vľavo pri našich posledných poslaneckých voľbách, prinesie nás do bližšieho styku a dobrého pomeru s terajšou laburistickou vládou anglickou, ktorej predseda ešte za našej minulej občianskej vlády nadväzoval známosti s niektorými tunajšími politickými činiteľmi, natoľko okázalé, že proti tomu býv. ministerský predseda Baldwin svojho času musel aj protestovať. A teraz čo sa stalo v Haagu? Nepreháňam, keď tvrdím, že v Haagu nášmu zahraničnému ministrovi-socialistovi od nikoho nedostalo sa väčšieho pokorenia, ako práve od polosocialistického anglického ministra, Filipa Snowdena.

Nepomáhala ani upomienka na kedysi slávneho Lloyd Georga, lebo túto narážku briskne odbil rozpráčený Snowden s nervóznou poznámkou: „Ja nie som Lloyd George!“

Anglický socialista Snowden takými výrazmi a slovami traktoval českého socialistu Beneša v Haagu, že to opakovať ani ako opozičný poslanec nejdem.

Konštatujem: Reparačná konferencia v Haagu dokumentovala úplne fiasko socialistickej zahraničnej politiky! (Výborne! Potlesk.)

Slávna Snemovňa!

Snád' nebude mi príliš zazlievané, keď za príčinu neúspechu našej zahraničnej politiky uvediem ešte jednu okolnosť, ktorá nech je nepovažovaná za osobnú, že totižto osobná, 12-ročná kontinuita v našej zahraničnej politike má svoju veľkú nevýhodu.

Chceme byť vecní a preto za naše neúspechy pri haagskej reparačnej konferencii neobviňujeme osobne Dr. Beneša a ostatných členov našej delegácie v Haagu, ktorí členovia – lojálne pripúšťame – učinili všetko, čo bolo možné, vzdor tomu, že ich námaha ostala márnou. Ale predsa musíme zdôrazniť – bez hnevu a zlomyseľnosti – že Dr. Beneš stojí dnes proti tvrdým odporcom, -novým to ľuďom, nezaťaženým osobnou známosťou a spoluprácou, osobnými sľubmi a záväzkami válečnej a poválečnej minulosti, a jako takému – pochybujem – žeby jeho dlhá, aktívna a úradná činnosť zahraničná dávala výhodu voči novým diplomatom, ktorí snád' smerujú k tomu istému cieľu, ale cestami prípadne inými, ako to činili ich predchodcovia. Varujem predtým, aby sa niekto považoval za absolútne dokonalého, povedzme za nepostrádateľného, zvlášť v politike, kde sa autorita a bezpodmienečné uznanie silou-mocou vynútiť nedá. (Správne! Čujme!)

Ja o tejto veci viac hovoríť nebudem.

Slávna Snemovňa!

Na zakončenie chcem pripomenúť ešte jednu vec, v ktorej – úfam, že sa rozchádzať nebudeme.

Úspech v zahraničnej politike každého štátu závisí od úspechu, ktorý sa docieli vo vnútornej politike patričného štátu.

Toho tvrdenia poučným príkladom je povojnové Rakúsko.

My sa vieme rozpačovať, že v tomto parlamente z tohoto miesta dosť posmešne bol apostrofovaný prelát dr. Seipel, keď sa po prvýkrát stal kancelárom republiky Rakúskej. Bol to o náš štát veľmi zaslúžilý muž – meno nespomínam, už je nebohý – ktorý si zaironizoval, že vraj rakúskym kancelárom stal sa katolícky kňaz, aby svojmu skonávajúcemu štátu dal posledné pomazanie. A toto posledné pomazanie, ako vidieť, osožilo, lebo Rakúsko z Haagu teraz odchádzalo s tým, že žiadne reparácie platiť nemá a terajší rakúsky kancelár Schober, vrátiť sa z haagskej konferencie, na pozdravnú reč mluvčieho v mene uradosťnených Rakúšanov skromne odpovedal:

„Pán Boh na nás Rakúšanov nezapomenul a prispel nám k pomoci vo chvíli najkritickejšej.“

Slávna Snemovňa!

Túžime všetci po uzdravení nášho vnútorno-politického života, tej našej nemoci, lebo náš štát potrebuje úspešné hájenie našich národných, hospodárskych a prestížnych záujmov za hranicami. Terajšia vláda ale od tejto cesty hodne odbočila. My sa neponosujeme, že vy Česi našli ste možnosti zblíženia s vašimi Nemcami niektorými, ale práve preto nám Slovákom nezazlievajte, že to isté ideme hľadať aj na Slovensku, ktoré považujeme v zmysle Pittsburskej Dohody za integrálnu, ale autonómnu súčiastku tohoto jednotného štátu. (Tak je! Výborne!)

My Slôváci autonomisti s nikým nebudeme sa hádať o tom, či je

Pittsburská Dohoda dohovor alebo platná zmluva; my sa s nikým nebudeme hádať, či Pittsburská Dohoda bola uzavretá vážne a s poctivým úmyslom, lebo nevieme si predstaviť človeka, stojaceho na priemernej mravnej výške, ktorý by išiel uzavierať dohodu už vopred s tým, že tú dohodu nedodrží a neuzná; my sa s nikým nebudeme hádať ani o tom, či Pittsburská Dohoda bola správna a že niektorí z jej podpisovateľov oneskorene prišli so svojimi podpismi; ani o tom nebudeme sa hádať, v aký deň bola uzavretá Pittsburská Dohoda, či to bol deň robotný, alebo sviatočný.

Toto všetko nebudeme činiť preto, lebo Pittsburskú Dohodu považujeme za zákon revolúcie, ktorá bola základom Česko-slovenskej republiky, tohoto aj nášho štátu, a práve preto platnosť Pittsburskej Dohody musí uznať každá vláda, každý snem a ústava tohoto štátu. (Tak je! Potlesk.)

Dámy a Pánovia!

Vďačne berieme v známosť a s radosťou kvitujeme slová p. ministra Beneša, povedané v jeho expozé, že náš štát čestne dodrží všetky svoje záväzky. Víťame toto ubezpečenie p. ministra, ale dôrazne upozorňujeme na to, že Pittsburská Dohoda čaká ešte vždy na svoje dodržanie (Potlesk) a nemýľte sa, že Vám v cudzine niekto uverí, že zadržíte záväzky cudzím ľuďom dané, keď Ste nedodrжали záväzky dané svojim bratom. (Výborne! Tak je! Potlesk.)

Slávna Snemovňa!

Dovednosť umenia zahraničného diplomata závisí od dovednosti umenia vnútorných politikov a ako som už hovoril, dnes – žiaľbohu – v tej veci sme ďalej, ako sme boli predtým.

Mám česť oznámiť, že expozé p. ministra sme vypočuli, - poviem to v nezvyklej forme: expozé p. ministra v známosť berieme, ale práve preto, že ho na vedomie berieme, budeme hlasovať proti nemu. (Potlesk.)

(Vydali poslanci SLS, PALLAS. Prešov 1930)

II. Reč prednesená pri pojednávaní Benešovho expozé

„Slávna Snemovňa!

Tento parlament už tretí deň vedie debatu o vládnom prehlásení zahraničného ministra Dr. Beneša. Smernice k tejto debате malo podať expozé menovaného ministra, ktorý je známy, že má dar jazyka jedine preto, aby len veľmi málo, alebo skoro nič vedel povedať. Nasledovne i táto debata skôr môže byť považovaná len za akúsi politickú ventiláciu našich rozličných mienok, ako za úspešné pojednávanie dôležitých otázok európskych.

Len tak sa dá vysvetliť, že napr. v prvý deň tejto debaty poslanec Hrušovský v súvislosti tohoto expozé za potrebné považoval zájsť do Itálie, nám ináč hodne znepriateľenej, a miesto vecnej zahraničnej rozpravy vykladal tu o nekompetencii pápeža menovať grécko-atólických biskupov v Prešove a v Mukačeve. Takýto prejav a každý prejav tomuto podobný je znakom toho, že v tejto snemovni niet dostatočného pochopenia, aby vo vážnych chvíľach s náležitou serióznosťou pojednávali sa otázky, ktoré predsa z nás nikoho chladno nechať nemôže. Je to tu zúrivé protináboženské bláznenie, ale nie vecné pojednávanie (Tak je! Čo je českým socialistom do právomoci pápeža!).

Slávna Snemovňa!

Je tu reč o diplomatických návštevách pána prezidenta Masaryka, ktoré on, ako hlava tohoto štátu v poslednej dobe urobil v Paríži a v Londýne. Ačkoľvek expozé p. zahraničného ministra ani slovíčkom sa nezmieňuje o ceste, ktorou pán prezident v lete mienil poctiť naše Slovensko. Strana, v mene ktorej hovorím, nezapomína to zdôrazňovať preto, lebo úspech našej zahraničnej diplomacie

v prvom rade závisí od úspechu našej vnútornej politiky.

Hodný čas uplynul od tej doby, čo sme p. prezidentovi s úctou oddali naše memorandum, ako odpoveď našu na známe memorandum našich amerických slovenských bratov, ktoré memorandum pán prezident prijať ráčil s tým, že slúbil nám písomnú odpoveď, ktorej ale dodnes niet. Miesto odpovedi pána prezidenta išiel teraz nešťastný Šrobár s českým ministerským radcom Manlom na štátne trovy po Amerike hauzírovať.

Slávna Snemovňa!

Netajíme sa, že naše sympatie k diplomatickej ceste pána prezidenta do Paríža a Londýna boli by bývali snád' vrelejšie a úprimnejšie, ako keď vidíme, že jednotliví vplyvní štátni činitelia idú do cudziny, náležitého uznania nájst' a vtedy potrebného porozumenia neprejavujú v prvom rade tu doma. Žiadnej milosti neprosíme, ale na ten fakt poukazujeme preto, lebo sme toho mienenia, že sila štátu, ktorú pán prezident išiel zagarantovať do Paríža a Londýna, zakladá sa na tej spravodlivosti, o ktorej hovoril pán prezident v súvislosti svojej promócie za doktora ad causam honoris. Toto sme považovali za povinnosť našu poznamenať pri tejto príležitosti, aby sa nato nezabudlo, až budúcnosť nám dá za pravdu.

Slávna Snemovňa!

Čo sa týka návštevy Francie a Anglie, vidíme akýsi rozdiel medzi návštevou londýnskou a parížskou a konštatujeme hneď celkom otvorene a dôrazne, že ani za taktické, ani za štátnicko-múdre nepovažujeme, aby doživotne zvolený prezident Masaryk celkom otvorene pred celou Európou išiel sa stotožňovať so svojím zahraničným ministrom nedoživotným. Alebo inakšie rečeno: To, čo žiak Beneš koná, za to učiteľ Masaryk nesie zodpovednosť. Aby to bolo ešte jas-

nejšie, nech mi je dovolené odvolávať sa, ako na dôsledok takéhoto počínania, na prednášku pána zahraničného ministra, ktorú v nedávnej minulosti držal v Brne v štátovedeckej spoločnosti. V tejto prednáške hovoril toto: „Máme tesnú alianciu s Franciou a nedovoľíme, aby vznikli okolnosti, ktoré by túto alianciu rozbili“.

Slávna Snemovňa!

A teraz pán prezident dal Francúzom na uzrozenie, že takej aliancie niet. Nič nemení na veci, že pán prezident predsa len tešil a ubezpečoval Francúzov, že môžu s nami rátať i v dobrom i v zlom, lebo Francúzi od nás čosi iného čakali. Koncepcia diplomacie francúzskej bola tá, aby Francúzsko v nás a v Poľsku malo svoju silnú oporu. Franciia chcela opierať sa o nás a žiadala si vidieť i našu armádu, organizovanú francúzskym dôstojníctvom, ako istú ochrannú sieť okolo nemeckých hraníc. A tu zrazu pri návšteve pána prezidenta vysvitlo, že nádeje Francúzov sú nesplniteľné, ba dokonca, že ani stanovisko oficiálnej politiky nášho zahraničného ministra nezahoduje sa s úradným stanoviskom zahraničnej politiky francúzskej voči Nemecku. Nemalo by sa zvlášť z našej strany zabúdať, že aj politika má poznať cnosť povďačnosti. To je najmenej, čo Franciia čakala od nás.

Slávna Snemovňa!

Považujem za potrebné, aby sme tu otvorene prízvukovali, že návšteva pána prezidenta v Paríži nebola vhodný čas urobená, lebo nebyť tejto, nemuselo prísť k tomu, aby v potrebe postavená Franciia bola poznala, že stanovisko našej oficiálnej zahraničnej politiky v otázke Nemecka, a to zvlášť v terajšej kríze, zahráva do noty Nemecka a Anglie a chystá porážku politiky francúzsko-belgickej. Pán minister Beneš ničoho nedosiahne ani s tým uisťovaním pána pre-

zidenta, že má určitý plán, dľa ktorého by sa dalo dosiahnuť bližšej spolupráce medzi Franciou a Angliou. Totižto pán prezident odoprel zdeliť tento plán a akékoľvek podrobnosti o tom, preto ľahko sa môže stať, že sklamaná Francie, ktorá je dnes jedinou kontinentálnou mocnosťou, opierajúca o svoju vlastnú silu, skoro zabudne na triumfálne uvítanie prezidenta Masaryka v Paríži. Ináč to dalo pocítiť hneď hlavné mesto Francie a práve pri uvítaní nášho prezidenta viac oslavovalo svojho prezidenta a svojho dôsledného Poincarého, ako našich, keď prešli špalierom francúzskeho vojska a obyvateľstva. Tolkoto o návšteve v Paríži.

Slávna Snemovňa!

Čo sa týka našej diplomatickej výpravy do Londýna, musíme uznať, že tejto návšteve malo sa dostať silného ohlasu v Británii. Anglickí publicisti v poslednom čase až príliš nápadne vychytili českých politických činiteľov k pochvale voči Francúzom a na úkor Poliakov. Mala to byť akási konkurencia, aby bolo vyzdvihnuté naše Česko-Slovensko a znehodnotenú Poľsko. Tak ďaleko to šlo, že napr. „Mitning Post“ z príležitosti návštevy pána prezidenta v Londýne celkom otvorene napísal: „Keby nebolo Masaryka a jeho neúnavného zahraničného ministra Dr. Beneša, snáď ani Česko-Slovenský štát by sa neudržal“. Len tak pobočné poznamenávam, že ani Wikliffov vplyv na Jána Husa nesmel vyvstať.

Na podiv všetky časopisy londýnske rovnako boli informované o osobnosti a zásluhách prezidentových a Benešových, že by sa človek nazdával, že ti chytrí a stále starostliví Angličania cez celý život svoj nič iného nerobili, ako obdivovali nášho pána prezidenta a jeho zahraničného ministra.

A ešte jedno Slávna Snemovňa. Sledujúc s pozornosťou ten-

to prejav verejnej mienky Anglicka a sledujúc s nie menšou pozornosťou príkladnú horlivosť vedúcich politických činiteľov tu v Prahe o získaní nemeckej opozície. Práve v súvislosti tejto cesty pána prezidenta do Londýna celým právom musíme sa pozastaviť nad jedným, o čom rečníci z nemeckých strán snáď úmyselne mlčali.

„Times“ z 22. októbra priniesol politickú úvahu, v ktorej až príliš nápadne informoval anglickú verejnosť o tom, že voči Nemcom v Česko-Slovenskej republike jedna čiastka „českých politikov – takto je písano: českých – je tolerantná a druhá netolerantná. Tolerantných politikov tvorí okolie pána prezidenta a netolerantní to sú Kramárovcí. Ba dokonca „Times“ prináša v tom istom čísle aj interviu, v ktorom patričný korešpondent opýtal sa pána prezidenta, či považuje za možné, aby Nemci v českom duchu nazerali na republiku. A pán prezident odpovedal: „Kdybych v to nebyl věřil, nebyl bych utvoril republiku“.

Ďalej ale čo sa týka medzinárodného nášho postavenia, že vraj je to tak silné – i nechcejúc myslím tu, že naša valuta aj v anglických šterlingoch je nie najhoršia – že „obratný“ minister Beneš je vďačne a prakticky podporovaný všetkými stranami českými mimo Dr. Kramára.

Slávna Snemovňa!

Pýtam sa: Kto má záujem takto dať písať v Anglii o sebe? Nemám* žiadnej príčiny, aby som advokáta dával doktorovi Kramárovi, ale vidiac tieto zjavy, človek mimovoľne i nato myslí, že istí politickí činitelia silou mocou chcú Dr. Kramára urobiť posledným českým politickým mohykánom a zvlášť Beneš chce mať zásluhy v tom, aby voči Kramárovi dával toho známeho politického farizeja. Bože, ďakujem ti, že nie som taký, ako napr. i tento Kramár!

Slávna Snemovňa!

Takéto politické mravy, takéto politické metódy môžu byť snáď osobne vítané, môžu byť snáď i osožné, však sa tomu Dr. Beneš dobre rozumie. Ale, Slávna Snemovňa, takéto spôsoby sotva mohli prispieť k tomu, aby náležitú vážnosť boli zabezpečili tak reprezentatívnej korporácii, ako bola naša diplomatická výprava do Londýna, vedená samým prezidentnom Masarykom.

Slávna Snemovňa!

Ešte pár slov o otázke Javoriny, ktorej otázka celým právom až dodnes znepokojuje celú našu verejnosť. Nejdem tu reskriminovať to, čo sa stalo, že totiž práve z okolia pána zahraničného ministra vyšla snaha, aby otázka Javoriny slúžila za príčinu skazenia dobrého mena tej strany, v mene ktorej mám česť hovoriť. Len toľko konštatujem, že duch demokratickej ústavy zodpovednosť zodpovedného ministra vážne berie. A v otázke Javoriny nám zodpovedným ministrom v prvom rade je Dr. Beneš. V tomto expozié Dr. Beneš s istou naivnou radosťou zdelil, že sa mu podarilo otázku Javoriny odpolitizovať. Jestli toto odpolitizovanie má znamenať, že minister Beneš očakávaným výrokom stáleho európskeho súdu mieni zakryť svoju ministerskú zodpovednosť, vtedy, Slávna Snemovňa, od Vás bude závisieť, či osud Javoriny stane sa potom i osudom Benešovým.

Slávna Snemovňa!

Z týchto príčin predložené expozié, strana, za ktorú hovorím, na vedomosť vziať nemôže a budem hlasovať proti.

(Slovenská Pravda, roč. IV., č. 48 z dňa 25. novembra 1923, s. 2-3, Prešov 1923).

III. Náš pomer k Vatikánu a Rusku

Pán minister Beneš vo svojom prehlásení hovoril aj o pomere nášho štátu k Vatikánu. Dobré, že aj o tom hovoril, lebo na riešenie tohoto pomeru čaká nielen 80% nášho katolíckeho obyvateľstva, ale i vyšší záujem nášho mladého štátu.

V tejto veci skutočnosť je tá, že zástupca Sv. Stolice, pápežský nunciatus už poldruha roka čo od nás odišiel a konflikt ten dodnes nie je vyriešený.

Tu len dve eventuality by boli možné. Buď by došlo k úplnému prerušeniu diplomatických stykov nášho štátu s Vatikánom, čo by dozaista nebolo v náš prospech a čo si nežiada ani sám minister Beneš, alebo musí byť obnovené také spojenie, aby ono zodpovedalo dôstojnosti obidvoch strán. V expozé pána zahraničného ministra postrádame určitú koncepciu alebo ustálený spôsob, ako mieni uskutočniť to vzájomné spojenie nášho štátu s Vatikánom. Pán minister iba toľko doznáva otvorene, že u nás kultúrny boj je nemožný a že mu v kultúrnych veciach šlo o záujmy štátu, ako celku a nie o záujmy strán. Že ktorých strán, to pravda nepovedal. Do budúcnosti ale pán minister nemá určitej línie a stálej dohody k riešeniu jednotlivých otázok na poli cirkevnej politiky. Ba naopak, dáva tušiť, že ako v minulosti, tak i v budúcnosti mieni jednať z prípadu na prípad v cirkevných otázkach a rozriešiť ich v konkrétnych prípadoch na uspokojenie obidvoch strán, ľavých a pravých. A konečne aby mu v tejto otázke dobre bolo rozumené, konštatuje, že sa o konkordát nejedná.

Toto stanovisko pána ministra ohľadom riešenia komplikovaných otázok cirkevnej politiky prispôsobuje sa ešte vždy k našim

bývalým vnútro-politickým pomerom a nie k pomerom, ktoré sa vytvorili pri terajšej vládnej väčšine. Snáď sa nemýlim, keď tvrdím, že v terajšej vládnej väčšine sú isté politické skupiny, ktoré v cirkevných otázkach chcú mať záväzné zmluvy a nie dočasné kompromisy.

U nás je množstvo nevyriešených otázok medzi cirkvou a štátom a cesta k riešeniu ich vedie jedine len cez Rím.

Nemýľme sa, že by v otázkach cirkevných možno bolo odoprieť Sv. Stolici nezávislosť, ale na druhej strane ak bude všeobecne uspokojivo vyriešený celok, nebudú robiť ťažkosti ani otázky, ako napr. súčinnosť pri vymenovaní biskupov, na ktoré vymenovanie vláda právom kladie veľkú váhu.

Dovolím si poznamenať, že u nás na Slovensku nie je vyriešená otázka diecéznych hraníc, ktoré žiadame, aby sa stali totožnými s hranicami štátnymi. Via facti prestala jurisdikcia ostrihomského arcibiskupa, ale de jure jestvuje ešte a to sa nedá riešiť len jednoduchým jednaním a prípadným kompromisom. Ďalej nie je prípustné, aby cirkevným správam bolo do nekonečna prekážané navrátenie určitého cirkevného majetku, ktorý sa ešte vždy nachádza v správe likvidačnej komisie v Bratislave.

Toto sú len detaily z komplexu cirkevno-politických otázok, ktoré už sami v sebe boli v našom štáte otvorenou ranou a pri ktorých riešení nesmie sa trvať na spôsobe náhodilého zmluvania a akéhosi látania. Rumunsko, Juhoslávia a Poľsko nás už i po tejto stránke značne predišli.

Pán minister zahraničia vo svojom expoze na konci zmienil sa aj o pomere k Rusku, pričom takto formuloval svoje stanovisko: „Som pre normalizovanie pomerov medzi nami“.

Kedy, ako a s kým chce previesť toto normalizovanie, nepove-

dal pán minister. Jemu predbežne i to stačí, že nech z obidvoch strán lojálne sa zachováva zmluva, o ktorej pán minister len tolko hovorí, že bola podpísaná a je stále v platnosti. Toto všetko pán minister ani predtým, ani teraz neprezradil.

Hovorí sa o normalizovaní pomerov medzi nami. Patrne má sa tu rozumieť Sovietske Rusko a naša republika. To normalizovanie snád' sa môže aj tak vykladať, že z milosti nášho parlamentu máme už i svojho zástupcu v Sovietskom Rusku a to v osobe Dr. Šmerala, komunistického poslanca, ktorý je na stálej dovolenke v Rusku, ale teraz došiel k nám navštíviť svojich súdruhov, z druhej strany ale isté normalizovanie chystá nám tunajšia sovietska misia, spoločnosť

Ovsejenkova, ktorá bola zapletená do známej boľševickej špiónáže u nás.

Je načase, aby sme si konečne povedali slovo mužne a otvorene, bez ohľadu a bez bázne.

Kto s pozornosťou sleduje naše vnútorno-politické veci, ľahko zbadá, že áno, chystá sa z kroka na krok isté nežiaduce normalizovanie socialisticko-boľševických pomerov u nás, ktorých režim s maličkou zmenou podobá sa stavu, v akom bola Franciá v dobách Ludvika XV. Bezmocní páni ministri Ludvika XV., ktorého niektorí historici nazvali „kráľom biednikom“, na otázku: Kto vlastne vládne? - podivne sa usmiali a ukázali na budoár Pompadourky. Tejto Pompadourke lichotili mocní štátnici, pred ňou kapituloval i pyšný rakúsky gróf Kounic, ju poslúchal i šéf štátu – “kráľ biednik“, jej otročili i ministri.

A teraz poďívajme sa, ako to vypadá u nás. Skoro by sa zdalo, že tie naše dnešné pomery tak troška podobajú sa pomerom práve spomenutým. Monarchiu sme síce odstránili a miesto nej zariadili

sme si republiku a preto nemáme a nemôžeme mať na čele štátu nejakého „kráľa biednika“. Zato ale máme Pompadourku. Nemyslím tým nejakú dvornú dámu, ktorá si hrá na princeznú, ale máme u nás Pompadourku ešte horšiu, a to je socialisticko-bolševickým duchom nakazená, odchovaná a komandovaná ulica.

Francúzka Pompadour stála mnoho peňazí a naša Pompadour stojí štát mnohonásobne viac peňazí. Len si ráčte obzrieť naše rozpočty, naše dlhy, no a niektoré tzv. „psie búdy“. A musíme sa priznať kajúcne, že tejto ulice sa veru bojíme. Lenže, kto sa bojí, kto má strach, ten žiadnu akciu vyhrať nemôže. A koniec tejto hry s ohňom čo bude? Na to už dala odpoveď alter ego našej hýčkanej Pompadour, tá inrikárska pani de Pompadour, a jej známe slová sú: „Po nás nech príde trebárs potopa“.

(Slovák, roč. IX., číslo 38 z dňa 17. február 1927, s. 1.)

Slovo na záver

Medzi najviac diskutované témy rozhovorov ľudí patrí aj téma o živote a účinkovaní kňazov. Ľudia sa o nich zaujímajú. Pýtajú sa: Odkiaľ sú, akí sú a načo sú v ľudskej spoločnosti. Jedni ich zvelebujú, iní zatracujú.

Kňazi sú rozliční, ako aj život je rozličný. To základné o kňazoch by mal vedieť každý: Kňaz je „vybraný spomedzi ľudí, aby ich zastupoval pred Bohom“ (por. Hebr. 5,1).

Najnovšie sv. Otec Ján Pavol II. v posynodálnom dokumente o kňazskej formácii „Pastores dabo vobis“ dáva odpoveď na otázky podobného druhu: „List Hebrejom zreteľne hlása „človečenstvo“ Božieho služobníka: vychádza z ľudí a slúži im tým, že napodobňuje Ježiša Krista, „ktorý bol podobne skúšaný vo všetkom okrem hriechu“. Boh vždy povoláva svojich kňazov z určitého ľudského a cirkevného prostredia, ktorým sú nevyhnutne poznačení a do ktorého sú poslaní slúžiť Kristovmu evanjeliu“ (nr. 5).

Každé storočie malo a má svoje špecifiká, na ktoré kňazi majú adekvátne odpovedať. Kňaz si má nájsť ten najsprávnejší spôsob pre najefektívnejšiu službu veriacemu spoločenstvu, ba všetkým ľuďom. V tomto zmysle sa vyjadril i sv. Otec Ján Pavol II. vo svojom tradičnom príhovore pred modlitbou Anjel Pána na Svätopeterskom námestí dňa 14. januára 1990. Život a služba kňaza – povedal sv. Otec – sa musí „prispôsobovať každej dobe a životným okolnostiam... Od nás sa bude žiadať, aby sme – ako sa len dá – boli otvorení pre vnuknutia Ducha Svätého, žeby sme pochopili orientáciu súčasnej spoločnosti i jej najhlbšie duchovné potreby, aby sme vymedzili jej najdôležitejšie konkrétne úlohy a napokon, aby sme prijali vhodné pastoračné

metódy, a tak primerane odpovedali na očakávanie ľudí“.

Pri pohľade na kňazský život Štefana Onderču pod zorným uhlom týchto slov sv. Otca Jána Pavla II. môžeme si všimnúť, akým spôsobom naplnil túto požiadavku Cirkvi v čase, prostredí a okolnostiach, v ktorých žil a pracoval ako kňaz Ježiša Krista.

Štefana Onderču možno hodnotiť z rozličných hľadísk. No nemali by sme pritom zabúdať na to základné, od ktorého sa odvíja všetko ostatné v jeho živote: Štefan Onderčo bol v prvom rade kňaz katolíckej Cirkvi a až potom aj politik. Jeho politická činnosť pramtení v jeho kňazskom živote a účinkovaní v špecifických životných podmienkach historickej prevratovej doby. V tomto labyrinte udalostí a názorov bol nútený hľadať optimálnu formu pastorácie, t.j. služby tým, medzi ktorých bol poslaný. Sám to vyjadril takto: „Dané okolnosti učinili zo mňa kňaza-politika. Rovnako chcel som slúžiť ako taký svojej Cirkvi a svojmu slovenskému ľudu, lebo som ich rovnako miloval“.

Takto sa nám potom javí politická činnosť Štefana Onderču ako špecifická forma pastorácie, ktorú neobmedzoval iba na svoju farnosť či diecézu, ale na celý národ, ba na celú spoločnosť, ktorej slovenský národ po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie bol súčasťou. V tomto zmysle treba chápať i povzdych Štefana Onderču: „Kristus aj za národy zomrel, aj za náš slovenský národ...“

Sme hrdí na to, že taká postava národných a cirkevných dejín Slovenska patrí do radu kňazov nášho košického presbytéria. Táto publikácia nech je príspevkom k práci na komplexnom zhodnotení dejín košického biskupstva v perspektíve roku 2004, kedy si pripomenieme 200 rokov od erigovania košického biskupstva.

Marián Čižmár

Obsah

6 I. Kapitola

ŠTEFAN ONDERČO – KŇAZ, RODOLUB A POLITIK

- 7 1. Syn roľníka z Močidl'fan
- 10 2. Na ceste k oltáru
- 15 3. Farnosť Ražňany a jej kňazi
- 23 4. Štefan Onderčo – farár v Ražňanoch
- 26 5. Prečo aj politik?
- 39 6. Kríž a kalvária Štefana Onderču
- 41 7. Pohreb Štefana Onderču a ohlasy na jeho smrť v tlači
- 45 Poznámky
- 50 Jozef Čársky: Spomienky na Štefana Onderču
- 54 Anton Harčar: Štefan Onderčo –
– obhájca materinského jazyka
- 62 Michal Potemra: Zahranično-politická orientácia
Štefana Onderču
- 73 Pramene

75 II. Kapitola

VÝBER Z DIELA ŠTEFANA ONDERČU

- 76 Kronika fary ňaršanskej od r. 1913
- 97 Kázeň na veľkú noc
- 107 Prejavy v parlamente

107	I. Reč z príležitosti debaty nad expozé ministra Beneša o výsledku reparačnej konferencie v Haagu
119	II. Reč prednesená pri pojednávaní Benešovho expozé
125	III. Náš pomer k Vatikánu a Rusku
130	Slovo na záver